

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Josef Šanc

Britové v Indii v éře Richarda Wellesleye (1798–1805)

The British in India in the Era of Richard Wellesley (1798–1805)

Poděkování:

Nejprve bych chtěl velmi poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Jaroslavu Valkounovi, PhD. za nesmírnou trpělivost s mou osobou a vedení práce. Dále děkuji své přítelkyni Anetě, která musela snášet mé vrtochy během psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury další odborných zdrojů. Tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze, dne 17.8. 2022

.....

Josef Šanc

Klíčová slova (česky):

Britská expanze v Indii, Richard Colley Wellesley, Arthur Wellesley, Čtvrtá britsko-maisúrská válka, Druhá britsko-maráthská válka, subsidiární aliance

Keywords (English):

British expansion in India, Richard Colley Wellesley, Arthur Wellesley, Fourth British-Mysore War, Second British-Marratha War, Subsidiary Aliances

Abstrakt (česky):

Britská Indie prošla během generálního guvernérství Richarda Wellesleye velkým vývojem. Tato diplomová práce si klade za cíl zanalyzovat tuto důležitou etapu indické historie. Nastíní dvě nejdůležitější konfrontace, ke kterým došlo během tohoto období, a to poslední válku se sultánem Típúem a poměrně složitý konflikt s Maráthskou konfederací, který odstartoval podepsáním smlouvy ve Vasai. Tato smlouva je důležitým mezníkem britské nadvlády v Indii. Práce rozebere také britskou politiku subsidiárních aliancí, která byla aplikována ve vztahu s domorodými vládci.

Abstract (English):

The British India evolved significantly during the administration of governor-general Richard Wellesley. The primary objective of this Master's thesis is to analyze this important period of Indian history. The two most important conflicts of this period will be outlined – the last war with Tipu Sultan and the fairly complex Maratha Confederacy conflict started by the signing of the Treaty of Vasai. This treaty is very important milestone of the British rule in India. The thesis will also analyze the British policy of subsidiary alliances, which was applied to indigenous rulers.

Obsah

Úvod	7
1 Britská politika v Indii před nástupem Richarda Wellesleye, 2. hraběte Morningtona	16
1.1 První britsko-maráthská válka	18
1.2 Druhá britsko-maisúrská válka a válka s Francií.....	21
1.3 Restrukturalizace Východoindické společnosti a Společnost pro Indii a Čínu	23
1.4 Cornwallisova administrativa (1786–1793)	24
1.5 Shorova administrativa 1793–1798	26
2 Morningtonův nástup do funkce	29
2.1 Situace v Indii a první kroky	29
2.2 Válka s Maisúrem	31
3 Vnitřní a vnější politika Britské Indie	39
3.1 Politika vůči dalším indickým státům	39
3.2 Diplomatická snaha o zabezpečení Indie.....	41
4 Druhá britsko-maráthská válka	45
4.1 Smlouva z Vasai	45
4.2 Válka se Šindém a Bhónslém	48
4.3 Válka s Hólkarem	57
4.4 Shrnutí Morningtonovy politiky vůči domorodým státům	63
Závěr	67
Seznam použitých pramenů a literatury	71

Úvod

Britské postavení v Indii prošlo za vlády generálního guvernéra Richarda Wellesleye dynamickým vývojem. Toto období je charakterizováno změnou politického kurzu, který přišel s novým guvernérem. Dosavadní politika rovnováhy sil na indickém subkontinentu mezi britskou Východoindickou společností a hlavním indickými mocnostmi byla nahrazena politikou expanzivní. Došlo tu ke dvěma významným konfliktům – čtvrté britsko-maisúrské válce, která se stala tečkou za sérií konfrontací mezi těmito aktéry a druhé britsko-maráthské válce, v níž si Východoindická společnost vybojovala pozici hlavního hegemonu v Indii. K rozšiřování britských držav docházelo i přes spojenecké smlouvy skrze něž generální guvernér anektoval rozsáhlá území domorodých vládců, kteří dále museli platit za přítomnost vojáků Východoindické společnosti na svém zbývajícím území. Přišli tak o možnost vést nezávislou zahraniční politiku. Zdůvodněním pro tento politický kurz byla hrozba vlivu Francie v Indii a možnost ohrožení pro britské državy skrze externí invazi, nebo interní hrozbu od domorodých vládců, kteří zaměstnávali na vrcholných vojenských postech francouzské důstojníky. Richard Wellesley si dal za cíl tuto hrozbu Francie eliminovat, a to nejen vyhnáním jejich dobrodruhů, ale i trvalým zabráněním v jejich případném návratu.

Diplomová práce si klade za cíl analyzovat faktory vedoucí k britskému vítězství ve čtvrté britsko-maisúrské a druhé britsko-maráthské válce a to, jak tato vítězství ovlivnila britské postavení v Indii. Důkladné analýze bude podrobena i Wellesleyova politika vůči domorodým státům. S hlavním důrazem na subsidiární aliance a důsledky jejího uzavření pro indické panovníky. Jaké byly důvody Morningtonovy úspěšné expanzivní politiky?

Tato diplomová práce je primárně příspěvkem k dějinám mezinárodních vztahů, ale zároveň se zabývá i vojenskými dějinami jednotlivých konfliktů na indickém subkontinentu. Klade si za cíl zaplnit místo, které dosud nikdo z českého prostředí komplexně nezkoumal. Téma diplomové práce částečně navazuje na mou bakalářskou práci,¹ která se též zabírala indickým tématem, a to konkrétně britsko-francouzským soupeřením v této oblasti v letech 1756–1763.

Ke zvolenému tématu jsem se většinou snažil přistupovat chronologicky. Přesto tu je několik výjimek, u kterých bylo potřeba kvůli kontextu zmínit i vývoj mimo vymezené časové období této práce. Výjimkou je podkapitola Diplomatická snaha o zabezpečení Indie,

---

¹ ŠANC, J., *Britsko-francouzské soupeření v Indii v letech 1756–1763*, Praha 2017, (bakalářská práce).

v níž nešlo celý proces pojmout chronologicky, neboť má přesah i za období vlády Richarda Wellesleye.

Diplomová práce se skládá ze čtyř kapitol a za cíl si klade zanalyzovat období v letech 1798–1805, tj. éru ve které byl generálním guvernérem v Indii Richard Wellesley. V první kapitole jsou nastíněny poměry v Indii, které předcházely nástupu Richarda Wellesleye do funkce. Zabývá se politikou přechozích generálních guvernéřů Charlese Cornwallise a Johna Shorea. Rozebírá vztahy a nejdůležitější konflikty s předními domorodými mocnostmi, jako je například Maisúřský sultanát, Maráthská konfederace, vládce v Haidarábádu a další menší státy, které jsou velmi důležité pro pochopení pozdějšího vývoje. Základem jsou periodické konflikty jako první, druhá a třetí britsko-maisúřská, první britsko-maráthská válka a války s Francií.

Druhá kapitola se již věnuje začátku vlády Richarda Wellesleye a nastiňuje poměry v Indii, se kterými se musel nový generální guvernér vypořádat nejdříve a jaké cíle si stanovil pro začátek svého působení. Hlavním tématem této kapitoly je však válka se sultánem Maisúru Típúem. Rozebírá diplomatickou předeheru konfliktu a jeho příčiny. Popisuje průběh tohoto krátkého konfliktu, tedy hlavně obléhání maisúřského hlavního města Šrírangapattanamu, při kterém Típú padl. Nakonec se bude zabývat uzavřením mírové smlouvy, nástupem staronové vládnoucí dynastie a přijmutím podmínek subsidiární aliance s Brity.

Třetí kapitola analyzuje specifickou politiku Richarda Wellesleye vůči domorodým indickým státům. Zaobírá se jednotlivými případy a uvádí je do celkového kontextu politiky generálního guvernéra. Jde hlavně o politiku vůči Avadhu, Karnátace, Taňčávúru a Haidarábádu. Kapitola rozebírá každý jednotlivý případ, který měl svá vlastní specifika a vývoj, jenž k němu vedl. Budu také zkoumat britskou diplomatickou snahu o zabezpečení Indie proti vnějším hrozbám.

Ve čtvrté kapitole je analyzována druhá britsko-maráthská válka. Její předehera a důvody propuknutí tohoto střetu, který byl způsoben soupeřením jednotlivých maráthských vůdců a následným podepsáním smlouvy z Vasái (Basáinu). Dále se zabývá jednotlivými etapami tohoto velmi komplikovaného konfliktu, který se vedl na různých frontách (v Dakšinu a Hindustánu) a ve dvou rozdílných fázích. V první fázi (1803) válčili Britové proti maráthským vládcům Mahádží Šindému a Raghudží Bhónslému. V té druhé (1804–1805) stáli proti dalšímu maráthskému vládcovi, Jašvantu Ráo Hólkarovi. V této kapitole si budu všimnout průběhu tažení a hlavních střetnutí jako byly bitvy u Assaí, u Argáonu či Monsonovým

ústupem. Neopomenou také zmínit důvody, proč byl nakonec generální guvernér odvolán z funkce.

Mezním bodem analyzovaného období je rok 1805, kdy byl Richard Wellesley nahrazen ve funkci. Indický subkontinent se nacházel ve výlučné sféře vlivu Východoindické společnosti, hlavní indické domorodé mocnosti byly pacifikovány skrze válečné konflikty nebo subsidiární smlouvy a francouzská hrozba byla definitivně eliminována. Ačkoli byly v roce 1815 vráceny indické kolonie Francii, jejich důležitost již byla marginální.

Co se pramenů týče, zkoumal jsem primárně ty vydané, z nichž musím vyzdvihnout hlavně monumentální sbírku C. U. Aitchisona o 14 dílech *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads: Relating to India and Neighbouring Countries*, kde jsou sepsány všechny smlouvy, které Britové v Indii a sousedních zemích podepsali a které mi byly při psaní práce velmi nápomocné. Korespondenci sultána Típua, která byla po jeho smrti nalezena, sepsal K. Kausar v knize *Secret Correspondence of Tipu Sultan*.² E. Ingram vydal knihu *Two Views of British India: The Private Correspondence of Mr Dundas and Lord Wellesley: 1798–1801*,³ obsahující dopisy generálního guvernéra Richarda Wellesleye s Henrym Dundasem, prezidentem kontrolního úřadu Východoindické společnosti. Korespondenci generálního guvernéra Johna Shorea s Dundasem publikoval H. Furber *The Private Record of an Indian Governor-Generalship: The Correspondence of Sir John Shore, Governor-General, with Henry Dundas, President of Board of Control 1793–1798*.⁴ Významnou edicí pramenů vázajících se k maráthským záležitostem je práce editora R. Sinha *English Records of Marahtha History: Poona Residency Correspondence: Volume 10: The Treaty of Bassein and Anglo-Maratha War in the Deccan 1802–1804*⁵ (dále uváděné jako *ERMH*) a obsahující vybranou korespondenci generálního guvernéra s různými představiteli Východoindické společnosti v Indii. Dalším důležitým souborem dopisů generálního guvernéra je druhý svazek M. Martina *The Despatches, Minutes, and Correspondence, of the Marquess Wellesley, K. G., During his Administration in India: Vol. II*.⁶ Důležitými edicemi pramenů obsahujícími korespondenci Arthura Wellesleye jsou ty od plukovníka Gurwooda, konkrétně *Selections from the Despatches and General Orders of Field Marshal the Duke of*

---

² KAUSAR, K., *Secret Correspondence of Tipu Sultan*, New Delhi 1980.

³ INGRAM, E. *Two Views of British India: The Private Correspondence of Mr Dundas and Lord Wellesley: 1798–1801*, Bath 1970.

⁴ FURBER, H., *The Private Record of an Indian Governor-Generalship: The Correspondence of Sir John Shore, Governor-General, with Henry Dundas, President of Board of Control 1793–1798*, Cambridge 1933.

⁵ SINH, R., *English Records of Marahtha History: Poona Residency Correspondence: Volume 10: The Treaty of Bassein and Anglo-Maratha War in the Deccan 1802–1804*, Bombay 1951.

⁶ MARTIN, M., *The Despatches, Minutes, and Correspondence, of the Marquess Wellesley, K. G., During his Administration in India: Vol. II.*, London 1836.

*Wellington*⁷ a *The Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington During his Various Campaigns: India, Denmark, Portugal, Spain, The Low Countries, and France from 1799 to 1818: Volume Second*.⁸ Korespondenci Arthura Wellesleye, která je hlavně vojenského charakteru a pokrývá celý rok 1803, vydal A. S. Bennell *The Maratha War Papers of Arthur Wellesley: January to December 1803*.⁹ Velmi zajímavou publikací je edice *The Mahratta Wars 1797–1805: Letters from the Front by Three Brothers Nicolas, George and Thomas Carnegie of Charleton, Montrose*¹⁰ od A. A. Cormacka. Obsahuje korespondenci George Carnegieho, která je velmi vypovídající o tehdejších poměrech v Indii, či ekonomické stránce vojáků sloužících v Indii.

Dalším zajímavým, byť z důvodu subjektivního podání leckdy problematičtým zdrojem pramenné povahy je deník důstojníka Jamese Younga *The Second Maratha Campaigns 1804–1805: Diary of James Young: Officer, Bengal Horse Artillery and Twice Sheriff of Calcutta*¹¹ od editora D. D. Khanny. Tento deník je zajímavým svědectvím o každodennosti britských vojáků na jejich tažení v Indii a může být cenným zdrojem pro vojenské historiky. James Young byl také dobrým pozorovatelem a komentoval politické dění. Jako doplňkový zdroj jsem použil soubor vybraných denních tisků *Calcutta Gazette*, což byl v podstatě oficiální tiskový orgán kalkatské rady od W. S. Setona-Karra *Selections from Calcutta Gazettes of Years 1798, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804 and 1805, Showing the Political and Social Condition of the English in India Sixty Years Ago*.¹²

K napsání této práce byla použita rozsáhlá odborná literatura psaná anglicky, francouzsky a česky, od autorů anglosaského, francouzského, indického a českého původu. Mnohé těžce dostupné práce indických autorů jsou v rámci Evropy umístěny například pouze v *The British Library* v Londýně.

O jeho bratrovi, Richardu Wellesleyovi, byla napsána starší ale stále validní práce P. E. Robertse *India under Wellesley*.¹³ Dále je potřeba zmínit důležitou publikaci I. Butler *The*

---

⁷ GURWOOD, C., *Selections from the Dispatches and General Orders of Field Marshal the Duke of Wellington*, London 1842.

⁸ GURWOOD, C., *The Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington During his Various Campaigns: India, Denmark, Portugal, Spain, The Low Countries, and France from 1799 to 1818: Volume Second*, London 1837.

⁹ BENNELL, *The Maratha War Papers of Arthur Wellesley: January to December 1803*, London 1998.

¹⁰ CORMACK, A., A., *The Mahratta Wars 1797–1805: Letters from the Front by Three Brothers Nicolas, George and Thomas Carnegie of Charleton, Montrose*, Banffshire 1971.

¹¹ KHANNA, D. D., *The Second Maratha Campaigns 1804–1805: Diary of James Young: Officer, Bengal Horse Artillery and Twice Sheriff of Calcutta*, New Delhi 1990.

¹² SETON-KARR, W., S., *Selections from Calcutta Gazettes of Years 1798, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804 and 1805, Showing the Political and Social Condition of the English in India Sixty Years Ago*, Calcutta, 1868.

¹³ ROBERTS, P., E., *India under Wellesley*, London 1929.

Eldest Brother: The Marquess Wellesley, the Duke Wellington's Eldest Brother.¹⁴ Životy všech tří bratrů Wellesleyových (Richarda, Arthura a Henryho) se zabývá také J. Severn *Architects of Empire: The Duke Wellington and His Brothers*.¹⁵ Osobě Arthura Wellesleye, budoucího vévody Wellingtona se věnuje dnes již kánonická a mnohokrát opětovně vydávaná, publikace vojenského historika J. Wellera *Wellington in India*,¹⁶ kde je velmi široce popsáno jeho vojenské působení v Indii. Jedná se o biografii s hlavním důrazem na vojenské dějiny, tj. bitvy, obléhání a logistiku. Weller se ve svých dalších publikacích zabírá pokračující vojenskou kariérou Arthura Wellesleye na evropském kontinentu.

O „úhlavním nepříteli“ Britů, sultánu Típúovi, toho bylo napsáno hodně. Pro práci jsem zvolil sborník I. Habiba *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*,¹⁷ ve které se nachází množství příspěvků od různých indických autorů, kteří ne vždy zachovávají zcela nezaujatý pohled na jeho osobu. To je dáno už protikoloniálním názvem knihy, ale co se faktů týče, jedná se o velice hutný a rozmanitý příspěvek. Dále práce S. Aliho *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*,¹⁸ jež ale trpí podobným neduhem, kdy ze sultána na více místech dělá nevinnou oběť britského imperialismu, ale nebere v potaz jeho agresivní zahraniční politiku.

O nesmírně zajímavém kontextu Napoleonovy expedice do Egypta a prvopočátcích Východní otázky pojednávají knihy E. Ingrama *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia 1797–1800*,¹⁹ a M. E. Yappa *Strategies of British India: Britain, Iran and Afghanistan 1798–1850*.²⁰ Aktivitami francouzských vojáků a dobrodruhů na dvorech domorodých vládců v Indii se zabývá publikace G. Mansingha *French Military Influence in India*.²¹ Francouzsko-maráthské vztahy důkladně analyzuje významná publikace V. S. Hatakara *Relations between the French and the Marathas (1668–1815)*. Unikátní prací od K. Marsh je *India in the French Imagination: Peripheral Voices, 1754–1815*,²² kde se autorka zabývá imaginární konstrukcí Indie na příkladech Francouzů působících na indickém subkontinentu i na obraz Indie ve Francii samotné, který souvisel s nostalgií a pojmem

---

¹⁴ BUTLER, I., *The Eldest Brother: The Marquess Wellesley, the Duke Wellington's Eldest Brother*, London; Sydney; Auckland; Toronto 1973.

¹⁵ SEVERN, J., *Architects of Empire: The Duke Wellington and His Brothers*, Norman 2007.

¹⁶ WELLER, J., *Wellington in India*, London 2013.

¹⁷ HABIB, I., (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002.

¹⁸ ALI, S., *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, Mysore 1982.

¹⁹ INGRAM, E., *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia 1797–1800*, Oxford 1981.

²⁰ YAPP, M., E., *Strategies of British India: Britain, Iran and Afghanistan 1798–1850*, Oxford 1980.

²¹ MANSINGH, G., *French Military Influence in India*, New Delhi 2006.

²² MARSH, K., *India in the French Imagination: Peripheral Voices, 1754–1815*, London 2009.

„ztracené impérium“ po roce 1763. Kniha T. Barfielda *Afghanistan: A Cultural and Political History*²³ byla užitečným zdrojem informací o afghánském vlivu na indickou politiku.

Na téma Maráthské říše a jejího konfliktu s Britskou Východoindickou společností toho bylo napsáno mnoho. Ze starších publikací je významná práce P. C. Gupty *Baji Rao II. and the East India Company 1796–1818*²⁴ mapující vztahy Bádží Ráa II. od jeho nástupu k moci až do zániku Maráthské říše na konci třetí britsko-maráthské války. Maráthské dějiny jsou nejlépe a uceleně zpracované v knize S. Gordona *The New Cambridge History of India: The Marathas 1600–1818*.²⁵ Neopomenutelnou prací o britsko-maráthském konfliktu je kniha R. G. S. Coopera *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy*,²⁶ v níž autor analyzuje vojenský konflikt, ale v konečném důsledku poukazuje i na finanční, diplomatická a výzvědná hlediska. Publikace D. CH. L. Vaishe *The Rise of British Power and Fall of Marathas*²⁷ detailně zkoumá střet Východoindické společnosti a Maráthské říše. Tématem porážky a ústupu plukovníka Monsona se zabývá ve své monografii D. D. Khanna *Monson's Retreat in Anglo-Maratha War (1803–1805)*.²⁸

Expanzi Východoindické společnosti popisuje ve své rozsáhlé a velmi důležité monografii S. P. Moon *The British Conquest and Dominion of India*.²⁹ V případě rané fáze expanze je neocenitelná publikace G. J. Bryanta *The Emergence of British Power in India 1600–1784: A Grand Strategic Interpretation*.³⁰ Obecnou prací o této společnosti, jejich obchodních či politických aktivitách a vlivu na londýnskou politiku, je i přes své stáří stále platná publikace C. H. Phillipse *The East India Company 1784–1834*.³¹ Vznikem Britské Indie a jejího vlivu na indickou společnost se zabývá C. A. Bayly v knize *The New Cambridge History of India: Volume II.: Indian Society and Making of the British Empire*,³² přičemž zkoumá i krajinné a sociální vlivy, které měly svůj dopad na Maráthskou říši a její porážku ve válce s Brity.

---

²³ BARFIELD, T., J., *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton; Oxford 2010.

²⁴ GUPTA, P., C., *Baji Rao II. and the East India Company 1796–1818*, London 1923.

²⁵ GORDON, S., *The New Cambridge History of India: The Marathas 1600–1818*, Cambridge; New York; Victoria 1993.

²⁶ COOPER, R., G., S., *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy*, Cambridge 2003.

²⁷ VAISH, D., CH., L., *The Rise of British Power and Fall of Marathas*, Lucknow 1972.

²⁸ KHANNA, D., D., *Monson's Retreat in Anglo-Maratha War (1803–1805)*, Allahabad 1981.

²⁹ MOON, P., S., *The British Conquest and Dominion of India*, London 1989.

³⁰ BRYANT, G., J., *The Emergence of British Power in India 1600–1784: A Grand Strategic Interpretation*, Woodbridge 2013.

³¹ PHILLIPS, C., H., *The East India Company 1784–1834*, Manchester 1940.

³² BAYLY, C., A., *The New Cambridge History of India: Volume II.: Indian Society and Making of the British Empire*, Cambridge 1988.

Politiku Richarda Wellesleye vůči jednotlivým domorodým státům analyzuje M. S. Renick v práci *Lord Wellesley and Indian States*.³³ Pro pochopení speciálního vztahu Britů s vládcem Hajdarábádu je naprosto nepostradatelná publikace S. Reganiho *Nizam-British Relations 1724–1857*,³⁴ kde jsou tyto vazby rozebrány od úplných počátků až do Velkého indického povstání. Práce o dějinách vlády navába Karnátaiky v jižní části indického subkontinentu od N. S. Ramashwamiho *Political History of Carnatic under Nawabs*,³⁵ je pro kontext politiky vůči indickým vládcům též důležitá. Publikace A. CH. Banerjeeho *Rajput States and British Paramoutcy*³⁶ je pro změnu nezbytná pro pochopení vztahů Britů s ráadžputánskými státy, které hrály roli v britsko-maráthských vztazích. Britské politice vůči Mughalům a Avadhu v severní Indii, se věnuje významná kniha R. B. Barnetta *North India Between Empires: Avadh, the Mughals and the British 1720–1801*.³⁷

Z literatury francouzské provenience je potřeba zmínit monumentální dílo P. Haudrereho *La Compagnie Française des Indes au 18. Siècle (1719–1795)*³⁸ o čtyřech svazcích, přičemž jsem pracoval hlavně s tím posledním. Další publikací od stejného autora je *Les Compagnie des Indes Orientales: Trois siècles de Rencontre entre Orientaux et Occidentaux (1600–1858)*³⁹ v níž autor dovedně komparuje fungování a vývoj různých Východoindických společností (britské, francouzské, nizozemské, dánské a švédské). Osudy francouzských dobrodruhů v Indii se zabývá M. Besson v *Les Aventuriers Français aux Indes (1775–1820)*.⁴⁰ Jako příklad způsobu psaní o francouzské politice na indickém subkontinentu v 19. století jsem zvolil knihu H. Druona *Les Français dans L'Inde au XVIIe et au XVIIIe Siècles*.⁴¹

Z českých autorů je nutné zmínit M. Wannera. Ač se časově nekryje s tématem této práce, je pro komplexní uvedení do přítomnosti Britů v Indii nezastupitelná kniha *Sedmiletá válka v Orientu*,⁴² zabývající se britsko-francouzským soupeřením v Indii a jeho vyvrcholením během této války (1756–1763). Dále jeho diplomová práce *Východoindická*

---

³³ RENICK, M., S., *Lord Wellesley and Indian States*, Agra 1987.

³⁴ REGANI, S., *Nizam-British Relations 1724–1857*, New Delhi 1963.

³⁵ RAMASWAMI, N., S., *Political History of Carnatic under Nawabs*, New Delhi 1984.

³⁶ BANERJEE, A. CH., *The Rajput States and British Paramoutcy*, New Delhi 1980.

³⁷ BARNETT, R., B., *North India Between Empires: Avadh, the Mughals and the British 1720–1801*, Berkeley; Los Angeles, London 1980.

³⁸ HAUDRERE, P., *La Compagnie Française des Indes au 18. Siècle (1719–1795): Tome 4*, Paris 1989.

³⁹ HAUDRERE, P., *Les Compagnie des Indes Orientales: Trois siècles de Rencontre entre Orientaux et Occidentaux (1600–1858)*, Paris 2006.

⁴⁰ BESSON, M., *Les Aventuriers Français aux Indes (1775–1820)*, Paris 1932.

⁴¹ DRUON, H., *Les Français dans L'Inde au XVIIe et au XVIIIe Siècles*, Paris 1886.

⁴² WANNER, M., *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001.

společnost v éře Warrena Hastingsse (1776–84),⁴³ která podrobně rozebírá vládu generálního guvernéra Warrena Hastingsse. *Východoindická společnost a britský stát 1757–1773*⁴⁴ analyzující vztah mezi britským státem a Východoindickou společností v daném čase. Z této práce poté částečně vychází i publikace *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1774)*, zkoumající vývoj této obchodní korporace a její přerod v regionální mocnost, přičemž neopomíná analyzovat důsledky této změny ve vztahu k britskému státu.⁴⁵

Wannerovi dále vyšly i odborné články a stati jako *Zápas evropských mocností v Indickém oceánu v době války o nezávislost USA 1778–1783*⁴⁶ v němž analyzuje málo známé a zkoumané bojiště tohoto konfliktu v Indii. Ve studii *Admirál Satan, Pierre-André de Suffren de Saint-Tropez (1729–1788)*⁴⁷ se zabývá úspěšným působením admirála Suffrena v Indickém oceánu během války o nezávislost USA. Příspěvek ve sborníku *Britsko-francouzské vztahy v Indii 1787–1794 v zrcadle pramenů úřadu generálních guvernérů Britské Indie*,⁴⁸ se zabývá poměrně klidným obdobím britsko-francouzských vztahů v Indii.

Další čeští autoři se věnovali převážně osobě Arthura Wellesleye, budoucího vévody z Wellingtonu a jeho vojenskými taženími. Ve svých publikacích se rozepsali i o jeho indickém působení. Shodou okolností vyšly obě takto zaměřené publikace v roce 2018 a obě si kladly za úkol zaplnit dosud prázdné místo v české historiografii o osobě Arthura Wellesleye. Konkrétně se jedná o knihu D. Rese *Wellington: Vítěz od Waterloo*⁴⁹ a P. B. Elbla *Wellington: Britský buldok s tváří gentlemana*.⁵⁰ Oba autoři se zaměřují hlavně na vojenské akce, které podstoupil v Indii a během nichž získal cenné zkušenosti pro budoucí vojenská tažení v Evropě, ale hlavní důraz je v obou knihách dán na angažmá Arthura Wellesleye v Evropě a jeho následnou politickou kariéru.

K tématu nalezneme velké množství odborných článků vydaných pouze v anglickém jazyce, neboť v tom českém doposud žádné nevyšly. Z použitých článků a studií je velmi zajímavým příspěvek M. H. Fishera⁵¹ o nepřímé vládě v rámci Britského impéria a vzniku

---

⁴³ WANNER, M., *Východoindická společnost v éře Warrena Hastingsse (1776–84)*, Praha 1992, (diplomová práce).

⁴⁴ WANNER, M., *Východoindická společnost a britský stát 1757–1773*, Praha 1998, (disertační práce).

⁴⁵ WANNER, M., *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1774)*, Praha 2003.

⁴⁶ WANNER, M., *Zápas evropských mocností v Indickém oceánu v době války o nezávislost USA 1778–1783*, in: Koucká, I. – Žáčková, Z. (eds.), *Historica Olomucensia* Olomouc 2015, s. 69–97.

⁴⁷ WANNER, M., *Admirál Satan, Pierre-André de Suffren de Saint-Tropez (1729–1788)*, in: *Historie a vojenství*, č. 1, 2001, s. 176–194.

⁴⁸ WANNER, M., *Britsko-francouzské vztahy v Indii 1787–1794 v zrcadle pramenů úřadu generálních guvernérů Britské Indie*, in: *Studia historica Brunensia*, roč. 63, č. 2 (2016), s. 5–22.

⁴⁹ RES, D., *Wellington: Vítěz od Waterloo 1769–1815*, Praha 2018.

⁵⁰ ELBL, P., B., *Wellington: Britský buldok s tváří gentlemana*, Praha 2018.

⁵¹ FISHER, M., H., *Indirect Rule in the British Empire: The Foundations of the Residency System in India (1764–1858)*, in: *Modern Asian Studies*, Vol. 18, No. 3, 1984, s. 393–428.

rezidenčního systému, který měl své počátky právě v Indii a následně byl Brity aplikován v jiných částech říše. Problematikou Avadhu a jeho směřování k přijetí podmínek subsidiární aliance s Brity se zabývali P. J. Marshall⁵² a R. Mukherjee.⁵³ Důležitou prací na téma francouzsko-perských diplomatických vztahů a jejich vlivem na dění v Indii se zabýval I. Amini,⁵⁴ přičemž neopomněl vzít v potaz i Napoleonovo tažení v Egyptě. Studie od A. S. Bennella⁵⁵ analyzuje britský vojenský neúspěch v závěrečné fázi druhé britsko-maráthské války a zkoumá faktory, které k němu přispěly.

Z kvalifikačních prací je významná práce M. R. Kantaka *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*,⁵⁶ zabývající se první britsko-maráthskou válkou. Jedná se primárně o vojenskou studii tohoto konfliktu, ale bere v potaz i jeho diplomatickou stránku. K. G. Pitre napsal podobně koncipovanou práci *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*,⁵⁷ ale na téma druhé britsko-maráthské války, přičemž jde rovněž hlavně o příspěvek k vojenským dějinám s diplomatickým kontextem.

Jako normu pro psaní indických jmen a názvů jsem se rozhodl použít nejnovější vydání knihy kolektivu autorů *Dějiny Indie*.⁵⁸ Neboť se jedná o dílo předních českých orientalistů, tak názvy použité v této publikaci považuji za nejvalidnější. Bohužel se ale nejedná o zcela všechny případy, proto jsem u některých ponechal pouze anglickou transkripci.

---

⁵² MARSHALL, P., J., *Economic and Political Expansion: The Case of Oudh*, in: *Modern Asian Studies*, vol. 9, no. 4 (1975), s. 465–482.

⁵³ MUKHERJEE, R., *Trade and Empire in Avadh 1765–1804*, in: *The Past and Present Society*, No. 94 (Feb., 1982), s. 85–102.

⁵⁴ AMINI, I., *Napoleon and Persia*, in: *Iran*, Vol. 37 (1999), s. 109–122.

⁵⁵ BENNELL, A., S., *Factors in the Marquis Wellesley's Failure against Holkar, 1804*, in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 28, No. 3 (1965), s. 553–581.

⁵⁶ KANTAK, M., R., *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*, University of Poona, Poona 1977, (disertační práce).

⁵⁷ PITRE, K., G., *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*, Ph.D. Thesis, University of Poona, Poona 1984, (disertační práce).

⁵⁸ STRNAD, J. – FILIPSKÝ, J. – HOLMAN, J. – VAVROUŠKOVÁ, S., *Dějiny Indie*, Praha 2013.

1 Britská politika v Indii před nástupem Richarda Wellesleye, 2. hraběte Morningtona

Předtím než nastoupil do funkce generálního guvernéra Východoindické společnosti Richard Colley Wellesley, 2. hrabě Mornington (dále jako Mornington, aby se nepletla jména s bratry) proběhla na indickém subkontinentu řada důležitých událostí a procesů. Tento průběh můžeme rozlišit na éru soupeření evropských obchodních společností, která v padesátých letech 18. století vyústila ve střet dvou nejmocnějších z nich, a to britské Východoindické společnosti a francouzské Společnosti Indií. Jejich vzájemné konflikty související s děním v Evropě vyvrcholily v Sedmileté válce, v níž zvítězila britská společnost a zlomila moc svého francouzského rivala. Bez dalších významných evropských soupeřů na indickém subkontinentu se stala nejdůležitější obchodní korporací, která tu působila.

Dalším důležitým procesem byl úpadek Mughalské říše po smrti císaře Aurangzěba v roce 1707, což umožnilo lokálním indickým guvernérům získat nezávislost. Po vítězství nad mughalskou armádou v roce 1724 byl prvním nezávislým nizám⁵⁹ z Haidarabádu. Následoval bengálský naváb⁶⁰ a další lokální správci, kteří využili příležitost k osamostatnění na centrální vládě.⁶¹ Ruku v ruce s rostoucí dezintegrací Mughalské říše se začala zvětšovat i moc evropských východoindických společností, které se postupně přizpůsobovaly novým podmínkám politického vakua. Šlo hlavně o francouzskou a britskou společnost, které spolu svedly sérii konfrontací, do nichž byli zapojeni i domorodí indiští vládcí. Tyto střety vyvrcholily konfliktem s bengálským navábem v roce 1757, kdy Britové porazili navába Sirádžuddaulu v bitvě u Palásí a stali se tak dominantní politickou silou v Bengálsku. Dynamický vývoj v Bengálsku pokračoval porážkou aliance indických vládců v bitvě u Baksáru, jejíž součástí byli naváb Avadhu, bengálský naváb a mughalský císař Šáh Alám II.⁶² Postavení Britů získalo novou dimenzi, protože v jejich rukou skončil mughalský císař. Roku 1765 byla britská dominance stvrzena získáním dívání⁶³ v Bengálsku.⁶⁴ Francouzská Společnost Indií byla v kontinuálním konfliktu poražena během Sedmileté války a její moc v Indii zlomena porážkou u Vandívaše v roce 1760 a kapitulací jejich hlavní

---

⁵⁹ „Nizám“ = titul muslimského vládce Haidarabádu

⁶⁰ „Naváb“ = titul polonezávislých mughalských správců

⁶¹ BLACK, J., *Great Powers and the Quest for Hegemony: The World Order since 1500*, London – New York 2008, s. 68–69.

⁶² Šáh Alám II. byl mughalským císařem v letech 1760–1806. Právě za jeho vlády došlo k dramatickému růstu síly Východoindické společnosti. On sám však již neměl žádnou reálnou moc a byl využíván hlavně jako loutka ostatních mocností, jež se zaštiťovaly jeho titulem.

⁶³ „Dívání“ = správa daní a financí

⁶⁴ WANNER., *Sedmiletá*, s. 127–148.

základny Puduččeri v následujícím roce.⁶⁵ Na základě pařížské mírové smlouvy zůstalo francouzské Společnosti Indií pouze několik přístavů (Puduččeri, Káraikkál, Máhí, Jánam a Čandarnagar) o rozloze 56 000 hektarů, které nesměly být opevňovány. Když došlo v roce 1765 k předání osad zpět Francii, byl jejich stav velmi neutěšený.⁶⁶ V důsledku války se Východoindická společnost ocitla v obrovských dlužích činících 102 milionů livrů.⁶⁷ Podařilo se sice obnovit obchodní aktivity, ale kvůli přetrvávajícím finančním potížím byla činnost opět zastavena. K likvidaci Společnosti Indií došlo v roce 1770, kdy byly osady a majetek oceněny na 30 milionů livrů a předány vládě, jež jimi poté vyplácela podílníky.⁶⁸

Přerod z obchodní korporace v lokální velmoc s sebou nesl i nové problémy, jež musela Východoindická společnost řešit. Šlo hlavně o zajištění správy a ochrany nově získaných oblastí. Ministerský předseda William Pitt, 1. hrabě z Chathamu,⁶⁹ se pokoušel získat území společnosti pod správu koruny, aby jejich daňové výnosy snížily finanční vyčerpání Velké Británie po Sedmileté válce. Tento záměr se mu nepovedl dovést do konce, ale stát získal od Východoindické společnosti pravidelnou roční platbu. Byl též vytvořen post zmocněnce koruny pro Indický oceán a okolní oblasti, který měl udržet nákladnou koloniální expanzi pod kontrolou.⁷⁰

Jedním z velkých konfliktů, které musela Východoindická společnost po Sedmileté válce vybojovat, byla první britsko-maisúrská válka v letech 1767–1769, kterou Britové vedli proti sultánovi Haidaru Alímu.⁷¹ Rychle expandující stát ležící na jihozápadě subkontinentu vzbuzoval obavy mezi některými představiteli Východoindické společnosti. Haidar však Brity zaskočil velkou pohyblivostí své armády, která činila nemalé problémy britským zásobovacím liniím.⁷² Maisúrský sultán dosáhl velkých úspěchů, když po dobytí pevnosti Malgabal přímo ohrožoval britskou základnu v Madrásu. Zprávy o neúspěších, jež společnost utrpěla, vedly ke zhroucení cen akcií. Finanční krizi se sice na čas povedlo zažehnat, ale Východoindická společnost se přesto brzy ocitla na pokraji finančního kolapsu.⁷³ Byla tak nucena uzavřít se

---

⁶⁵ Tamtéž, s. 167–181.

⁶⁶ MARSH, s. 9, 14.

⁶⁷ HAUDRERE, P., *La Compagnie Française*, s. 1081.

⁶⁸ WANNER, *Sedmiletá*, s. 185–186.

⁶⁹ William Pitt, 1. hrabě z Chathamu (též nazýván jako Pitt starší) byl britským ministerským předsedou v letech 1766–1768.

⁷⁰ WANNER, *Zrození*, s. 256–261.

⁷¹ Haidar Alí byl vládcem Maisúru (1761–1782). K moci se dostal převratem, kdy svrhnul vládnoucího maharádžu, ale sám se nazýval titulem sultán. Modernizoval armádu podle evropského vzoru a se stala velmi silným nástrojem jeho zahraniční politiky.

⁷² WANNER, *Zápas*, s. 77–78.

⁷³ BOWEN, H., V., *Revenue and Reform: The Indian Problem in British Politics 1757–1773*, Cambridge 1991, s. 76, 23.

sultánem mírovou smlouvu, jež měla zajistit oběma stranám vzájemnou pomoc v případě napadení třetím státem.⁷⁴

Již v roce 1772 nebyla Východoindická společnost schopna nadále splácet své dluhy a vyplácet dividendy akcionářům. Požádala proto vládu o pomoc. Východoindická společnost, spravující impérium tak důležité pro britskou ekonomiku však byla často kritizována. Odejmout jí správu vyžadovalo rozhodnutí parlamentu, který s tímto krokem nesouhlasil, protože považoval ochranu ústavní svobody za důležitější než vládu nad Indií.⁷⁵ Ministerský předseda Frederick North, 2. hrabě z Guildfordu,⁷⁶ pochopil potíže společnosti a prosadil její sanaci skrze státní půjčku. Dále došlo k nezbytným reformám a centralizaci správy v Indii. V čele vlády stanul generální guvernér se sídlem v Kalkatě a malá výkonná rada. Vznikl také parlamentní orgán pro dohled nad záležitostmi Východoindické společnosti. Northův východoindický zákon (též známý jako Regulační zákon) byl spíše dočasným řešením, jenž měl být v budoucnu revidován. Stal se však zlomem ve vztazích mezi Východoindickou společností a britským státem.⁷⁷

Po Northově zákoně získala Kalkata nejasně definovaný dohlížitelství status nad zahraničními vztahy, vedenými prezidenciemi v Madrásu a Bombaji. Východoindická společnost musela konzultovat zásadní záležitosti s vládou v Londýně. Tento systém však vedl k problémům, protože vláda toho o indických záležitostech příliš nevěděla. Guvernéři ostatních prezidencií zároveň odmítali dohled generálního guvernéra a raději se obraceli přímo na vládu v Londýně. Střet zájmů všech zainteresovaných stran se naplno ukázal během první britsko-maráthské války (1778–1784) a druhé britsko-maisurské války (1780–1784). Britské síly v důsledku vnitřních tenzí a necentralizovaného vedení, kdy si jednotlivé prezidencie dělaly co chtěly, utrpěly sérii porážek.⁷⁸

1.1 První britsko-maráthská válka

První britsko-maráthská válka vznikla v důsledku vměšování Britů do vnitřních záležitostí Maráthské říše. Zakladatelem Maráthské konfederace byl vojevůdce Šivádží. Využil rozkladu Mughalské říše a účinně se jí vojensky bránil guerrillovou taktikou. Do své smrti v roce 1680 tak položil základy nového státu s centrem ve městě Púna na západním okraji Dekánské plošiny, odkud to bylo blízko k pozdější britské základně v Bombaji. Po

---

⁷⁴ WANNER, *Zápas*, s. 78.

⁷⁵ HAUDRERE, *Les Compagnie*, s. 211–213.

⁷⁶ Frederick North, 2. hrabě z Guildfordu byl britským ministerským předsedou v letech 1767–1782.

⁷⁷ WANNER, *Zrození*, s. 258.

⁷⁸ BLACK, J., *A History of Diplomacy*, London 2010, s. 93.

Šivádžího smrti tento stát rychle expandoval a stal se jednou z hlavních mocností indického subkontinentu.⁷⁹

Maráthská expanze severním a východním směrem narazila na konkurenci Afghánců, kteří jim uštědřili drtivou porážku v bitvě u Panípátu v roce 1761. Několik týdnů po bitvě u Panípátu zemřel pěšva⁸⁰ Nána Sáhab. Jeho smrt a tato porážka povzbudily na maráthském území několik povstání. Bylo nutné opětovně vybudovat zničenou armádu, stabilizovat daňové výnosy a obnovit státní prestiž mezi ostatními indickými vládci, kteří chtěli tehdejší maráthské slabosti využít. V sedmdesátých letech 18. století došlo v Maráthské konfederaci k přesunu moci. Pěšva už nebyl hlavní politickou a vojenskou autoritou. Vzrostla moc lokálních vládnoucích rodin, které začaly jednat nezávisle na pěšvovi a vedly vlastní války či zahraniční politiku. Mezi tyto lokální vládcy patřily například rody Šindé z Gválijaru, Hólkarů z Indauru, Bhónslé z Nágpuru a Gájakvárovů z Baródy (Vádodary).⁸¹

Když roku 1773 došlo k vraždě pěšvy Mádhava Ráa I., rozhořel se boj o nástupnictví. Úřad pěšvy uchvátil Ranghunát Ráo⁸² na úkor Mádhava Ráa II. S tím však nebyli spokojeni maráthští vůdci Mahádží Šindé s Madhodžím Bhónslém a vytlačili jej z Púny. Ranghunát Ráo poté našel útočiště u Britů v Bombaji, kteří neváhali využít situace. Podepsal s nimi smlouvu v Suratu, kde jim za podporu slíbil Vasaí, ostrov Salsat nedaleko Bombaje a daňové výnosy z některých přístavů v Gudžarátu. Generální guvernér Warren Hastings⁸³ se ohradil proti smlouvě uzavřené bombajskou prezidencí, protože taková pravomoc měla náležet pouze jemu. Suratské ujednání bylo anulováno a byla podepsána nová smlouva v Purandharu, která potvrzovala držbu Salsatu, Vasaí a ukončovala podporu Ranghunát Ráoovi.⁸⁴ Maráthské kontakty s Francouzi a dodávky jejich zbraní přesvědčily Hastingse, aby situaci přehodnotil a opět začal podporovat Ranghunát Ráa v jeho boji o trůn. Britské tažení na Púnu však skončilo kapitulací britské armády u Vadgáonu a generální guvernér musel vyslat novou armádu z Bengálska.⁸⁵

Navzdory technické převaze se Britům nedařilo v rozhodujícím střetnutí Maráthy porazit. Britská převaha v pěchotě, dělostřelectvu a lepších zbraních k vítězství nepomohla. Trápil je hlavně nedostatek zdrojů (mužů, peněz a materiálu) v důsledku dlouhodobé války na několika

---

⁷⁹ PEARSON, M., N., *Shivaji and the Decline of the Mughal Empire*, in: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 35, No. 2 (Feb., 1976), s. 221–235.

⁸⁰ „Pěšva“ = titul přirovnávaný nejbližší významu maráthského ministerského předsedy. Úřad pěšvy nahradil funkci krále jako vládnoucí postavy říše.

⁸¹ GORDON, s. 154.

⁸² Ranghunát Ráo byl strýcem zavražděného pěšvy.

⁸³ Warren Hastings byl prvním generálním guvernérem v Indii v letech 1774–1785.

⁸⁴ GORDON, s. 162–166.

⁸⁵ WANNER, *Zápas*, s. 74–75.

frontách (kontinuálně se rozhořela válka s Maisúrem, Hajdarábádem a Francií). Maráthové měli zdrojů dostatek, ale zaostávali v technice a kvalitě jednotek. Maráthské dělostřelectvo bylo na mizerné úrovni, zatímco britští dělostřelci si počínali s bravurou a působili nepříteli těžké ztráty. Maráthská pěchota a jezdeckvo postrádalo řádný vojenský výcvik. Vojáci nikdy nemuseli absolvovat pravidelný dril a cvičení. Co jim nechybělo, byla trpělivost a vytrvalost při dlouhodobém konfliktu. Jejich hlavní taktikou bylo nechat přijít Brity na své území, spoléhat na sílu opěrných bodů a narušovat zásobovací trasy. Tento druh boje způsobil patovou situaci, kdy ani jedna strana nebyla schopna vychýlit mísky vah na svou stranu. Oběma soupeřům též chyběli rozdíloví velitelé, kteří by vybojovali klíčovou bitvu.⁸⁶

O podmínkách míru s Brity vyjednával za maráthskou stranu Mahádží Šindé, ač formálně podřízený pěšvovi, stal se garantem smlouvy a budoucí politiky. Vyhrál tím svůj politický souboj s Nánou Fadnavísem⁸⁷ o určování dalšího směřování maráthské expanze směrem na sever a nikoli na jih, jak upřednostňoval jeho sok. Ukázalo se také, že pěšva již není v dominantní pozici v rámci Maráthského impéria a bez podpory jiných rodů nemůže sám nic prosadit. Maráthské rody tak vedly vlastní nezávislou politiku, jež se opírala o své vlastní armády.⁸⁸ Šindé přijal mírové podmínky tak, jak je připravil Warren Hastings. Bývá mu vytýkána předčasnost tohoto kroku, protože se situace v danou chvíli vůbec nevyvíjela pro Brity dobře. Haidar Alí ohrožoval Madrás a na pomoc se mu blížily francouzské posily. Hastings si byl tohoto vývoje vědom a vytěžil z minima maximum, když podpisem smlouvy a následnou aliancí otočil Maráthy proti Maisúru. V úřadu pěšvy byl potvrzen Mádhav Ráo II. Kantak kritizuje hlavně Šindého styl jednání, kdy se nepokusil Brity přinutit k ústupkům, protože těm se i tak povedlo vyjednat ústupky v podobě zisku Salsai.⁸⁹ Podle Kantaka byla smlouva ze Salbai bodem obratu v historii Indie v poslední čtvrtině 18. století. Před začátkem války maráthská moc dominovala velké části Indie. Smlouva načrtla vzestup Společnosti a úpadek maráthské vlády. I když jsou Maráthové formálně uznáváni jako vítězové tohoto konfliktu, podle jeho slov se jednalo o vítězství prázdné. Úmrtí Nány Farnavise a Mahádží Šindého v následujících letech ještě více podkopala maráthskou dominanci. Stopy vedoucí k pozdějšímu pádu Maráthské konfederace je možné spatřit právě ve výsledcích smlouvy ze Salbai.⁹⁰

---

⁸⁶ KANTAK, s. 365–369.

⁸⁷ Nána Fadnavis byl nejvlivnějším politikem a státníkem Maráthské říše v druhé polovině 18. století. Je občas přezdíván jako „maráthský Machiavelli“.

⁸⁸ GORDON, s. 166–168.

⁸⁹ KANTAK, s. 345–346.

⁹⁰ Tamtéž, s. 348.

Jedním z nejdůležitějších důsledků první britsko-maráthské války byla změna maráthské vojenské doktríny, kdy tradiční způsob vedení války nahradila taktika podle francouzského a britského stříhu. Mahádží Šindé byl ohromen silou britské pěchoty v bitvě u Vadgáonu a chtěl podobné standardy zavést i ve své armádě. Brzy po válce začal zřizovat prapory cvičené evropskými žoldáky jako byl například rodák ze Savojska Benoît de Boigne⁹¹, jenž se stal jejich vrchním velitelem. Tyto nové jednotky poté využíval při své expanzi v Rádžputáně. Ostatní rody jako Bhónslé a Hólkar následovaly jeho příkladu.⁹²

Kontinuálně s probíhajícím první britsko-maráthským konfliktem vypukla i válka o americkou nezávislost (1775–1783) a britské síly byly vázány i jinde. Situaci na indickém subkontinentu ovlivnil vstup Francie do války na straně Američanů, protože zdejší francouzské kolonie se tak staly legitimním cílem války. Jejich obsazování začalo prakticky okamžitě po přijetí zpráv o vyhlášení války. Puduččéri bylo obsazeno v říjnu 1778 a další jej brzy následovaly. Obsazení osady v Máhí však popudilo Haidara Alího, protože se nacházela na jeho území a proudily přes ní do Maisúru francouzské zbraně. Sultán tak vstoupil do války proti Britům a ti byli vázáni na dalším bojišti.⁹³ Haidar navázal spojenečství s Maráthy, kteří již s Brity válčili a povedlo se mu do protibritské koalice získat i nizáma z Hajdarabádu, jenž měl územní spory s Východoindickou společností.⁹⁴

1.2 Druhá britsko-maisúrská válka a válka s Francií

Maisúrská armáda dosáhla významných úspěchů a na některých měl velkou zásluhu Haidarův nejstarší syn Típú.⁹⁵ Ten s pomocí raket rozprášil jednu z britských armád u Pullalúru v září 1780.⁹⁶ Palba raket měla ničivý dopad na morálku vojáků a poplašila zvířata nesoucí náklad. Tato technika měla dostřel několik stovek metrů, navíc byla lehčí a mobilnější než děla. Maisúr je opětovně využíval i v dalších konfliktech s Brity. Sir William Congreve později vytvořil válečné rakety na základě ukořistěných maisúrských. Britové poté jeho rakety využívali během napoleonských válek.⁹⁷

---

⁹¹ Benoît De Boigne vycvičil Šindého maráthskou pěchotu v evropském způsobu boje a velel jí v letech 1784–1795. Jeho nástupcem ve funkci se stal Pierre Cuillier-Perron.

⁹² KANTAK, s. 374–376.

⁹³ WANNER, *Zápas*, s. 75–77.

⁹⁴ Tamtéž, s. 79.

⁹⁵ Típú Sultán vládl Maisúru po smrti Haidara Alího v letech 1782–1799

⁹⁶ WANNER, *Zápas*, s. 79–80.

⁹⁷ JAIM, H., M. – JAIM, J., *The Decisive Nature of the Indian War Rocket in the Anglo-Mysore wars of the Eighteenth Century*, in: AMRS & ARMOUR, Vol. 8, No. 2, Autumn 2011, s. 131–138; GHOSH, A., in: RAY, A. (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminar Papers*, Kolkata 2002, s. 180–189.

Další výhodou maisúrské armády byla vysoká mobilita. Haidar dosáhl rovnováhy mezi tradičním a evropským způsobem válčení. Disponoval pěchotou a dělostřelectvem, které byly skvěle vycvičeny francouzskými důstojníky. Současně nezanevřel na svou jízdu, jež napadala britské zásobovací linie. Haidar byl velmi zdatným vojevůdcem, i jeho syn Típú měl vojenské nadání. Nakonec je potřeba zmínit dobrý finanční a správní systém, jenž poskytoval armádě nezanedbatelnou podporu.⁹⁸

Francouzi vyslali do Indického oceánu eskadru vedenou Pierrem-Andrém de Suffren de Saint-Tropez. Původně měla po vstupu Nizozemců do války proti Britům chránit osadu v Kapsku a následně přenést boje do Asie. Byla také vyslána expedice Charlese Josepha Patissiera, markýze de Bussy-Castelnau,⁹⁹ jež měla hlavně vázat britské síly v Indii a pokusit se aktivně vstoupit do protibritské aliance domorodých států. Nešlo tu o žádné přehnaně ambiciózní plány, čemuž odpovídala i menší podpora na rozdíl od jiných bojišť ve světě, v nichž byla Francie zainteresována. Suffren i s omezenými zdroji, kdy nemohl počítat s podporou již obsazených francouzských přístavů, vybojoval několik bitev s Brity a v kooperaci s Haidarem Alím ovládli Kudulúr. Dalším úspěchem bylo ovládnutí důležité osady Trikunámale na Cejlonu v srpnu 1782, kterou Britové původně dobyli od Nizozemců. Zdejší přístav se stal ideální základnou pro Suffrenovu eskadru, protože zde mohl opravovat poškozené lodě. Rok 1782 však v mnohém znamenal zlom ve válce koalice proti Britům. Maráthové uzavřeli mír v Salbái, zemřel Haidar Alí a Warrenu Hastingsovi se podařilo přesvědčit nizáma, aby opustil protibritskou alianci. Situace se začala obracet ve prospěch Britů. Bussy sice navzdory velké početní nevýhodě porazil britskou armádu u Kúdalúru, ale přesto musel město později vyklidit. Suffren ještě na moři svedl velmi krvavou nerozhodnou bitvu s britskou eskadrou, čímž operace na indickém subkontinentu po uzavření pařížské mírové smlouvy v lednu 1783 skončily.¹⁰⁰

Francie cítila oprávněnou hrdost na Suffrenovy činy, ale neměla z nich žádný užitek. Francouzský historik 19. století Druon uzavření míru okomentoval takto: *„Naši vládcí mohli získat zpět ztracené pozice. Vláda podepsala mír s přílišným spěchem: spokojili jsme se s obnovením našich osad, to způsobilo převahu Anglie v Hindustánu, naši soupeři získali na základě smlouvy mnohem více, než mohli očekávat z průběhu války. A tak jsme našeho maisúrského spojence nechali napospas, místo abychom mu poskytli podporu k zadržení*

---

⁹⁸ KANTAK, s. 363–364.

⁹⁹ Bussy již měl s boji proti Britům v Indii velké zkušenosti ze Sedmileté války. Navíc tehdy dosáhl významného postavení v Dakšinu.

¹⁰⁰ WANNER, *Zápas*, s. 82–91.

*Angličanů, a tím ho odsoudili k porážce.*¹⁰¹ Druon zastává sentimentální hledisko při psaní o indických záležitostech, které však u autorů daného období bylo poměrně časté a nereflektovalo reálný stav. Francouzi sice dosáhli zajímavých úspěchů, ale jejich možnosti byly omezené, protože se bojiště v Indii nenacházelo v centru zájmu francouzské vlády. Jejich situace by se s pokračující válkou stala velmi svízelnou, jelikož Britové mohli přesunout více vojáků z dřívějších bojišť s Maráthy.

Důvodem k rychlému uzavření míru byla obava z mezinárodní izolace Francie. Američané již vedli separátní jednání s Brity a stejně tak s Nizozemci. Francouzi se zkrátka obávali, aby nezůstali v konfliktu osamoceni a indické spojení do této rovnice nepočítali.¹⁰² Uzavřením míru byly navraceny francouzské osady a Francouzi dále přerušili veškerou podporu stále ještě válčícímu Maisúru. Nedošlo k revizi výsledků Sedmileté války a obnovení dřívějších pozic. Francouzská pozice u domorodých vládců byla otřesena, protože se všeobecně očekávalo jejich větší vojenské zapojení a materiální podpora.¹⁰³

1.3 Restrukturalizace Východoindické společnosti a Společnost pro Indii a Čínu

Britská Východoindická společnost se po válkách opět nacházela ve velmi špatné finanční situaci. Vedení řady kontinuálních vojenských operací proti Maisúru a Maráthům ji vyčerpalo tak, že musela požádat o finanční pomoc státu. Kvůli válce o nezávislost USA mohla proběhnout diskuse o změně Northova zákona až v roce 1784, přičemž již dlouhou dobu bylo jasné, že zákon přestal splňovat očekávání. Vládní rada byla neefektivní, její členové se mezi sebou hádali a pravomoci generálního guvernéra vůči guvernérům Bombaje a Madrásu nebyly jasně vymezeny. Pittův indický zákon z roku 1784 napravoval hlavní nedostatky Northova zákona. Obecná správa osad v Indii byla i nadále svěřena do rukou generálního guvernéra, kterému měla pomáhat rada složená z jemu podřízených guvernérů ostatních dvou prezidencií. Generálního guvernéra do funkce jmenoval a mohl odvolat král.¹⁰⁴ Politici tak chtěli zmírnit dopady, jež měla přílišná teritoriální expanze na britský obchod a snížit extrémně vysoké náklady, které mělo válčení na finanční kondici Východoindické společnosti.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ DRUON, s. 314–315.

¹⁰² LAFONT, J.-M., *French Military Intervention in India Compared to the French Intervention in North America 1776–1785*, in: RAY, A. (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminary Papers*, Kolkata 2002, s. 95.

¹⁰³ WANNER, *Zápas*, s. 91.

¹⁰⁴ HAUDRERE, *Les Compagnies*, s. 214–215.

¹⁰⁵ BRENDON, P., *The Decline and Fall of the British Empire*, New York 2008, s. 37–38.

Po roce 1783 můžeme vidět poměrně klidné období v britsko-francouzských vztazích v Indii. Vládní špičky ve Francii se vyhýbaly možnosti vytvoření nového impéria v Indii a preferovaly primárně obchodní zájmy. Výjimkou byly pouze plány a sny jednotlivců mimo oficiální politickou linii.¹⁰⁶ V červnu 1785 vznikla Společnost pro Indii a Čínu, která získala monopol pro obchod na východ od mysu Dobré naděje. V období po zrušení původní Společnosti Indií nikdo monopolním postavením nedisponoval.¹⁰⁷ Potvrzením rezignace na větší ambice v indických záležitostech bylo rozhodnutí francouzské vlády o ukončení působení rezidentů na dvorech indických vládců. Zdůvodněním takového kroku se staly přílišné náklady a nevalné výsledky při získávání informací kvůli jazykové bariéře. Propuknutí francouzské revoluce přineslo další odliv Francouzů z Indie, protože hlavním bojištěm se stala opět Evropa. Zbylý personál v koloniích mohl hrát v příští událostech již jen roli diváků. Tím, kdo stále mohl působit problémy britským konkurentům, byli francouzští důstojníci působící v armádách různých indických vládců.¹⁰⁸

1.4 Cornwallisova administrativa (1786–1793)

Generálního guvernéra Warrena Hastingsse vystřídal ve funkci roku 1786 Charles Cornwallis, hrabě Cornwallis¹⁰⁹ a setrval v ní až do roku 1793. Za své vlády provedl mnoho administrativních a vojenských reforem, jež pomohly stabilizovat Východoindickou společnost. Na diplomatickém poli se zasadil o vytvoření aliance proti Típú Sultánovi, v níž figurovali Britové, Maráthové a nizám z Haidarábádu. Konflikt s vládcem Maisúru, nazývaný třetí britsko-maisúrská válka, se stal jedním z mezníků britské expanze v Indii.

V roce 1787 se Típú pokoušel navázat spojenecké vztahy s Osmanskou říší a vyslal do Konstantinopole své vyslance. Zde však měli velmi silnou pozici Britové, kteří tyto snahy zablokovali, a dokonce nabádali osmanský dvůr, aby Típúovi doporučil přerušit spojení s Francouzi a navázat spolupráci s Brity. To však nemohl maisúrský sultán akceptovat, protože je považoval za své přirozené nepřátele. Úspěchem ale bylo, že osmanský sultán uznal Típúovu nezávislost a jeho právo na královský titul. Což bylo důležité, protože jeho otec se dostal díky převratu do čela státu a svrhnul vládnoucí hinduistickou dynastii. Britové si následně uvědomili, že takové uznání zvýší sultánovu prestiž mezi jinými muslimskými

---

¹⁰⁶ MARSH, s. 139–141.

¹⁰⁷ WANNER, M., *Britsko-francouzské vztahy v Indii 1787–1794 v zrcadle pramenů úřadu generálních guvernérů Britské Indie*, in: *Studia historica Brunensia*, roč. 63, č. 2 (2016), s. 10–11.

¹⁰⁸ HATALKAR, s. 262–263.

¹⁰⁹ Charles Cornwallis, hrabě Cornwallis, od roku 1792 1. markýz Cornwallis. Byl druhým generálním guvernérem v letech 1786–1793 a poté znovu v roce 1805. Nejvíce je znám kvůli své kapitulaci v Yorktownu roku 1781 během Americké války za nezávislost.

vládci, ale do budoucna může být velkým problémem. Tento proces však s velkou nelibostí sledoval nizám, jenž se považoval za hlavního muslimského panovníka na indickém subkontinentu a byl to jeden z faktorů, proč odmítl pozdější spojeneckou nabídku maisúrského panovníka.¹¹⁰

Mírové ujednání z Mangalúru (1784) se setkala s nespokojeností ze strany ambiciózního Típú Sultána, který se snažil o vytvoření nové aliance indických států, jež by zničila britskou moc v Indii. K tomuto účelu hodlal využít i náboženský aspekt a povolal muslimské vládce do svaté války proti nevěřícím. Na svou stranu získal i mughalského císaře Šáha Álama II., jenž v dopisech vyzýval nizáma a další panovníky Dakšinu, aby se připojili k nadcházející válce. Maráthové viděli v nizámovi svého vazala potřebujícího jejich ochranu, a nikoliv respektovaného spojence. Nizám byl v napětí i s Brity, protože požadoval navrácení Guntúrského sarkáru, jediného území, odkud měla jeho teritoria přístup k moři a který byl od roku 1768 v rukou Britů.¹¹¹ Vládce Hajdarábádu považoval Típú za svého vazala, uzurpátora trůnu původního svrženého rodu a „člověka nízkého původu“. Raději proto přijal britskou nabídku ke spojení. Krátce po krachu jednání s Nizámem Típú napadl v roce 1790 britského spojence z Travankúru. Místní rádža odmítl přehnané požadavky maisúrského sultána a ten měl nyní záminku k jeho napadnutí. Tyto události velmi pečlivě sledoval Cornwallis a napadení spojeneckého vládce mu dalo příležitost obejít Pittův indický zákon omezující vedení války bez konzultací s londýnskou vládou a ihned začít jednat. Možnost eliminovat hlavního protivníka Britů v Indii byla velmi lákavá.¹¹² Nizám vyslal diplomatickou misi do Kalkaty, kde měla vyjednat buď navrácení Guntúru nebo alespoň vyplácení subsidií a vojenskou pomoc. Cornwallis okamžitě využil příležitosti a přislíbil podporu britských jednotek, k čemuž ještě přidal vyplácení renty z Guntúrského sarkáru. Útokem na Travankúr poskytl Típú Cornwallisovi příležitost, aby proti jeho ambicím zasáhl a uzavřel spojení s Maráthy i nizámem, čímž došlo o obrácení původně zamýšlené aliance proti Britům.¹¹³

Típú naléhal na Francouze ke vstupu do války. Ti však zůstali neutrální hned z několika důvodů. Ve Francii vrcholila revoluční vlna, zároveň si byli Francouzi dobře vědomi situace, do které se Típú dostal a nechtěli se nechat vtáhnout do předem prohrané války, protože jejich

---

¹¹⁰ QURESHI, I., H., *Tipu Sultan's Embassy to Constantinople, 1787*, in: HABIB, I., (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 69–78.

¹¹¹ KASTURI, N., *Tipu Sultan's Projected Confederacy against the British, 1790*, in: HABIB, I., (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 84–90.

¹¹² REGANI, s. 150–151.

¹¹³ KASTURI, s. 91–92.

možnosti byly od osmdesátých let velmi omezené.¹¹⁴ Mír uzavřený v Šrírangapattanamu v březnu 1792 byl pro Maisúr pokořující. Polovinu jeho území si rozdělili vítězní spojenci a dva Típúovi synové byli odvedeni jako rukojmí do britského zajetí.¹¹⁵

1.5 Shorova administrativa 1793–1798

John Shore, 1. baron Teignmouth,¹¹⁶ jenž nahradil generálního guvernéra Cornwallise, působil v této funkci v letech 1793–1798. Doba jeho vlády bývá často historiky opomíjena z prostého důvodu, protože období mezi vládou Cornwallise a Morningtona je klidem před bouří. Shore nevedl expanzivní politiku a jeho cílem bylo nezasahovat do indických záležitostí. Byl mužem velmi dobře obeznámeným s indickým prostředím. Za Hastingsova guvernérství působil ve finanční administrativě a později se stal Cornwallisovou pravou rukou. Podílel se na jeho reformách a byl osobně vyslán informovat Williama Pitta mladšího¹¹⁷ a Henryho Dundase, 1. vikomta Melvilla¹¹⁸ o nutnosti vytvoření trvalého osídlení v Bengálsku. Během pobytu si svými schopnostmi vydobyl respekt ministrů. Shore nebyl mužem, který by nosil významné jméno. Neměl žádnou vojenskou reputaci ani politický vliv, ale pouze bezúhonnost a spoustu let služby ve Společnosti. I přes to byl nakonec jmenován na nejvyšší a nejzodpovědnější post v Britském impériu.¹¹⁹

V únoru 1793 vyhlásila Francie válku Velké Británii. Britové ihned po obdržení zpráv o vypuknutí války v červnu téhož roku začali jednat a obsazovat francouzské osady. Čandarnagar se vzdal již po pár dnech vypuknutí vojenských operací. Puttuččeri po obležení a ostřelování kapitulovalo v srpnu. Další osady následovaly nedlouho poté. V plánu byla i expedice, jež by dobyla i francouzské opěrné body na Maskarénách (Isle de France – Mauritius a Isle de Bourbon – Réunion), které využívali ke svým operacím proti lodím Východoindické společnosti francouzští korzáři. Shore tuto výpravu nakonec neposvětil, protože se obával výrazného oslabení armády v Indii a zároveň nedůvěřoval schopnostem svých důstojníků k úspěšné realizaci výpravy.¹²⁰ Obsazení kolonií těžce poznamenalo

---

¹¹⁴ ALI, B., S., *The French and the Third Mysore War: Testimony of the Mauricius Records*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Aki and Tipu Sultan*, London 2002, s. 93–95.

¹¹⁵ AITCHISON, C. U., *A Collection of Treaties, Engagements, and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. VIII.: Containing the Treaties, etc., Relating to the Madras Presidency, Including Ceylon, Hyderabad, Mysore and Coorg, and the Central Provinces*, Calcutta 1892, s. 460–468.

¹¹⁶ Sir John Shore byl třetím generálním guvernérem v letech 1793–1798.

¹¹⁷ William Pitt mladší byl britským ministerským předsedou v letech 1783–1801 a 1804–1806.

¹¹⁸ Henry Dundas, 1. vikomt Melville byl předsedou Dozorčího úřadu pro záležitosti Východoindické společnosti v letech 1793–1801.

¹¹⁹ FURBER, s. 5–6.

¹²⁰ WANNER, *Britsko-francouzské vztahy*, s. 18–20.

Společnost pro Indie a Čínu. Konvent se rozhodl zabavit lodě i se zbožím a nemovitý majetek byl zapečetěn. Definitivní tečkou za existencí společnosti bylo obvinění ředitelů a akcionářů z kontrarevoluční činnosti, přičemž mnoho z nich bylo následně popraveno.¹²¹

Jedním z hlavních problémů, s nimiž se musel Shore vypořádat, byla problematika vztahu s Típú Sultánem, jenž neskrýval snahu o revizi smlouvy ze Šrírangapattanamu a znovuzískání ztraceného území. Prvním činem nově nastoupivšího Shora bylo propuštění maisúrských princů, držných jako rukojmí a záruka míru.¹²² Další potíž byla hašteřivost mezi spojenci, vedoucí k válce mezi nizámem a Maráthy v letech 1795–1796, ve které byl nizám drtivě poražen v bitvě u Khardy a následně nucen podepsat ponižující mírové podmínky. Shorovým úkolem bylo udržet neutralitu a nezasahovat do konfliktů mezi indickými vládci. Nizám, jenž byl v tomto konfliktu za agresora, počítal s britskou podporou, ale Shore ji zamítl s odkazem na znění spojenecké smlouvy, která jej zavazovala k pomoci pouze v případě útoku Típú. Důvod k opatrnosti byl na místě kvůli podpoře, jíž se Maráthům dostalo právě ze strany maisúrského vládce. Shore nehodlal riskovat válku se dvěma státy najednou a ponechal nizáma svému osudu. Generální guvernér si byl vědom momentální britské slabosti, protože armáda nebyla na tak rozsáhlý konflikt připravena a nedostávalo se mu ani financí.¹²³

Diplomatická situace na subkontinentu nebyla nakloněna na britskou stranu. Stará aliance se rozpadla v důsledku změny nizámovy orientace po prohrané válce, kdy v Haidarábádu vzrostl francouzský vliv, konkrétně v osobě velmi schopného francouzského důstojníka François Raymonda. Nizám byl rozezlen neposkytnutou britskou pomocí a nechal Raymondovi volnou ruku ve vytvoření pěších praporů podle francouzského stříhu. Zároveň se začal markantně zvyšovat počet Francouzů vstupujících do jeho služeb. Po úspěšném potlačení povstání proti nizámovi dosáhl Raymond na dvoře tohoto vládce vrcholu popularity.¹²⁴

Další příčinou zániku spojenectví byla smrt mladého pěšvy Mádhav Ráa II.¹²⁵ a následný boj o nástupnictví v Púně. Típú byl v kontaktu s dvory v Púně a Haidarábádu a domlouval novou protibritskou alianci. Shorova politika vůči Típúovi byla tvořena hlavně snahou nevyprovokovat konflikt, ale zároveň být na něj připraven. Jako opatření došlo k vyslání vojenských posil z Bengálska a jejich rozmístění na strategické body v Dakšinu.

---

¹²¹ Tamtéž, s. 20.

¹²² ALI, B. S., *Tipu Sultan and Sir John Shore*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 96–97.

¹²³ FURBER, s. 6–8.

¹²⁴ GURBIR, s. 54.

¹²⁵ Mádhav Ráa II. byl maráthským pěšvou v letech 1774–1795. Spáchal sebevraždu skokem ze zdi a neměl žádného dědice.

Diplomatickým jednáním dosáhl zaslání společné nóty Típúovi, pod níž se podepsali Britové, Maráthové a nizám. Obsahem byly stížnosti na vojenské přípravy Maisúru a žádost o jejich vysvětlení. Šlo o nesporný diplomatický úspěch Shora., i když některé kruhy volaly po válce s Típúem.¹²⁶

V Avadhu, po smrti návába Ásafuddaula, podpořil Shore jako následníka jeho bratra Saádata Alího. Provincie byla současně ohrožena možným vpádem Afghánců vedenými Zamánem Šáhem.¹²⁷ Nový naváb se zavázal za svou ochranu platit Britům pravidelné subsidie a přenechal jim pevnost v Íláhábádu.¹²⁸ Zamán Šáh, vládce Durránské říše s centrem v Kábulu, chtěl obnovit dřívější moc Durráníů v severní Indii, která za vlády Ahmada Šáha Durráního¹²⁹ zabírala bývalá mughalská území Sindh, Pandžáb a Kašmír. Po smrti Ahmada Šáha však z jeho říše po válkách o následnictví zbyl jen stín, protože Pandžáb ovládli Sikhové a Chorasán si nárokovali Peršané. Zamán neuspěl z důvodu síly Sikhského státu a po revoltě vlastních bratrů se musel vrátit do Kábulu.¹³⁰ V dopise ze 17. ledna 1797, adresovaném Henry Dundasovi, vyjádřil Shore obavu ze spojení Zamána Šáha, Típú a Francouzů.¹³¹

Za odcházejícího Johna Shora, jenž měl ve funkci generálního guvernéra skončit v březnu 1798, byl jako nástupce vybrán Richard Colley Wellesley, 2. hrabě Mornington (dále jako Mornington). Do Indie odplul v listopadu 1797 a do Kalkaty dorazil v květnu 1798.¹³² Před ním do Indie vyplul v roce 1796 jeho mladší bratr plukovník Arthur Wellesley, který měl sloužit v hodnosti plukovníka jako člen britské koloniální armády. Tato práce nabízela možnost přijít k bohatství, protože vojáci a civilní pracovníci se někdy vraceli velmi dobře zajištěni. Do Kalkaty připlul v únoru 1797 a ihned se zapojil do akce, kterých jej v následujících letech služby v Indii čekalo opravdu nespočet.¹³³

---

¹²⁶ ALI B., S., *Tipu Sultan*, s. 97–99.

¹²⁷ Zamán Šáh byl vládcem Durránské říše (Afghánské říše) v letech 1793–1801.

¹²⁸ FURBER, s. 16–18.

¹²⁹ Ahmad Šáh Durrání byl zakladatelem Durránské říše a panoval v letech 1747–1772. V roce 1761 uštědřil Maráthům drtivou porážku ve třetí bitvě u Pánípatu.

¹³⁰ BARFIELD, s. 99–107.

¹³¹ FURBER, s. 121–123.

¹³² ROBERTS, P. E., s. 19–21.

¹³³ SEVERN, J., s. 65–67.

2 Morningtonův nástup do funkce

Nový generální guvernér změnil koncept dosavadní rovnováhy sil na indickém subkontinentu. Systém založený na aliancích Východoindické společnosti s ostatními domorodými velmocemi, kdy se tito aktéři navzájem hlídali, aby neměl ani jeden z nich příliš navrch, byl postupně nahrazen jednou dominantní frakcí. Mornington se postupně vypořádával s jednou domorodou mocností za druhou a moc Východoindické společnosti sílila, zatímco soupeři byli eliminováni takovým způsobem, ze kterého už nebylo cesty zpět. Prvním na řadě byl tradiční britský nepřítel Maisúr, jenž byl zároveň spojencem dalšího britského soupeře – Francie. Pád Maisúru znamenal pomyslnou tečku za rovnováhou sil, neboť zmizel jeden z jeho největších aktérů. Jaké byly důvody britského vítězství v této válce?

2.1 Situace v Indii a první kroky

Mornington krátce po nástupu do funkce čelil novým výzvám a rychle se měnící politické situaci na indickém subkontinentu. Za hlavní cíl si stanovil eliminaci francouzského vlivu v Indii. V Maráthském impériu byl v rámci soupeření o moc uvězněn Nána Farnavis. Dominantní postavení a vliv na pěšvu nyní držel Daulat Ráo Šindé,¹³⁴ jehož armáda byla vycvičena Benoîtem De Boignem (Morningtonem nesprávně označen za Francouze, ač pocházel ze Savojska) a nyní vedená Francouzem Pierrem Cuillierem-Perronem. V Šindého armádě sloužilo i mnoho britských důstojníků, kteří měli s novým velitelem problém kvůli své národnosti. De Boigne měl britské důstojníky v oblibě více než francouzské, což však neplatilo pro francouzského velitele. „[...] generál Perron, který jak můžu potvrdit nechová zrovna srdečnou lásku k synům Británie.“¹³⁵ George Carnegie¹³⁶ neměl o generálovi příliš vysoké mínění. Změny v armádě, které zavedl po odchodu De Boigna byly podle jeho mínění k horšímu. Byl příliš slabý, protože příliš naslouchal pomluvám svých krajanů namířených proti britským důstojníkům. O odchodu kvůli třenicím ale žádný britský důstojník neuvažoval. „*Náš plat je lepší a povýšení rychlejší než ve službách krále nebo Společnosti.*“¹³⁷

Všiml si též silného francouzského postavení v Hajdarábádu, kde Raymond vytvořil armádu o 14 000 mužích vycvičených v evropském stylu boje a vedenou dalšími

---

¹³⁴ Daulat Ráo Šindé byl synem Mahádží Šindého.

¹³⁵ CORMACK, George Carnegie to Mr. Williamson, April 10, 1801, s. 35–36.

¹³⁶ George Carnegie nemohl po příjezdu do Indie najít práci ve službách Východoindické společnosti (byl vyučený v obchodních záležitostech), tak na doporučení přátel vstoupil v roce 1799 do Šindého armády. V jeho službách se účastnil bojů proti státům v Rádžputáně a Hólkarovi. Opustil Šindého armádu po vyhlášení války mezi Maráthy a Brity v roce 1803. Nakrátko vstoupil do služeb Východoindické společnosti během konfliktu s Hólkarem, ale krátce na to zemřel na hepatitidu v Dillí roku 1805.

¹³⁷ Tamtéž, George Carnegie to his mother, July 25, 1802, s. 40–44.

francouzskými důstojníky. Náhlá Raymondova smrt v březnu 1798 však oslabila francouzský vliv na Nizámově dvoře a jeho nástupce Jean-Pierre Piron již nebyl takovou osobností. V neposlední řadě tu byly zprávy o tom, že Típú verbuje do své armády nové dobrovolníky z Maskarén. V Morningtonových očích nemohly být britské pozice v Indii nikdy v bezpečí, dokud byl maisurský sultán schopen přijímat pomoc z Francie po moři. Jeho zbývající teritorium na Malabarském pobřeží považoval za nejdůležitější cíl případné války, protože jeho obsazení by vytvořilo efektivní bariéru proti zasahování Francie. Mornington se obával koordinované spolupráce Francouzů napříč domorodými dvory v Indii. Proto považoval za další cíl eliminaci francouzských pozic v Hajdarábádu. *„Zničení francouzské armády v Hajdarábádu by jistě působilo jako značná brzda růstu tohoto hrozného zla; Pironova armáda je hlavním pramenem všech záměrů francouzské strany v Indii“*.¹³⁸

Raymondova smrt byla zmíněna i v článku *Calcutta Gazette*, v němž o něm referují jako o muži *„který díky svému talentu a podnikavosti dosáhl vysokého postavení a bohatství. Věříme, že se žádnému Evropanovi před ním nepovedlo dosáhnout vyššího postavení ve stejném oboru své profese“*.¹³⁹

Vládce Hajdarábádu začal znovu uvažovat o defenzivní alianci s Brity, protože ho stále pronásledoval přízrak porážky od Maráthů. Věřil, že by se tak navždy vymanil z jejich spárů a doufal ve vytvoření velké aliance proti nim, v níž by byli i Britové a sultán Típú. Britský rezident navrhnul novou spojeneckou smlouvu a nizámova vláda ji uvítala. Jako hlavní podmínku zástupci Společnosti žádali okamžité propuštění všech Francouzů z nizámových služeb. Na oplátku nabízeli subsidiární jednotky o síle 6 000 mužů.¹⁴⁰ Nizám s těmito podmínkami souhlasil. Do smlouvy byly ještě zakomponovány body o tom, že nizám nesmí ve svých službách zaměstnávat nejen Francouze, ale i další občany jiných evropských států bez vědomí Společnosti. Speciální bod mělo i vydání sipáhíjských dezertérů, kteří přešli do francouzského tábora.¹⁴¹ Tato konkrétní záležitost Wellesleye velice páčila. K Pirronovi tehdy přeběhlo kolem 500 sipáhíjů.¹⁴²

Uvázání vládce Hajdarábádu do subsidiární aliance eliminovalo dřívější francouzskou hrozbu a účinně bránilo jejímu návratu. Vytvoření subsidiárních sil placených nizámem též snížilo britské výdaje na armádu. Zároveň tím byla zajištěna podpora pro případnou válku s Típúem do níž by podle smlouvy musely nizámovy subsidiární síly musely zapojit.

---

¹³⁸ INGRAM, *Two Views*, Mornington to Dundas, No. 6, 6 July, 1798, s. 52–63.

¹³⁹ SETON-KARR, W., S., *Selections from Calcutta Gazettes*, 10 May, 1798, s. 198–199.

¹⁴⁰ REGANI, s. 179–180.

¹⁴¹ AITCHISON, Vol. IX, s. 51–53.

¹⁴² RENICK, s. 19.

Francouzský konzul a budoucí císař Napoleon Bonaparte se 3. července 1798 vylodil v Abúkirském zálivu. I přes zničení francouzského loďstva Horatiem Nelsonem 1. srpna, se mu podařilo během měsíce ovládnout Dolní Egypt. Britové se tak obávali možného ohrožení svých území v Indii, která se po těchto událostech nezdála pro Francii již tak nedosažitelná.¹⁴³ Napoleonova expedice do Egypta měla podle jeho plánu ohrozit britský obchod na indickém subkontinentu, kde plánoval uzavřít spojení s místními domorodými státy a naplánovat společný útok proti Britům. Henry Dundas, předseda Dozorčího úřadu pro záležitosti Východoindické společnosti, si uvědomoval případné nebezpečí a poslal do Indie posily, přestože byla britská vláda přesvědčená, že se Francouzi vylodí v Irsku. Britské lodě zachytily Napoleonův dopis Típúovi a Mornington tak krátce po svém příjezdu musel začít jednat. Vyzval Maisúr a nizáma, aby přerušili styky s Francií a aby vyhostili její důstojníky ve svých službách. Nizám na požadavek přistoupil, ale Típú s odpovědí čekal tak dlouho, až mu byla vyhlášena válka. Dundas o francouzské expedici směřující na východ varoval Morningtona, přičemž si byl naprosto jistý, že jejich cílem je nepochybně Egypt a Indie.¹⁴⁴ Podle Ingrama francouzská invaze do Egypta pomohla Morningtonovi v jeho expanzivních plánech. Pitt s Grenvillem potřebovali vítězství nad Francouzi, a tak se nabízel jejich spojenec z Maisúru. Kontrolního úřad Východoindické společnosti jeho akci posvětil v případě, pokud by se prokázal kontakt mezi Típúem a Francouzi.¹⁴⁵

2.2 Válka s Maisúrem

Típú se začal obávat, že se proti němu začíná formovat nová trojkoalice. Odeslal proto vyslance k nizámovi s nabídkou spojení, které by zahrnovalo Maráthy, nizáma a Maisúr. Toto spojení směřovalo primárně proti Britům. Další alternativou bylo zajištění nizámovy neutrality v případě propuknutí války se Společností. Nizám se ale cítil silný a tyto nabídky ignoroval.¹⁴⁶

I přestože Francouzi nijak efektivně Típúovi nepomohli během druhé i třetí britsko-maisúrské války, jejich diplomatické vztahy to nenarušilo. Jejich pomoc před nastávající válkou s Brity však byla opět nepatrná. Guvernér ostrova Mauricius Anne Joseph Hippolyte de Maurès Malartic¹⁴⁷ sice vydal proklamaci, ve které vyzval dobrovolníky, aby vstoupili do

---

¹⁴³ INGRAM, *Commitment*, s. 61.

¹⁴⁴ INGRAM, E., *Two Views* s. 47.

¹⁴⁵ INGRAM, E., *Commitment*, s. 161–162.

¹⁴⁶ REGANI, s., 182.

¹⁴⁷ Anne Joseph Hippolyte Maurès, hrabě Malartic. Byl guvernérem francouzského ostrova Mauricius v letech 1792–1800.

služeb sultána, přesto jich 26. dubna 1798 dorazila do Mangalúru pouze necelá stovka.¹⁴⁸ Sultán až do své smrti zaměstnával evropské žoldnéře, z nichž většinu tvořili právě Francouzi. Při dobytí Šrírangapattanamu zajali Britové asi 120 francouzských vojáků, z toho 20 bylo důstojníků. Tento počet se zdaleka neblížil zlaté éře francouzského vlivu na dvoře sultánů v osmdesátých letech 18. století, kdy bylo ve službách Haidara Alího přes 700 francouzských žoldnéřů.¹⁴⁹

Típú se neúspěšně pokusil zapojit do války s Brity i Afghánce, nebo alespoň doufal, že by je na nějaký čas mohly jejich síly zaměstnat na severní hranici. Afghánci nenáviděli Brity, kteří jim dost účinně bránili ve vpádu do Indie. Zaman Šáh byl na výpravu do Indie připraven, ale série povstání na území jeho říše jej donutila od tohoto úmyslu upustit. Nicméně hrozba tu stále existovala. Zaman Šáh chtěl z mughalského císaře opět udělat nezávislého panovníka a neváhal by kvůli tomu válčit jak s Brity, tak Maráthy, kteří se o císaře již delší dobu přetahovali.¹⁵⁰

Wellesley se v prosinci 1798 přesunul z Kalkaty do Madrásu, aby dohlédl na přípravu tažení proti Maisúru a byl také co nejbliže pro případné další vyjednávání se sultánem.¹⁵¹ Když Wellesley vyhlásil Típúovi válku, přidal se na jeho stranu i nizám, vázaný uzavřeným spojenectvím s Brity. Bojů se zúčastnily jak subsidiární jednotky o síle 6 praporů pěchoty, tak nizámova vlastní armáda o stejné síle. Tyto síly se připojily ke generálu Georgi Harrisovi¹⁵².¹⁵³ Britský kapitán John Malcolm musel ještě před jejich vysláním reorganizovat prapory, kterým před nedávnem veleli francouzští důstojníci. Nově je vedli britští důstojníci, kteří byli doplněni o indické důstojníky dříve sloužící v jednotkách Společnosti. Nizámovým jednotkám velel jeho syn Mír Allum, jenž zároveň zastával post hlavního ministra.¹⁵⁴

Podle Sheika Aliho za vyhlášením války Típúovi nebyly tradičně uváděné důvody. Tedy tajná jednání s guvernérem ostrova Mauricius Malarticem a jeho proklamace ke vstupu do sultánových služeb. Také jimi nebyla hrozba Zamán Šáhovy invaze do severní Indie a Napoleonova dobrodružství v Egyptě. Naopak za hlavní důvod považuje Morningtonovy agresivní úmysly, které z těchto tradičně uváděných důvodů udělaly pohodlné

---

¹⁴⁸ ALI, S., *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 283–286.

¹⁴⁹ VARTAVARIAN, M., *An Open Military Economy: British Conquest of South India Reconsidered, 1780–1799*, in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, No. 57 (2014), s. 506–507.

¹⁵⁰ ALI, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 293.

¹⁵¹ BENNELL, A., S., *Wellesley Settlement of Mysore, 1799*, in: *The Journal of the Royal Asiatic of Great Britain and Ireland*, No. 3/4 (Oct., 1952), s. 124.

¹⁵² George Harris byl vrchním velitelem Madraské armády v letech 1797–1800.

¹⁵³ REGANI, s. 182–183.

¹⁵⁴ WELLER, J, s. 45.

ospravedlnění.¹⁵⁵ Podobný názor má i Vaish, který kritizuje Morningtona, že neučinil jediný krok k tomu, aby spory s Maisúrem vyřešil mírovou cestou. Vztahy s Francouzi považuje za nedostatečný důvod k válce, protože Típú byl nezávislým panovníkem a mohl jednat s kýmkoliv uznal za vhodné. Mornington jednal pouze nátlakem a vyzval sultána, aby zapudil francouzské důstojníky, přijal britského rezidenta, vzdal se pobřežních oblastí svého státu a přistoupil na subsidiární alianci. To se rovnalo přijetí britského protektorátu a ztráty nezávislosti, kterou Típú nehodlal akceptovat, a proto ho chtěl Mornington zničit.¹⁵⁶

Britové zadrželi velké množství Típúových dopisů a další později objevili uložené v sultánově paláci v Šrírangapattanamu. Namátkou šlo o korespondenci s Malarticem, Direktoriem v Paříži a Napoleonem Bonapartem.¹⁵⁷ Jeden velice zajímavě vyznívající dopis poslal 2. dubna 1797 Típú francouzským představitelům na ostrovech Mauricius a Reunion. „*Když mi pomůžete, během krátké chvíle nezbude v Indii jediný Angličan: máte sílu, která tomu může efektivně pomoci, s vašimi svobodnými černochoy, s těmito novými občany (velmi obávanými mezi Angličany) připojeným k vašim řadovým jednotkám, zbavíme Indii těchto prokletých padouchů*“.¹⁵⁸

Podle Mahmúda Husaina byl jedním z důvodů, proč Britové uspěli válku s Típúem, jeho chystaný námořní program. Ten byl velmi ambiciózní, neboť plánoval postavit na 20 řadových válečných lodí a 20 fregat. Maisúrský sultán si byl velmi dobře vědom výhod britské dominance na moři a její důležitosti pro udržení a další rozšiřování jejich držav jak v Indii, tak i jinde v Indickém oceánu.¹⁵⁹ Maisúr hledal při budování námořnictva pomoc u evropských rivalů Velké Británie, hlavně Francie, Nizozemí a Portugalska. Snažil se také navázat spojenecké vztahy s Osmanskou říší, Afghánistánem a Ománským sultanátem, k čemuž potřeboval silné námořnictvo. Típú měl k dispozici zhruba 10 000 námořníků na různých typech lodí. Raj Kumar se domnívá, že kdyby v roce 1799 nedošlo k Típúově smrti, maisúrské námořnictvo by se později díky plánovanému námořnímu programu stalo nejsilnějším v Asii, dokonce by mohlo konkurovat i nejlepší flotilám ve světě, což je ovšem velmi přehnaná domněnka.¹⁶⁰ Podle Sheika Aliho stála za válkou s Típúem pouze

---

¹⁵⁵ ALI, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 305.

¹⁵⁶ VAISH, s. 298.

¹⁵⁷ KAUSAR, s. 163.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 173–176.

¹⁵⁹ HUSAIN, M., *Regulations of Tipu Sultan's Navy*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 174–181.

¹⁶⁰ KUMAR, R., *The Mysore Navy under Haidar Ali and Tipu Sultan*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 171–173.

Morningtonova svévolnost a přehnané ambice. Hlavní důvod intervence – francouzsko-maisúrská spolupráce nemohla v žádném případě britskou moc v Indii ohrozit.¹⁶¹

Harrisova armáda se tak skládala z jednotek Společnosti o 20 000 mužích a stejném počtu nizámových vojáků. Souběžně s Harrisem vyrazily z Bombaje další jednotky o 6 000 mužích pod vedením generála Jamese Stuarta,¹⁶² které měly Típúu napadnout ze severovýchodu.¹⁶³ Típúova armáda disponovala zhruba 30 000 muži. K první bitvě došlo u Malavelly, kde část Típúovy armády zablokovala přístup k Šrírangapattanamu. Střet byl ale víceméně rychlý, disciplinovaná a vycvičená britská armáda sultánovy vojáky zahнала na útek, o což se zasloužil sám budoucí vévoda z Wellingtonu. Típúova armáda bojovala statečně, ale střelbě britské pěchoty, kdy stál v čele 33. pluk, jemuž velel ze hřbetu koně sám Arthur Wellesleyr, nemohla odolat a po nasazení bodáků, se rozprchla. Generál David Baird,¹⁶⁴ který velel jedné ze skupin Harrisovy armády, musel čelit útoku maisúrské jízdy, se kterou si ale také poradil. Bitva u Malavelly nebyla velkým střetnutím, na britské straně padlo dohromady pouze 31 mužů.¹⁶⁵

Típú chtěl nepřítele napadnout postupně, proto se sám vydal se zbytkem armády napadnout generála Stuarta, pochodujícího z Bombaje. U Sidapúru byl ale poražen. Jeho ztráty jsou odhadovány na 2 000 padlých. Po neúspěších v obou bitvách ztratil Típú důvěru ve své schopnosti a veškerou iniciativu již přenechal Britům. Prokázalo se také, že i přes výcvik, jaký se dostalo maisúrským vojákům od francouzských důstojníků, nemohou v přímé konfrontaci uspět proti britským vojákům¹⁶⁶ Sultán stáhnul zbytek své armády za hradby Šrírangapattanamu, kam dorazila 5. dubna 1799 i Harrisova armáda.¹⁶⁷

Típúova pevnost se nacházela na ostrově lemovaném z obou stran řekou Kávéri, což byla za normálních okolností velká strategická výhoda pro obránce, ale v době příchodu britské armády bylo koryto řeky vyschlé a dalo se bez problémů překonat. S příchodem každoročního monzunu na konci května se ale situace rapidně měnila. Řeka se rozvodňovala a bylo velmi složité ji překročit. Harris si tedy plně uvědomoval, že mu ubíhá čas a musí se

---

¹⁶¹ ALI, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, s. 307–308.

¹⁶² James Stuart byl britským důstojníkem v Indii v letech 1782–1805. V roce 1795 velel expedici proti nizozemskému Cejlonu. V roce 1799 velel bombajské armádě proti Típúovi a účastnil se i bojů proti Maráthům.

¹⁶³ ELBL, s. 60–63.

¹⁶⁴ Sir David Baird sloužil v Indii v letech 1779–1802. Účastnil se obléhání Šrírangapattanamu. V roce 1801 byl vyslán z Indie bojovat s Francouzi v Egyptě. Krátce po návratu z Egypta rezignoval na svůj post a odplul do Evropy, kde se například účastnil bitvy o Kodaň a později bojů na Pyrenejském poloostrově.

¹⁶⁵ WELLER, s. 56–57.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 57–58.

¹⁶⁷ RES, s. 81–84.

pokusit pevnost dobýt co možná nejrychleji.¹⁶⁸ Hradby nebyly příliš silné a pro britské dělostřelce tudíž nešlo o příliš těžký oříšek, s nímž by si nedokázali poradit. Harris proto chtěl palbu soustředit na jediný úsek hradeb, kde by posléze způsobil dostatečný průlom, kterým by mohli následně Britové proniknout do pevnosti.¹⁶⁹ Začalo postupné utahování smyčky a přibližování dělostřeleckých baterií do co nejvýhodnějších pozic a začaly pálit na smluvené místo. Po několika dnech ostřelování se hradba 2. května zhroutila. Harris chtěl do průlomu poslat dvě kolony složené hlavně z Britů, přičemž první kolona byla ze Stuartovy armády a druhá z Harrisovy.¹⁷⁰ Velením byl pověřen generál Baird, jenž se k tomuto úkolu dobrovolně přihlásil. Měl pro to své důvody a se chtěl Típúovi pomstít za své ponižující, čtyřicet čtyři měsíců trvající věznění ve vězeňských kobkách v Šrírangapattanamu.¹⁷¹

Típúova armáda, bránící průlom pod odhodlaným britským útokem, příliš dlouho nevydržela a Britové prorazili do pevnosti. Sám sultán se účastnil bojů a po zásahu do hlavy padl na severní straně hradeb Šrírangapattanamu. Arthur velel záložním jednotkám a později měl zabránit již proniknuvším vojákům v plnění, protože Britové chtěli s obyvateli dobytého města do budoucna dobře vycházet a případné divoké chování britských jednotek mohlo vztahy dlouhodobě poškodit. Sám Arthur Wellesley později ohledal mrtvolu Típú.¹⁷²

Jaké byly příčiny britského úspěchu ve válce? Zaprvé slabost Maisúru, kdy stát stále pociťoval důsledky porážky ve třetí britsko-maisúrské válce a tím spojenou ztrátu území. Druhý důvod částečně souvisí s prvním. Méně území znamenalo méně mužů v armádě. Třetím je politická izolace. Jediným státem, který Túpú podpořil byla Francie, ale zůstalo pouze u slibů a její pomoc byla nedostatečná. Ne že by se Típú nesnažil získat na svou stranu jiné státy, ale Maráthové i nizám jej odmítli.

Mornington si po vítězství stanovil pět priorit, které je potřeba splnit. Zaprvé co nejrychlejší obnovení míru a pořádku. Zadruhé musí dojít uspokojení zájmů všech spojenců. Zatřetí vojenská síla Maisúru musí být zlomena nebo ztotožněna s Východoindickou společností. Začtvrté Šrírangapattanam musí mít britskou posádku. Zapáté Východoindická společnost musí získat veškerá sultánova území na Malabarském pobřeží, což bylo důležité pro zajištění územní celistvosti britských pobřežních držav.

---

¹⁶⁸ ELBL, s. 65–66.

¹⁶⁹ RES, s. 85.

¹⁷⁰ ELBL, s. 69.

¹⁷¹ WELLER, s. 74.

¹⁷² RES, s. 90.

Mornington chtěl dále znát povahy sultánových synů a jejich postoje k alianci s Francií. Zároveň chtěl zprávu o stavu dřívějšího vládnoucího rodu rádžů v Maisúru, která byla Muhammadem Alím. Čímž si připravoval prostor na nahrazení Típúových potomků.¹⁷³

Když Šrírangapattanam padl, Típúovy synové stačili uprchnout a zůstali nedaleko pevnosti pod ochranou loajálních jednotek. Dokonce došlo k jednání s Harrisem o možném následnictví jednoho ze synů, ale generál odmítl jednat bez vědomí generálního guvernéra. Členové sultánovy rodiny byli nakonec přemístěni do pevnosti Vélúr v Karnátaku, kde pobírali vyplácenou rentu.¹⁷⁴

Po Típúově smrti byla v Maisúru obnovena hinduistická dynastie. Na trůn dosedl rádža Krišna Rádž Wadiar, tříleté dítě a vnuk vládce, jehož před čtyřiceti lety svrhnul Haidar Alí a vládl na zbytcích, které si nerozdělila společnost a nizám. Britové obsadili pobřežní oblasti a oblasti přímo sousedící s britskými državami na Malabarském pobřeží a v Karnátaku. Nizám dostal území Garamkondy, Guti a další přiléhající k jeho doménám. Britové s Krišnou Rádžem následně podepsali subsidiární alianci, ve které se rádža zavázal ve svých službách nezaměstnávat žádné Evropany. Dále souhlasil s rozmístěním britských posádek v důležitých pevnostech, jež budou obsazeny jak v časech míru, tak války. Posádka se nacházela i přímo v Šrírangapattanamu. Nakonec Britové nabízeli poradenství ohledně zlepšení výběrů daní, stimulace obchodních vztahů a rozvoje zemědělství.¹⁷⁵

Thomas Munro¹⁷⁶ se o uzavření smlouvy s Maisúrem vyjádřil takto: „*Kdybych měl, co dočinění se smlouvou, určitě bych žádného rádžu z Maisúru v osobě dítěte vytaženého ze zapomnění nedosadil na trůn, na němž jeho předkové po tři generace naseděli. Rozdělil bych si s nizámem zemi rovným dílem a snažil se ho přimět, aby zvýšil své subsidie a přijal větší počet našich vojáků...*“¹⁷⁷ Munro byl zastáncem britské expanzivní politiky v Indii a neváhal ji obhajovat i před Arthurem Wellesleyem: „*Každá píď získaného území zvyšuje naši schopnost jak při invazi, tak v defenzivě.*“¹⁷⁸ Ten mu oponoval: „*Podle mého názoru bylo rozšíření našeho území a vlivu větší než naše prostředky. Ve všech otázkách zvětšování území mají tyto úvahy velký význam a obecně se přikláním k rozhodnutí, že jich máme dost;*

---

¹⁷³ MARTIN, *The Despatches*, Mornington to Colonel Wellesley and Members of War Committee, May 20, 1799, s. 10–12.

¹⁷⁴ BENNELL, s. 127–130.

¹⁷⁵ AITCHISON, Vol. X., s. 220–225.

¹⁷⁶ Thomas Munro bojoval ve válkách proti Haidaru Alímu a Típú Sultánovi. V letech 1800–1807 spravoval území předané Východoindické společnosti nizámem. Byl guvernérem Madrásu v letech 1820–1827.

¹⁷⁷ BRADSHAW, J., *Sir Thomas Munro and the British Settlement of the Madras Presidency*, Oxford 1906, s. 84.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 85.

*přínejmenším tolik, ne-li více než můžeme ubránit.*¹⁷⁹ Je tedy tuze zajímavé, že byl v opozici vůči expanzivní politice svého bratra.

Jmenování Arthura Wellesleye guvernérem Šrírangapattanamu se setkalo s velmi negativními ohlasy mezi ostatními vysokými důstojníky, protože v tom viděli protekci způsobenou příbuzenským svazkem s generálním guvernérem. Arthur se každopádně v této funkci velmi osvědčil a obyvatelstvo města si jej během krátké doby velmi oblíbilo. Nechal obnovit město, které bylo během obléhání poškozeno a k obyvatelům se nechoval s vítěznou povýšeností.¹⁸⁰ Sám Mornington získal od krále Jiřího III. titul markýze „za zásluhy v nelehkém postavení generálního guvernéra britských území ve Východních Indiích, od doby, kdy se ujal vlády až po slavné ukončení války se zesnulým sultánem Maisúru.“¹⁸¹

Típú se objevoval v mnoha francouzských literárních i divadelních dílech jako tragický hrdina. Ve Francii šlo o poměrně populární postavu orientálního spojence, jenž byl nechán napospas Britům.¹⁸² Podle námořního historika Michaela Duffyho zabývajícího se hlavně napoleonskými válkami byl Típú obětí jak britskou tak francouzskou, protože Francouzi nesplnili své sliby a dostalo se mu od nich příliš malé podpory.¹⁸³ V indickém prostředí se například podle Abduse Subhana jedná o bojovníka za svobodu.¹⁸⁴ Sborník Irfana Habiba jej i s jeho otcem Haidarem Alím považuje za nezdolné bojovníky proti kolonialismu.¹⁸⁵

S pádem Típú Britům zmizel „obvyklý nepřítel“ a jediný hmatatelný spojenc Francie. Společně s likvidací francouzského vlivu v Haidarábádu zmizela i ta nejmenší možnost návratu francouzského vlivu na indický subkontinent. Britové výrazně rozšířili svá území na Malabarském pobřeží. Stali se nezpochybnitelnou silou na jižní části subkontinentu. Což ještě umocnili pozdějšími anexemi Karnátaiky a Taňčávúru, kdy došlo k propojení držav Společnosti mezi Malabarským a Koromandelským pobřežím. Obsazení těchto území velmi pomohlo v pozdějším konfliktu s Maráthy. S loutkovými státy v Travankúru a Maisúru, ve

---

¹⁷⁹ GURWOOD, C., *Selections*, Wellesley to Major Munro, No. 16, August 20, 1800, s. 7–8.

¹⁸⁰ RES, s. 90–99.

¹⁸¹ SETON-KARR, *Selections from Calcutta Gazette*, June 3, 1800, s. 264–265.

¹⁸² MARSH, s. 99–102; DRUON, s. 315.

¹⁸³ To může být celkem překvapivé tvrzení, ale Duffy jej zdůvodňuje velkými sliby francouzských představitelů, kteří mu nakonec poskytli slabou podporu a tu následně využil Mornington jako záminku k válce. DUFFY, M., *World-Wide War and British Expansion 1793–1815*, in: MARSHALL, P., J. (ed.), *The Oxford History of the British Empire: Volume II.: The Eighteenth Century*, Oxford; New York 2006, s. 198.

¹⁸⁴ Jedná se o poměrně nekritický pohled na jeho osobu a politiku. SUBHAN, A., *Tipu Sultan: India's Freedom-Fighter par Excellence*, in: RAY, A. (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminar Papers*, Kolkata 2002, s. 39–45.

¹⁸⁵ Celý sborník je velmi nekritický vůči sultánově osobě a má tendence některé věci zveličovat. Svě nacionální citění se ani nesnaží popírat a zmiňuje jej v úvodu publikace. HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism*, s. xviii.

kterých kontrolovali jejich zahraniční a vnitřní politiku, je již nemohl nikdo zvenčí reálně ohrozit. Tyto státy zároveň platily za subsidiární jednotky.

3 Vnitřní a vnější politika Britské Indie

Po pádu Maisúru byly dalšími Morningtonovým cíli nejbližší indické státy, hlavně dosavadní britský spojenec z Hajdarábadu. S ním byla uzavřena smlouva na jejímž základě se vzdal velké části území a musel platit za britskou vojenskou přítomnost. Následovaly anexe dalších územních celků jako prakticky celé Karnátačky na jihu subkontinentu. Následně přišel na řadu Avadh na severovýchodě Indie, který již byl v podřízeném postavení vůči Východoindické společnosti. Místní naváb musel podepsat novou smlouvu, která ho zbavila dalšího území a posílila britskou vojenskou přítomnost. Poslední velkou mocností v Indii tak zůstala Maráthská říše.

Spolu s novými územními zisky také rostla důležitost zabezpečení nových i stávajících území před intervencí zvenčí. Možným protivníkem stále mohla být Francie, která svým dobrodružstvím v Egyptě vzbuzovala obavy některých britských politiků, kteří se obávali že by francouzská expanze směrem na východ mohla ohrožovat državy Východoindické společnosti. Za další možnou hrozbu pro britské zájmy bylo díky aktivitám na Kavkaze poprvé také Rusko. K možným útočníkům patřili také Afghánci a jejich periodické vpády do Indie. Za účelem zabezpečit svou přítomnost v Indii byla vyvíjena diplomatická iniciativa směrem k blízkým sousedům Indie jako Persie, Osmanská říše a za určitých okolností i Afghánistán. Cílem bylo vytvoření nárazníku skrze spojenecký stát, který by bránil účinnému vpádu do Indie.

3.1 Politika vůči dalším indickým státům

Na základě smlouvy z roku 1799 převzala Východoindická společnost veškerou správní a vojenskou správu nad državami Taňčávúru. S výjimkou samotné pevnosti a jejího bezprostředního okolí, které měl nadále kontrolovat rádža. V pevnosti nebyla umístěna britská posádka a rádža ji mohl obsadit vlastními vojáky. V případě ohrožení či neplnění podmínek smlouvy ze strany rádži, měla být pevnost obsazena britskými jednotkami kvůli ochraně vládců a zájmů obou smluvních stran. Rádža měl také dostávat pětinu výnosů z daní celé oblasti Taňčávúru. Pevnost neměla fungovat jako útočiště pro osoby vyhýbající se autoritě úředníků Východoindické společnosti.¹⁸⁶ Britským argumentem pro anexi území byla izolovanost a nefunkčnost státu.¹⁸⁷ Touto anexí došlo k propojení nově získaných britských držav ve válce s Maisúrem s územím Madraské prezidencie, kdy se rýsoval souvislý pás území podél Koromandelského pobřeží.

---

¹⁸⁶ AITCHISON, Vol X, s. 90-94.

¹⁸⁷ SRINIVASACHARI, C., S., *Inwardness*, s. 109.

Po zničení Típú nebyl nizám příliš spokojený s dělením území sultanátu, a navíc subsidiární jednotky jeho stát finančně velmi zatěžovaly. Maráthové závistivě hleděli na rostoucí britský vliv. Mornington následně usoudil, že je válka s nimi nevyhnutelná, a proto potřeboval utužit spojenectví s nizámem novou smlouvou.¹⁸⁸ Ta byla podepsána roku 1800. Navyšovala počet subsidiárních jednotek na 8 praporů sipáhíjů, dva jízdní pluky a k tomu odpovídající počet evropských dělostřelců, včetně výstroje a zásob munice. Tato síla se měla nacházet přímo na nizámově území. Aby nizám tuto velkou armádu zaplatil, musel předat Východoindické společnosti všechna území získaná smlouvami ze Šrírangapattanamu a Maisúru. Tedy všechny zisky z válek s Típúem. Odevzdaná území měla podléhat přímé správní a vojenské kontrole důstojníků a úředníků Společnosti.¹⁸⁹

Mornington plánoval po eliminaci Típú, ovládnutí Taňčávúru a úplném navázání nizáma na Východoindickou společnost další územní rozšiřování držav. Cílem se stala Karnátaka. Jako záminka měla posloužit korespondence, která se našla v paláci v Šrírangapattanamu, a jež měla usvědčit navába z protibritské aktivity. Důležitost Karnátky jako ideálního nárazníkového pásma proti výbojům Típú Sultána již také ztratila na významu.¹⁹⁰

Britové využili náhlého podlomení zdraví navába Umdatul-Umara k vyslání jednotek do Árkádu, aby zde zajistily případné poklidné následnictví a nedošlo po navábově smrti k vyrabování jeho pokladů.¹⁹¹ Čekalo se pouze na smrt navába. Ten za svého následníka určil Alí Husaina, jehož ale Britové považovali za nelegitimního. Zbývalo přesvědčit britského favorita Azima ud Daulu, aby přistoupil na jejich podmínky a vzdal se své vlády nad Karnátekem. Azim neměl co ztratit, protože pocházel z poměrně chudých poměrů, britskou nabídkou, ač nebyla nijak závratná, mohl pouze získat.¹⁹²

Dne 31. července 1801 uzavřeli Britové s novým navábem Azimem ud Daulou novou smlouvu. Východoindická společnost na jejím základě převzala úplnou administrativní a vojenskou správu Karnátaku. Naváb se zavázal nařídít všem svým úředníkům a důstojníkům předat úřady se všemi záznamy a účty zástupcům Společnosti. Navábovi zůstala pouze pevnost Árkád a její nejbližší okolí. Stal se súbédarem¹⁹³ Árkádu, nadále mohl využívat titulu

---

¹⁸⁸ REGANI, s. 184–185.

¹⁸⁹ AITCHISON, s. 67–73.

¹⁹⁰ RAMASHWAMI, s. 371–374.

¹⁹¹ SRINIVASACHARI, *The Seringapatam Correspondence and the Carnatic Nawabi*, in: HABIB, I. (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 105.

¹⁹² RAMASHWAMI, s. 394–395.

¹⁹³ „Súbédar“ = provinční místodržící v Mughalské říši.

naváb. Nemohl však navazovat styky s jinou evropskou nebo domorodou mocností bez vědomí Společnosti. Spojenci a nepřátelé jedné strany měli být spojenci i nepřáteli pro stranu druhou. Pětina daňových výnosů z Karnátaku měla být vyplácena navábovi a jeho rodině. V posledním bodě se Společnost zavázala vyčlenit jednotky na ochranu Árkádu a sám naváb neměl disponovat žádnými jednotkami bez vědomí Společnosti.¹⁹⁴

Morningtonon dosáhl svého vytyčeného cíle pro budoucí podobu poměrů na jihu indického subkontinentu. Domorodí vládcí byli svázáni smlouvami s Východoindickou společností (Hajdarabád, Maisúr a Travankúr), přičemž jejich území bylo zredukováno a jejich vlastní armády zrušeny. O ochranu se nyní staraly subsidiární jednotky placené těmito panovníky. Souvisle propojené britské državy v této oblasti již nemohly být nikým efektivně ohroženy.

Dalším cílem Morningtonovy politiky bylo zabezpečení severozápadní hranice britských držav a vyřešit situaci v Avadhu. Donutil místního navába souhlasit s markantním snížením počtu vlastních vojenských jednotek a jejich nahrazením vojáky Východoindické společnosti, za jejichž přítomnost měl vládce Avadhu platit subsidie. Mornington se rozhodl své požadavky stupňovat, proto požadoval odstoupení velké části území. V případě odmítnutí těchto požadavků hodlal zabrat celý Avadh. Navábovi nezbylo než souhlasit a předat Britům oblasti od Gorakhpúru po Ruhélkhand. Ocitl se tak ze tří stran obklopen britskými državami.¹⁹⁵ Takto vytvořené nárazníkové pásmo bylo podle Morningtona nesmírně důležité obranu proti afghánskému útoku a mohlo být využito i v konfliktu s Maráthy, protože přímo sousedilo s Šindého državami.¹⁹⁶ Podle Ingrama vše, k čemu došlo v letech 1798–1802 směřovalo k budoucí konfrontaci s Maráthy, přičemž zaměření na Avadh přišlo hlavně v návaznosti na péšovo odmítnutí subsidiární smlouvy.¹⁹⁷

3.2 Diplomatická snaha o zabezpečení Indie

Mornington měl pravidelné informace díky komunikaci s Thomasem Bruce, 7. hrabětem z Elginu,¹⁹⁸ zvláštním britským vyslancem v Konstantinopoli. Situace v Egyptě se postupně otočila v neprospěch Francouzů. Společná britsko-osmanská armáda postupně dobyla opěrné body od francouzské armády, která nemohla doufat v jakoukoli pomoc, protože

---

¹⁹⁴ AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. X: Containing The Treaties &c., Relating to Madras and Ceylon*, Calcutta 1909, s. 57–63.

¹⁹⁵ BANERJEE, A., CH., *The Rajput States and British Paramountcy*, New Delhi 1980, s. 112–113; MARSHALL, s. 467–468.

¹⁹⁶ BARNETT, s. 235; MARTIN, Mornington to Elgin, No. CLIII., October 17, 1801, s. 587–589.

¹⁹⁷ INGRAM, *Commitment*, s. 274–275.

¹⁹⁸ Thomas Bruce, 7. hrabě Elgin byl zvláštním vyslancem v Konstantinopoli v letech 1799–1803. Je kontroverzní postavou, protože mramorové sochy (tzv. Elginovy mramory) z Athén do Londýna.

britské loďstvo ovládalo přístupy do oblastí. Další událostí bylo zavraždění cara Petra I. při rozsáhlém spiknutí a z toho plynoucí naděje na brzké uzavření míru s jeho nástupcem.¹⁹⁹ S ohledem na Rusko je nutno zmínit společný plán Pavla I. a Napoleona na pozemní invazi do Indie. Mělo být vysláno 33 000 francouzských vojáků pod vedením generála Massény. Tato armáda by pochodovala podél Dunaje k Černému moři, které by s pomocí ruské flotily překonala a přes Taganrog a Caricyn (dnešní Volgograd) by dorazila do Astrachaně. Zde by se k Francouzům přidala ruská donská armáda o síle 20 000 kozáků vedená hrabětem Orlovem. Poté by vyrazila přes Hérát a Kandahár do Indie. K francouzské účasti nakonec nedošlo, ale ruská armáda na pochod vyrazila. Byla však zastavena na začátku své akce, kdy dorazily zprávy o smrti Pavla I.²⁰⁰

Britští politici však tuto hrozbu nehodlali podceňovat a chtěli své državy zabezpečit diplomatickými smlouvami se státy obklopujícími Indii. Jedním z nich byla Persie, kterou považoval Mornington za klíčovou pro ochranu Indie. Smlouvu z ledna 1801 uzavřel s perským šáhem Fátem Alím za britskou stranu John Malcolm. Obsahovala obranné spojení proti Afgháncům, jejichž hrozby se generální guvernér velmi obával a přislíbil společného zásahu proti případné hrozbě Francie.²⁰¹ Nicméně afghánská hrozba na nějakou dobu pominula v důsledku zmatků, způsobených svržením Zamán Šáha.²⁰² Dundas s perskou orientací nesouhlasil a preferoval hledání spojenců blíže Indii, hlavně Afghánistán, Maráthskou říši nebo Sikhské impérium.²⁰³ Afghánská hrozba však byla na nějakou dobu zažehnána svržením Zamána Šáha a následného zmatku, který tím byl způsoben. Úspěch britsko-osmanské armády v Egyptě v roce 1801 odvrátil na nějakou dobu i francouzskou hrozbu. Mornington také vyjádřil politování, že část jednotek Východoindické společnosti zůstane v Egyptě a nebude s nimi moci počítat v Indii. Britské jednotky měly ještě na tomto místě zůstat po dobu trvání války s Francií a loďstvo nadále hlídkovat v Rudém moři.²⁰⁴ Britská diplomatická ofenziva směřovala i do Maskatu, který se nacházel poblíž strategického Hormuzského průlivu a byl považován za jedno z problematických míst pro obranu Indie. Místní vládce uzavřel s Brity roku 1798 smlouvu, v níž odepřel vstup na své území všem Francouzům a zavázal se ze svých služeb propustit všechny osoby této národnosti.

---

¹⁹⁹ MARTIN, M., *The Despatches, Minutes, and Correspondence, of the Marquess Wellesley, K. G., During his Administration in India: Vol. II.*, London 1836, Elgin to Mornington, No. CXLV, May 6, 1801, 565–567.

²⁰⁰ BESSON, s. 241–242.

²⁰¹ AITCHISON, C. U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. XII: Containing the Treaties, &c., Relating to Persia, the Arab Principalities in the Persian Gulf, and Oman*, Calcutta 1909, s. 38–46.

²⁰² MARTIN, Mornington to Elgin, No. CLIII., October 17, 1801, s. 587–589.

²⁰³ YAPP, *Strategies* s. 29.

²⁰⁴ MARTIN, Mornington to Elgin, No. CLII., October 17, 1801, s. 587–589.

Východoindické společnosti naopak umožnil, aby si kdykoliv mohla vybudovat ve městě opevněnou obchodní faktorii. V roce 1800 následovala další smlouva, díky níž byl v Maskatu umístěn britský rezident.²⁰⁵

Po uzavření míru v Amiens 27. března 1802 usiloval Napoleon o sblížení s Osmanskou říší, což bylo možné ukončením francouzské okupace Egypta. Za velmi strategického partnera považoval i Persii, která byla podle něj branou do Indie. Zároveň mohla představovat ideálního spojence, který by znervózňoval Brity v Indii a Rusy na Kavkaze. Francouzům k námluvám s Persií pomohla expanze Ruska v Arménii, kdy byl oblehnut Jerevan. Perský šáh na základě spojenecké smlouvy očekával britskou pomoc. Britové se svým závazkům vyhnuli konstatováním, že uzavřená smlouva negarantuje jejich pomoc proti Rusku. Příčinou odmítnutí pomoci bylo formování Třetí koalice proti Francii. Za těchto podmínek šáhovi nezbylo nic jiného než obrátit se s nabídkou spojenectví na Napoleona, který dal nový impuls své orientální politice a usiloval o alianci s Persií a Osmanskou říší.²⁰⁶

Ruské aktivity na Kavkaze však přiměly Henryho Dundase jako jednoho z prvních britských politiků k úvahám, zda se britský přirozený spojenec nemůže změnit v nebezpečného nepřítele. Rusové na Kavkaze mohli být pro Brity v Indii podobnou hrozbou jako Francouzi v Egyptě.²⁰⁷ Nebezpečí pro Indii však nakonec bylo bráno jako příliš vzdálené. Rusko se nadále jevilo jako přirozený spojenec a podobné myšlenky řešili britští politici až později, a to konkrétně v důsledku rusko-perské války v letech 1826–1828. Důstojníci britské indické armády se shodli na nemožnosti ruského pozemního útoku do Indie. Žádné významné síly nemohly tento plán zrealizovat kvůli předpokládanému odporu všech národů, které by takové expedici stály v cestě.²⁰⁸ Varováním pro Rusko mohl být i katastrofální výsledek expedice prince Alexandra Bekoviče Čerkasského,²⁰⁹ jehož mise proti Chivě v roce 1717 skončila jeho smrtí a absolutním fiaskem a na nějaký čas zastavila ruské plány na ovládnutí Střední Asie.²¹⁰

V potaz je potřeba vzít i obrovské vzdálenosti. Například mezi Astrachaní a Bombají to činí přes 6 000 kilometrů. Při rychlosti pochodu cca 20 kilometrů za den by tak armáda musela pochodovat 300 dní. Logistika zásobování by při takovém podniku byla též velice

---

²⁰⁵ AITCHISON, *Vol. XII*, s. 207–209.

²⁰⁶ AMINI, s. 111–113.

²⁰⁷ YAPP, *Strategies*, s. 286.

²⁰⁸ YAPP, *British Perceptions of the Russian Treat to India*, in: *Modern Asian Studies*, Vol. 21, No. 4 (1987), s. 648.

²⁰⁹ Princ Alexandr Bekovič Čerkasský byl cestovatelem geograf a velitel tažení proti Chivě (1714–1717).

²¹⁰ SUTHERLAND, E., H., *Russian Projects against India: From the Tzar Peter to General Skobelev*, London 1885, s. 1–31.

náročná. Rusko by muselo uzavřít spojenecké smlouvy se státy ležícími v cestě pochodu a ty by se zásobováním musely pomoci.

Zde je možné pozorovat první britské uvědomění, kdy k ochraně Indie nestačí pouze námořní dominance, ale že může být napadnutelná i pozemní cestou. Britové se tedy začali více zajímat o dění v zemích sousedících s Indií – Persii, Afghánistán, Sikhské říši nebo v Perském zálivu – a snažili se pomocí diplomacie a expanze ochránit své državy v Indii. Šlo o jakousi předzvěst Velké hry, jednoho z nejzásadnějších problémů 19. století, kde Francouze v soupeření s Brity nahradí Rusové a která bude vázat britskou pozornost.

4 Druhá britsko-maráthská válka

Pacifikací všech ostatních velkých indických mocností zůstaly na indickém politickém kolbišti již jen Východoindická společnost a Maráthská říše, která však zrovna procházela složitým vnitropolitickým procesem. Mezi sebou soupeřily dva rody o vliv nad péšvou, který měl již pouze formální moc. Britové měly své državy konsolidované, ale rozsáhlé rozšíření území jim činilo problémy. Zvyšoval se počet hlasů nedoporučujících další expanzivní politiku, která by zvyšovala dluhy Východoindické společnosti. Mornington se skrze anexe dostal do sousedství Maráthské říše na severovýchodě v Avadhu a na jihu v Dakšinu, tudíž měl připravené pole pro útok ze dvou směrů. Vývoj v Maráthské říši mu poskytl příležitost zasáhnout do vnitřní maráthské politiky skrze smlouvu s péšvou, kterou se Britové stali de facto jeho ochránci. Zopakovali tak scénář z první britsko-maráthské války, kdy podporovali jednoho z uchazečů na post péšvy.

Druhou britsko-maráthskou válku lze rozdělit na dvě etapy. První je konflikt Mezi Východoindické společnostmi s maráthskými vůdci Šindém a Bhónslém. Druhou byla konfrontace s Jašwant Ráo Hólkarem. Cílem této kapitoly je analyzovat příčiny britského vítězství v druhé britsko-maráthské válce.

4.1 Smlouva z Vasái

Jednotlivé frakce Maráthů se mezi sebou neustále svářely, vznikaly a zanikaly různé aliance jednotlivých rodů s péšvou. Každá strana se snažila prosadit na úkor ostatních a rozšířit svůj vliv. Vzájemná shoda tedy byla jen velmi těžko dosažitelná. Nový péšva Bádží Ráo II. byl pod vlivem svého prvního ministra Nána Farnavise, jehož odstavil od moci a následně uvěznil Daulat Ráo Šindé, syn Mahádží Šindého.²¹¹

Po smrti Nány Farnavise v roce 1800 soupeřili o vliv v Púně Šindé a Jašvant Ráo Hólkar. Oba se snažili dostat na svou stranu Britů. Hólkar byl v tomto soupeření dost osobně zainteresován, protože mu Šindé nechal krutě popravít bratra, kterého slon udupal k smrti. Hólkar se vyrazil pomstít a 3. října 1802 porazil spojenou armádu Šindého a péšvy Bádží Ráo II. Péšva následně uprchl a ukryl se ve Vasái na Malabarském pobřeží. Požádal také Britů o pomoc s obnovením své autority. Této příležitosti hodlal Wellesley naplno využít. Hólkar obsadil Púnu a chtěl dosadit nového péšvu podle svého výběru. Sám nechtěl tento post

---

²¹¹ ROBERTS, J., *The Movements of Elites in Western India under Early British Rule*, in: *The Historical Journal*, Vol. 14, No. 2 (Jun., 1971), s. 243.

uchvátit přímo pro sebe. Hnala ho hlavně touha po pomstě za smrt bratra a finanční tíseň, kterou vyřešil výběrem tributu ve městě.²¹²

Péšva byl v kontaktu s Brity už od smrti Nány Farnavise. Ti mu nabízeli stejnou spojeneckou smlouvu, jakou podepsal nizám, ale dosud pod vlivem Šindého odmítal. Péšva se spojenectvím s Brity začal zaobírat až po Hólkarově vítězství a obsazení Púny.²¹³

Smlouva z Vasái byla uzavřena 31. prosince 1802. Díky smlouvě o obraně a ochraně získal péšva stále subsidiární jednotky o síle 6000 sipáhíjů, společně s patřičným počtem evropských dělostřelců, řádným vybavením a municí. Vzhledem k celkovým nákladům na subsidiární jednotky v ceně 25 lakhů²¹⁴ rupií za rok, musel péšva podstoupit Společnosti území o každoročním daňovém výnosu 26 lakhů. Jeden lakh navíc posloužil v případě meziroční ztráty v příjmech a měl zachránit Společnost od ztráty. Subsidiární jednotky měly být rozděleny na dvě části. První o síle 2 000 sipáhíjů měla zůstat jako rezerva přímo u péšvy a zbylá síla 4 000 sipáhíjů spolu s dělostřelci byla připojena k péšvově vlastní armádě o síle 6 000 sipáhíjů a 10 000 jezdců. Dohromady tak měly dát poměrně velkou sílu, která měla mít jen obranný charakter. Péšva byl zbaven možnosti vést jakoukoliv nezávislou zahraniční politiku. Konkrétně mu bylo zakázáno napadnout nizáma z Haidarabádu či jiného britského spojence. Dále nesměl napadnout žádnou jinou frakci v Maráthském impériu, nebo jakýkoliv jiný stát bez vědomí zástupců Společnosti. Neměl vést korespondenci s žádnou mocností bez vědomí britského rezidenta v Púně. Ve svých službách si směl ponechat zástupce jiných evropských národů, ale v případě, že by některý z těchto národů válčil s Velkou Británií, či se nepřátelsky choval, měl být vyhoštěn z péšvových teritorií.²¹⁵ Podle Vaishe smlouva z Vasái „změnila Britské impérium v Indii na Britské Indické impérium“.²¹⁶

Mornington ratifikoval smlouvu z Vasái na konci ledna 1803. Ještě ani pořádně nestihl zaschnout inkoust na papíře a péšva začal psát tajné dopisy Šindému a Bhónslému, kde litoval svého podřízení Společnosti a chtěl si oba maráthské vůdce opětovně naklonit na svou stranu.²¹⁷ Zprávy o podepsání smlouvy dorazily do Púny v průběhu měsíce a zmařily Hólkarovy snahy o uspořádání místních poměrů podle jeho představ. Stále trpěl finančními problémy a jeho plán na účinný odpor proti Společnosti se rozplynul. Dokonce se pokusil

---

²¹² BUTLER, I., s. 302–305.

²¹³ GORDON, s. 172.

²¹⁴ 1 lakh = 100 000 rupií.

²¹⁵ AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. VI: Containing The Treaties &c., Relating to the Bombay Presidency: Part I – The Peshwa, Kathiawar Agency, Palanpur Agency, Mahi Katha Agency, and the Rewa Katha Agency*, Calcutta 1909, s. 52–59.

²¹⁶ VAISH, s. 288.

²¹⁷ BUTLER, s. 305.

vyjednávat se Šindém, který ale jednání odmítl. Později péšva Šindému doporučil, aby s Hólkarem neuzavíral žádné dohody. Sám Hólkar poslal své požadavky péšvovi, který jim ale nevěnoval žádnou pozornost a požadoval, aby neprodleně opustil Púnu, což nakonec udělal v březnu. Město a jeho okolí bylo za dobu přítomnosti Hólkarovy armády zcela vydrancováno a poničeno.²¹⁸

Reakce na podepsání smlouvy z Vasái byly napříč maráthskými vůdci vesměs negativní. Věděli, že to znamená podřízenost vůči Britům. Hólkar to okomentoval tak, že péšva zničil maráthský stát. Proti smlouvě byli i Šindé a Bhónslé. Jediný Anand Ráo Gájakovár proti smlouvě nijak nevystoupil, protože nezávisle na péšvovi podepsal s Brity vlastní smlouvu.²¹⁹ George Carnegie si uvědomoval, co podepsání smlouvy péšvou znamená. „*My maráthští důstojníci si nepřejeme žádné zasahování Společnosti [...]*“ Skrze své znalosti o předchozí politice Východoindické společnosti očekával postupné rozkouskování Maráthského impéria kvůli subsidiárním smlouvám. Jejich fungování mu bylo dobře známo a věděl, že maráthští vládcí postupně nebudou schopni platit za britské vojáky, což povede k anexím území. „*[...] nešťastní Maráthové se postupně přidají k již tak přebujelým dominiím Společnosti.*“²²⁰

Cílem Britů bylo co nejdříve vytvořit subsidiární jednotky v Púně, kdyby mělo dojít ke konfliktu s Šindém. Jejich velitelem se měl stát Arthur Wellesley a po opětovném dosazení péšvy se měly všechny ostatní vojenské síly určené k jeho doprovodu, vrátit na britské území. Mornington již měl válečný plán proti Šindému, kdy Wellesleyova armáda měly zaútočit a jeho teritoria za řekou Narbadou a generál Lake měl kontinuálně na severu dobýt Dillí, Ágru a další místa.²²¹

Arthur Wellesley byl čerstvě povýšený do hodnosti generálmajora. Byl vybrán nejen pro své nesporné diplomatické a vojenské schopnosti, ale i dovedností získat na svou stranu domorodé vládce. Dne 13. května 1803 byl Bádží Ráo II. ceremoniálem opětovně ustaven jako péšva.²²² Nicméně okolí Púny bylo velice zpustošené a samotné město vydrancované Hólkarovou armádou. Jak poznamenal sám Wellesley: „*Nenechali stát ani tyč ve vzdálenosti*

---

²¹⁸ GUPTA, s. 46–48.

²¹⁹ VAISH, s. 325.

²²⁰ CORMACK, George Carnegie to his mother, March 12, 1803, s. 46–47.

²²¹ SINH, R. (ed.), *English Records of Maratha History: Poona Residency Correspondence: Volume 10: The Treaty of Bassein and Anglo-Maratha War in the Deccan 1802–1804*, Bombay 1951, Edmondstone to Close, No. 54, 7 May, 1803, s. 97–100.

²²² MOON, s. 316.

*150 mil od Púny: snědli píci a obilí; strhli domy a použili je jako dřevo na podpal; obyvatelé uprchli se svám skotem. S výjimkou jedné vesnice jsem nepotkal lidskou bytost.*²²³

Arthur Wellesley se též dlouhodobě vyjadřoval velmi kriticky ohledně subsidiárních smluv: „*Jedním ze špatných důsledků subsidiárních smluv je, že zcela likvidují vojenskou sílu vlád, s nimiž je uzavíráme a jejich obrana závisí výhradně na nás.*“²²⁴ Navazoval tak na své dřívější názory a spíše se obával opačného efektu smluv, kdy se počet vojáků a nákladů na ně bude zvyšovat, namísto jeho zamýšleného snižování.²²⁵ Navrhoval alternativní přístup stažením z Púny a ponecháním určité možnosti pro ostatní maráthské vůdce, aby měli v rukou státní moc, ale zároveň mezi ně neinvazivně rozšířit britský vliv. O moci péšvy neměl přílišné iluze a považoval ji pouze za zdánlivou. Reálnou moc drželi jednotliví maráthští vůdci, kteří si tvořili vlastní politiku nezávisle na péšvovi. „*Čím více zkušeností s maráthskými záležitostmi získávám, tím více jsem přesvědčen, že jsme se zcela mýlili, pokud jde o konstituci Maráthské říše. Ať již bude výsledek nynější krize jakýkoliv, smlouvou nic nezískáme. Šindé, Hólkar, Bhónslé a možná i další budou v Indii samostatnými a nezávislými mocnostmi.*“²²⁶ O péšvovi a jeho slabé pozici věděl díky službě v maráthské armádě i George Carnegie: „*Tak malá je v současnosti jeho moc, v měřítku impéria je jeho postavení jen o málo více než nominální.*“²²⁷

Ačkoli Mornington zamýšlel, že jeho subsidiární systém stabilizuje a posílí domorodé státy, došlo k pravému opaku. Britové se tak namísto zmenšení počtu svých vojenských jednotek museli mnohem více angažovat, což zvyšovalo finanční náklady. Ty se snažili získat skrze „ždímání“ domorodých států a v případě nemožnosti platit – k anexím území, vedoucím k dalšímu oslabování a politické destabilizaci těchto států.

4.2 Válka se Šindém a Bhónslém

Jestli chtěl Mornington získat v Londýně podporu pro válku s Maráthy, potřeboval mít dobré ospravedlnění. Jako ideální se jevilo ukázat soupeře jako někoho, kdo drží Indii jako rukojmí v osobě císaře Šáha Aláma II., který by měl být osvobozen z maráthských spárů. Nemělo se mu však dostat obnovení jeho nezávislé vlády, ale měl se jednoduše přesunout pod

---

²²³ SINH, *ERMH*, Arthur Wellesley to Governor General, No. 53, April 21, 1803, s. 95–97.

²²⁴ GURWOOD, C., *The Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington During his Various Campaigns: India, Denmark, Portugal, Spain, The Low Countries, and France from 1799 to 1818: Volume Second*, London 1837, Arthur Wellesley to Major Malcolm, June 20, 1803, s. 20–23.

²²⁵ GURWOOD, *Selections*, Arthur Wellesley to Major Munro, No. 15, August 20, 1800, s. 7–8.

²²⁶ GURWOOD, *The Dispatches*, Arthur Wellesley to Major Malcolm, June 20, 1803, s. 20–23.

²²⁷ CORMACK, *The Maratha Wars*, George Carnegie to Mr. Williamson, April 10, 1801, s. 34–35.

vliv Britů, kteří by tak nahradili ve funkci jeho ochránce Šindého.²²⁸ Také nastínil možnost vzniku oblasti na severu, kterou by kontrolovala francouzská armáda pod vedením generála Perrona a možný vznik koalice s Maráthy, jež by mohla ohrozit britské pozice v Indii.²²⁹ K této možnosti se vyjádřil i Arthur Wellesley: „*V této souvislosti musím poznamenat, že čím více vidím Maráthů, tím více jsem přesvědčen, že by nikdy neuzavřeli spojenectví s Francouzi. Ti by po svém příchodu potřebovali výzbroj, která by stála peníze, nebo prostředky na její obstarání, a v celé zemi, od pěšvy po nejnižšího jezdce, není Maráth, který by měl šilink nebo by ho od vás nežadoval*“.²³⁰ Podobný názor měl i George Carnegie: „*Co se týče Perrona a jeho styků s francouzskou vládou. Nevěřím tomu ani slovo*.“ Podle Carnegieho, který sice Perrona osobně neměl v oblibě, nemohl francouzský generál jen tak ovládnout nějakou oblast s maráthskou armádou bez Šindého vědomí. Navíc vojáci sloužili předně maráthskému vůdci a k francouzskému veliteli takový vztah neměli.²³¹ I když šlo o málo pravděpodobnou hrozbu, na politiky v Londýně ohrožování britských pozic v Indii ze strany Francouzů zapůsobila.

Britské rozhodnutí jít do války nebylo rozhodnuto okamžitě. Předcházelo mu období vyjednávání, kdy nebylo jasné, zda Šindé a Bhónslé přijmou autoritu na základě smlouvy z Vasai. Mornington dal v případě propuknutí války svému bratrovi Arthurovi pokyny, aby se primárně pokusil vymýtit přítomnost evropských důstojníků, a to hlavně Francouzů z Šindého služeb.²³²

Mornington si trochu naivně myslel, že širší povědomí o smlouvě z Vasai přiměje maráthské vůdce k odložení jejich sporů a spojí je pod jeden prapor za znovu dosazeným Bádží Ráem. Nepředpokládal, že existují důvody, aby Šindé takovému stavu oponoval, natož aby se kvůli tomu spojil s Hólkarem. Šindé se ke konci května utábořil s velkými silami severně od Narbady, k nimž se měl přidat i Bhónslé. Zároveň panovaly obavy, že Šindé vytáhne na Púnu, přičemž měl souběžně vyjednávat i o účasti Hólkara na tomto tažení. Mornington na to reagoval zasláním ultimáta, podle něhož měl Šindé ustoupit do bezpečné vzdálenosti od Narbady. Bhónslé se měl vrátit na své domény v Nágpuru. Oba sice tvrdili, že nemají nepřátelské úmysly a nechtějí nijak zvrátit uspořádání z Vasai, ale naprosto se vyhnuli splnění požadavku na stažení svých armád, což znamenalo vyhlášení války.²³³

---

²²⁸ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 75–76.

²²⁹ ATHALE s. 197.

²³⁰ GURWOOD, *The Dispatches*, Arthur Wellesley to Major Malcolm, June 20, 1803, s. 22.

²³¹ CORMACK, George Carnegie to his mother, March 1, 1805, s. 65.

²³² COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 77.

²³³ MOON, s. 316–317.

Války se účastnilo okolo 50 000 vojáků Společnosti, rozdělených na severní armádu o 21 000 mužích a jižní, ve které bylo okolo 20 000 mužů společně se subsidiární armádou nizáma o 4000 vojácích. Na Maráthské straně se na obou frontách do bojů aktivně zapojilo na 100 000 mužů. Směr války byl velmi komplikovaný a v období od srpna 1803 do prosince 1805 bylo vybojováno 21 bitev a větších šarvátek.²³⁴

Arthur Wellesley s armádou vyrazil z Púny 4. června 1803 a za případný první cíl při vypuknutí války si vybral starobylou pevnost v Ahmadnaguru. Tento výběr nebyl náhodný, protože zdejší pevnost byla v předchozích měsících cílem britské výzvědné činnosti, se kterou byl Arthur velmi dobře seznámen. Šindé do pevnosti neumístil žádné řadové vojáky, neboť si je chtěl pošetřit na rozhodující střetnutí na bitevním poli, kde by mohly, jak sám doufal, porazit britskou pěchotu. Počet těchto vojáků však v celé této oblasti oslabil, když velkou část z nich odeslal na sever do Hindustánu, o kterém předpokládal, že bude hlavním cílem britské ofenzívy proti jeho držávám. K dispozici měl proto okolo 10 000–12 000 řadových pěšáků, zatímco v Hindustánu jich bylo umístěno mezi 16 000–17 000. Obranou Ahmadnaguru bylo pověřeno 1 200 arabských žoldnéřů, kteří byli velmi často využíváni jako posádky pevností, kde se osvědčili svými výbornými střeleckými dovednostmi s mušketami s dlouhým dostřelem. Doplnění byli ještě o zhruba 3 000 dalších maráthských vojáků.²³⁵

Arthur Wellesley se o vyhlášení války dozvěděl 3. srpna a neprodleně vyrazil k Ahmadnaguru. Disponoval 13 500 muži, jejichž většinu tvořily jednotky společnosti. Na místo dorazil 8. srpna a ihned nechal svou armádu zaútočit, protože předpokládal, že posádka je na obranu tak velké pevnosti a města příliš malá, aby své pozice dokázala účinně ubránit. Město obsadili prakticky bez obtíží, následně odolávala již pouze pevnost, která se po dělostřeleckém ostřelování vzdala 12. srpna.²³⁶ Držba pevnosti zabezpečovala nedalekou Púnu proti Šindého útoku a Arthur Wellesley z ní vytvořil předsunutou základnu pro své další akce. Silné opevnění pevnosti na něj navíc udělalo velký dojem. „*S vyjímkou Vellúru v Karnátaku je to nejsilnější domorodá pevnost, jakou jsem viděl.*“²³⁷

Dne 21. září Šindé a Bhónslé spojili své armády v Bhokardanu. Arthur Wellesley a velitel nizámových subsidiárních sil plukovník Stevenson se rozhodli rozdělit své síly a zkusit zatáhnout maráthskou armádu do bitvy. Arthur poté rychlým přesunem a špatně vedeným průzkumem skoro vrazil do nepřátelské armády, která se v době, kdy se o její nedaleké

---

²³⁴ NESS, G., D., – STAHL, W., *Western Imperial Armies in Asia*, in: *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 19, No. 1 (Jan., 1977), s. 16.

²³⁵ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 87–89.

²³⁶ ELBL, s. 83–85.

²³⁷ SINH, *ERMH*, Major General Wellesley to Governor General, No. 66, August 12, 1803, s. 124–126.

přítomnosti dozvěděl, nacházela pouze několik mil od jeho pozice. Rozhodl se však nečekat na Stevensonovu pomoc, jehož armáda byla vzdálena den pochodu, ale naopak převzít iniciativu a riskovat střet s mnohonásobně silnějším protivníkem.²³⁸

Šindé s Bhónslém měli dohromady okolo 15 000 řadových vojáků, z nichž většina patřila Šindému. Bhónslého pěchota nebyla tak dobře vycvičená a netvořila nijak závratnou a disciplinovanou sílu. Její počet je odhadován na něco mezi 10 000 a 20 000 vojáků. Počet jezdců se velmi těžko určuje, ale pohyboval se kolem 30 000 až 60 000 mužů.²³⁹

Maráthská armáda byla rozmístěna mezi řekami Kaitna a Juah, u níž se nacházela vesnička Assaí, tedy poměrně ve výhodné pozici pro obranu. Arthur však neváhal a chtěl využít momentu překvapení pro svůj útok na maráthské pozice. Aby se k jejich pozicím dostal, musel před tím překročit řeku Kaitnu. Nikoliv však na místě, kde jeho přechod očekávali, ale o něco východněji od jejich postavení. Během přechodu britské vojsko zahlédli Maráthové, ale než stihli řeku překročit, jejich vojsko se obrátilo a natočilo směrem k Britům, čímž padl původní Wellesleyův záměr nenápadně překročit řeku a vniknout nepříteli do boku. Při přecházení řek tak byli britští vojáci pod těžkou palbou maráthských děl. Britové urychleně seřadili pěchotu do dvou linií a ve třetí stála jízda.²⁴⁰

Brity intenzivně ostřelovalo maráthské dělostřelectvo a Arthurovi nezbylo, než se pokusit jej za každou cenu eliminovat a nařídil své pěchotě proti němu vyrazit. Před bodákovým útokem zasypala britská pěchota maráthské dělostřelce palbou, a poté vyrazila k útoku na blízko. Smetla dělostřelce a donutila k útěku i nepřátelskou pěchotu za nimi. Na pěšáky, kteří po svém úspěchu povolili v disciplinovaném postupu, zaútočili maráthští jezdci, ale Britové je nakonec odrazili. Tímto bylo dobojováno na maráthském pravém křídle. Levé křídlo se opíralo o vesničku Assaí a nepřátelské jednotky v ní byly silně opevněny. Zde bojující britští vojáci byli vystaveni těžké palbě, která je donutila k ústupu a Maráthové následně hodlali přejít do protiútoků. Nastala velká řež, při níž pod tlakem početnějších maráthských sil britské ztráty narůstaly. Na pomoc jim přišla britská jízda doprovázená pomocnou domorodou jízdou a nepřátelský útok zastavila. Obě armády se seskupily a opět na sebe zaútočily. Maráthská řadová pěchota nakonec nezadržela britský bodákový útok a dala se na ústup. Bhónslého nepravidelná pěchota se začala stahovat za řeku Juah, díky čemuž Britové mohli obsadit Assaí.²⁴¹ Neznámý důstojník jezdeckta v dopise Arthurovi britské ztráty odhadl na 20 padlých důstojníků a 1000 mužů. V dopise dále pokračoval: „*Byl to*

²³⁸ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 97–100.

²³⁹ WELLER, s. 172.

²⁴⁰ RES, s. 103–104.

²⁴¹ ELBL, s. 90–93.

vskutku slavný den, ale draze vykoupený. Není žádný důstojník jezdeckta, který by nebyl zabit, zraněn nebo pod ním nezabili koně. Jejich dělostřelectvo nikdy nesloužilo k takové destrukci nebo nebylo lépe bráněno.“²⁴² Oficiální ztráty činily 428 padlých, 1138 raněných a 18 nezvěstných, což tvořilo více než třetinu vojáků nasazených v bitvě. Maráthské ztráty jsou odhadovány na 6 000 padlých.²⁴³ Kaushik Roy maráthské ztráty ještě rozlišuje na 1200 padlých a 4800 raněných.²⁴⁴ Arthur vděčil za vítězství v bitvě hlavně útoku na bodák než tradičně uváděné palebné síle. Maráthská armáda prošla úspěšnou transformací od nepravidelné jízdy k řadovým pěším jednotkám a zde měla možnost prokázat své kvality.²⁴⁵ V dopise svému bratrovi Henrymu Wellesleyovi zmiňoval, že Šindého pěchota je mnohem lepší než Típúova a jeho dělostřelectvo excelentní. Britské ztráty okomentoval takto: „*Naše ztráty jsou velké, ale domnívám se, že rozsah bitvy byl jedním z největších, které se tu odehrály.*“²⁴⁶

Následně Arthur během října dobyl pevnosti Burhánpur a Asírgarh, které byly posledními Šindého pevnostmi v Dakšinu.²⁴⁷ V listopadu se Arthur střetl s armádou Bhónslého a Šindého u Argáonu. Při počáteční dělostřelecké palbě došlo ke kuriózní události, která mohla rozhodnout bitvu už na úplném začátku. Maráthští dělostřelci trefili jedno z britských děl, ještě když bylo tažené deseti voly na své stanoviště. Dělo bylo zničeno, ale voli přežili a splášili se. Panika zachvátila i další dělostřeleckou baterii, jejíž voli se splášili také a utíkali přímo proti postupující pěchotě Společnosti. Evropské oddíly zůstaly na svých pozicích, ale někteří sipáhíjové zpanikařili a chaos zachvátil celé dva prapory, jejichž vojáci začali prchat z bojiště. Arthur, jenž se nacházel nedaleko události, okamžitě vyrazil za utíkajícími jednotkami, nakonec se mu je podařilo zastavit a odvést zpět na původní pozice. Bhónslému se naskytlá skvělá příležitost k útoku na jednotky, které zrovna zůstaly bez Arthurova velení, ale nevyužil ji. Normálně byly prapory, složené z evropských jednotek, rozmístěny na křídlech a sipáhíjské v centru linie, ale Arthur neměl dost času, aby je takto zformoval. Proto evropské prapory zůstaly uprostřed. Ve středu pole velel maráthské pěchotě Bhónslého bratr Manva Bapú, který měl k dispozici 1 500 arabských žoldnéřů, což byli velmi udatní válečníci a v Indii patřili k nejlepším dostupným jednotkám. Čelili evropským

---

²⁴²BENNELL, *The Maratha War Papers*, Letter from an Unknown Cavalry Officer to Arthur Wellesley, September 24 1803, s. 288–290.

²⁴³MILLAR, S., *Assaye 1803: Wellington's Bloodiest Victory*, Oxford 2006, s. 82–83.

²⁴⁴ROY, K., *Military Synthesis in South Asia: Armies, Warfare, and Indian Society, c. 1740–1849*, in: *The Journal of Military History*, Vol. 69 (July 2005), s. 672.

²⁴⁵CHEW, E., *Arming the Periphery: The Arms Trade in the Indian Ocean during the Age of Global Empire*, Basingstoke; New York 2012, s. 214.

²⁴⁶GURWOOD, *The Dispatches*, Arthur Wellesley to Henry Wellesley, October 3, 1803, s. 371–373.

²⁴⁷MILLAR, s. 84–87.

jednotkám a přečkali i britskou dělostřeleckou palbu, ale útok na bodáky byl nad jejich síly. Šindého armáda se v této bitvě skládala pouze z jezdeckta, do bojů se ale příliš nezapojila. Britská jízda s ní během konfrontace ztratila pouze tři jezdce a jedenáct jich bylo zraněno. Šindého jezdci uprchli ještě před tím, než byla poražena Bhónslého pěchota. Po skončení bitvy pronásledovali Britové maráthskou armádu dva dny. Konečné ztráty na britské straně činily 46 padlých, Maráthové ztratili 5000 mužů.²⁴⁸ Poté, co v prosinci 1805 ztratil Bhónslé i důležitou pevnost Gavílgarh, nezbylo mu než požádat Brity o uzavření míru.²⁴⁹

Mírová smlouva s Bhónslém byla uzavřena 17. prosince 1803 v Déogáonu. Společnosti byla podstoupena provincie Katak a okres s přístavem Bálešvár, čímž Britové získali kontrolu nad souvislým pásem pobřežních oblastí Koromandelského pobřeží mezi madraskou a kalkatskou prezidencí, která byla do té doby přerušena právě Bhónslého držbou této oblasti. Maráthský vůdce se zavázal nezaměstnávat ve svých službách žádného Francouze, či příslušníka jiné evropské nebo americké mocnosti. Na oplátku neměli Britové podporovat žádné povstání proti autoritě rádžů. Bhónslé se dále musel zřici vazeb na konfederaci tvořenou jím, Dawlat Rao Šindém a dalšími maráthskými rody, a také útoku na Společnost či její spojence. Zavázal se také nepomáhat těmto subjektům ve stále probíhající válce, kterou vedli se Společností.²⁵⁰

Důležité události se děly i na severním bojišti. Hlavní úkoly, které dostal generál Lake pro tažení na severu, bylo obsazení všech Šindého území mezi řekami Ganga a Jamuna, obsadit Bundélkhand, přesunout mughalského císaře z maráthské ochranné vazby do britské a navázat spojení s menšími státečky v Rádžputáně a vytvořit tu nárazníkové pásmo.²⁵¹ Většina vládců v této oblasti musela platit Šindému tribut a jejich armády byly založené na starých feudálních principech. Neustálé sváry a boje o nástupnictví v jednotlivých státečích neumožňovaly jakoukoliv spojenou iniciativu.²⁵²

Vojenským cílem britského tažení bylo zničení vojska vedeného francouzským generálem Perronem. Ten měl k dispozici okolo 8 000 pěšáků, 8 000 jezdců a 100 děl různých kalibrů. Perron tábořil poblíž pevnosti v Alígarhu. Šindého pěchota na severu sice nesla název maráthská, ale ve skutečnosti byla tvořena z velké části muži z Avadhu, ostatní byli hlavně Sikhové a Džátové z oblasti okolo Dillí. Jízda byla veskrze maráthská. Britská armáda měla

---

²⁴⁸ PITRE, K., G., *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*, Ph.D. Thesis, University of Poona, Poona 1984, (disertační práce), s. 135–139.

²⁴⁹ RES, s. 112.

²⁵⁰ AITCHISON, Vol. II, s. 509–511.

²⁵¹ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 78.

²⁵² VAISH, s. 285.

okolo 15 000 mužů a vyrazila 7. srpna z Kanpúru proti Perronovi. Rozsáhlá akce, která měla za cíl přetáhnout Šindého evropské důstojníky na svou stranu, případně umožnit jim svobodný odchod z Indie, zaznamenal poměrně velký úspěch. Britští důstojníci v maráthském vojsku nechtěli bojovat proti svým krajanům. Jednali dokonce i se samotným Perronem o jeho návratu do Francie, ale příchod britské armády tato jednání přerušil. Francouzský generál se nechtěl nechat zatáhnout do přímého střetu s Brity a raději se stáhnul směrem k Dillí.²⁵³ Obranu pevnosti Alígarh přenechal francouzskému plukovníkovi Pedronovi, jemuž sliboval brzké vyproštění z obležení, aby vůbec neuvažoval o kapitulaci doplněné o vlastenecký podtón: „*Splňte svou povinnost a braňte pevnost, dokud zůstane kámen na kameni! Nezapomeňte na svou národnost!*“²⁵⁴ Mnoho maráthských důstojníků nebylo nadšeno z Perronova ústupu a hlasitě mluvili o zradě, kterou na nich spáchal. Lake vedl jednání s posádkou o kapitulaci a Pedron, již rozhodnut nabídku přijmout, byl zastaven a zatčen jedním ze svých maráthských důstojníků, jenž nebyl odhodlán vzdát se.²⁵⁵ Lake tedy naplánoval útok, při němž došlo k vyhození brány pevnosti do povětří. Následně vedl útok plukovník Monson, který během krátké chvíle pevnost obsadil, ale ztratil při tom 260 mužů. Několik dní po pádu Alígarhu kontaktoval Lakea generál Perron a žádal o bezpečný průchod do Lakhnaú, neboť chvíli před tím rezignoval na svůj post velitele a odešel ze Šindého služeb, čemuž britský generál vyhověl. Lake poté pokračoval směrem na Dillí a nedaleko města narazil na armádu, které předtím velel Perron. ale nyní spadala pod velení jiného francouzského důstojníka, Louise Bourquina. Lake měl nyní k dispozici okolo 5000 mužů a čelil přesile 19 000 maráthských vojáků. Britský generál se rozhodl naplánovat léčku. Předstíral ústup a Bourquin se jím nechal oklamat, poté byla maráthská armáda přepadena. Boj netrval příliš dlouho, protože nepřátelská pěchota se brzy rozprchla do všech stran a posléze byla Brity pronásledována. Maráthské ztráty činily 3 000 mužů a veškeré dělostřelectvo padlo do nepřátelských rukou. O tři dny později se Bourquin s částí důstojníků vzdal a opustil Dillí. Generál Lake vstoupil 16. září do města a setkal se s mughalským císařem. Mnoho vládců Rádžputány následně uzavřelo s Lakem spojenecké smlouvy a tím bylo dosaženo dalšího cíle, jež Mornington vytyčil. Britové poté vyrazili na Ágru, kde byli ve vedení dva britští důstojníci. Ti byli ochotni kapitulovat, protože nechtěli bojovat proti vlastním krajanům, ale následně byli zatčeni vlastními podřízenými, kteří chtěli klást odpor. Lake porazil jejich uskupení před pevností a krátce po nich se 18. října vzdala i posádka

---

²⁵³ ATHALE, s. 199–201.

²⁵⁴ SINH, *ERMH*, General Perron to Colonel Pedron, September 1, 1803, s. 134.

²⁵⁵ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 156–160.

pevnosti. Všechna Šindého území na obou březích Jamuny byla obsazena a jednotky, kterým dříve velel Perron rozprášeny. Avšak krátce před bitvou u Assaí vyslal Šindé na sever 15 000 svých řadových pěšáků a 5 000 jezdců, ke kterým se cestou přidalo ještě 2 000 vojáků, kteří bojovali u Dillí. Lake tuto sílu nemohl přehlížet. Vyrázil jí naproti a setkal se s nimi u vesničky Lasvári.²⁵⁶ Dne 1. listopadu zahájil britský generál útok svou jízdou a čekal na příchod pěchoty. Maráthská děla mezitím zahájila palbu, která si na britské straně vyžádala mnoho obětí. Po přerušení palby vyrazila do útoku maráthská pěchota. Lake se přesunul od velení jízdy k pěchotě a vyrázil nepříteli naproti.²⁵⁷ Postup sipáhíjů a útok britské jízdy zlomil odpor maráthského pravého křídla. Na jejich levé straně se Maráthové drželi o něco lépe, ale když se pokusili o ústup, byli odříznuti britskou jízdou a po velkém krveprolití donuceni ke kapitulaci.²⁵⁸ Britské ztráty činily kolem 800 mužů, zatímco Maráthů padlo na 7 000 a dalších 2 000 bylo zajato.²⁵⁹ Střetnutí u Lasvári bylo poslední a rozhodující bitvou války s Šindém. Zbývalo už pouze obsadit Bundélkhand, který chtěl Wellesley připojit k územím Společnosti. Během tří měsíců zničil Lake veškeré Šindého síly v Hindustánu a velký podíl na tom měli evropští důstojníci v maráthských službách. Pouze u Lasvári bojovali podle Lakea Maráthové „jako ďáblové“.²⁶⁰ Carnegie se o maráthské armádě vyjádřil velmi pochvalně, kdy si navzdory okolnostem vedla velmi dobře „Očekávalo se, že brigády takto opuštěné svými veliteli a bez prostředků k obživě se rozprchnou nebo se stanou snadnou kořistí, ale houževnatý odpor, který tyto jednotky kladly 11. a 23. září jim prokazuje nekonečnou čest a ukazuje, čeho by byly schopny, kdyby je vedli ti důstojníci, kteří je předtím tak často vedli k vítězství!! Všechny tyto kdysi hrozivé prapory jsou nyní zničeny nebo rozprášeny [...]“.²⁶¹

Mírová smlouva se Šindém byla uzavřena 30. prosince 1803 v Surdží Ardžangáonu. Šindé se musel vzdát rozsáhlých území, z nichž nevýznamnější bylo Dillí a dále ztratil vliv u císaře Šáha Aláma II., nad nimž měl jeho rod kontrolu po několik desetiletí.²⁶² Hólkar se do první fáze války nezapojoval, hodlal počkat a následně využít jakýchkoliv výhod ve svůj prospěch. Poté, co mezi ním a Společností vypukla válka, Šindé poskytl Britům na 10 000 jezdců podle spojenecké smlouvy, kterou s nimi podepsal v roce 1804.²⁶³ Doufal, že si tím

---

²⁵⁶ MOON, s. 324–326.

²⁵⁷ PITRE, s. 203.

²⁵⁸ MOON, s. 326.

²⁵⁹ COOPER, *The Anglo-Maratha*, s. 207–208.

²⁶⁰ MOON, s. 326.

²⁶¹ CORMACK, George Carnegie to his mother, November 25, 1803, s. 50.

²⁶² AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. V: Containing The Treaties &c., Relating to Central India (Part II – Bundelkhand and Baghelkhand) and Gwalior*, Delhi 1933, s. 384–388.

²⁶³ Tamtéž, s. 394–399.

Brity nakloní ke smířlivějšímu pohledu na svou osobu a mohlo by z jejich strany dojít ke zmírnění tvrdých mírových podmínek.²⁶⁴ Revize podmínek se dočkal ke konci roku 1805, kdy se Britové po zavržení Morningtonovy politiky a nástupu staronového generálního guvernéra Cornwallise, rozhodli přehodnotit smlouvu se Šindém a vrátit mu část anektovaných území.²⁶⁵

Cooper připisuje maráthský vojenský neúspěch nepravidelným výplatám jednotek, kdy byly odkázány hlavně na plenění nepřátelských držav a vybírání výpalného. Na druhé straně Britové své sipáhíjské jednotky pravidelně vypláceli a udržovali si jejich loajalitu. Dalším faktorem, který je potřeba zmínit, jsou dezerte evropských důstojníků z maráthské armády. Britští důstojníci v Šindého službách nechtěli bojovat proti svým krajanům a ostatní Evropané kvůli britským zárukám také ochotně opustili maráthské vojsko. Jejich nástupci si již u mužstva nestihli vybudovat takový respekt, kterým by v klíčových okamžicích dokázali vojáky zvládnout. Domorodé armády neměly zavedený důstojnický výcvik a musely tak spoléhat na evropské důstojníky různých národností, což se ukázalo jako fatální. Tento nedostatek navíc nebyli schopni vykompenzovat ani na nejvyšších generálských postech, v nichž je Britové převyšovali.²⁶⁶ Ze Šindého armády odešel na radu svých přátel i Carnegie. Spolu s dalšími britskými důstojníky dostali svolení k odchodu 27. srpna 1803 poblíž Díllí. Odchod pro něj však byl tuze trpký a nechtěl následně obratem vstoupit do služeb Východoindické společnosti, tak jak to udělala řada jiných bývalých Šindého důstojníků. „*Splnil jsem povinnost vůči své zemi a opustil nebohého Daulat Ráa když nejvíce potřeboval mé služby. Ale ať je mé chování posuzováno z politického hlediska jakkoliv, necítil jsem se oprávněn osobně pomáhat při ničení armády, v níž jsem znal téměř každého jednotlivce.*“²⁶⁷

Bayly dodává, že dalším důvodem maráthské porážky byl i nedostatek zdrojů. Okolí jejich hlavního města Púny trpělo špatným zavlažováním a řídkým osídlením, tudíž nemohlo efektivně zásobovat armádu potravinami a platit ji daňovými výnosy. To bylo také důvodem neustálé maráthské expanze do zemí se stabilní zemědělskou produkcí, jako byl Taňčávúr na jihu nebo Gudžarát a údolí Gangy na severu. Války rovněž odváděly muže z polí do armády. Když se k tomu připočetlo plenění Hólkarovy armády v roce 1802, tak výsledkem byla absolutně zpustošená krajina v širokém okolí Púny. Velké sumy vynakládané za žoldněřská vojska v kombinaci s nedostatkem zdrojů vedly maráthské vůdce k rychlým a riskantním

---

²⁶⁴ BANERJEE, s. 63.

²⁶⁵ AITCHISON, Vol V, s. 400–404.

²⁶⁶ COOPER, R., G., S., *Wellington and Marathas in 1803*, in: *The International History Review*, Vol. 11, No. 1 (1989), s. 37–38.

²⁶⁷ CORMACK, George Carnegie to his mother, November 25, 1803, s. 48–49.

střetům s nepřítelem nebo závislosti na britské podpoře.²⁶⁸ Duffy považuje za jeden z faktorů konečného britského triumfu i vzdálenost mezi Indií a Británií, k níž se váže nemožnost kontrolovat a efektivně usměrňovat Morningtonovu expanzivní politiku.²⁶⁹

4.3 Válka s Hólkarem

V únoru 1804 dostal Mornington dopis od Roberta Stewarta Castlereagha,²⁷⁰ kde mu bylo sděleno, že si britská vláda není jista, zda jej nadále ponechá ve funkci. On sám ještě rezignovat nehodlal a chtěl záležitosti spojené s válečnými událostmi dovést do zdárného konce. Ředitelé Společnosti si už také nepřáli žádné další války a generální guvernér věřil, že už jsou u konce. Jašvant Ráo Hólkar měl podle jeho mínění vidět, jak rychle a účinně byli poraženi Šindé s Bhónslém. V jeho myšlenkách nebyl prostor pro variantu, že by byl Hólkar tak troufalý a konflikt s Brity riskoval. Maráthský vůdce byl velmi ambiciózním mužem, který měl velké mínění o svých vojenských dovednostech. Britové v něm viděli krutého barbara, ale i když občas jednal krutě, šlo o inteligentního a schopného válečníka, praktikujícího účinnou guerrillovou taktiku. V březnu vyšla najevo jeho korespondence se Šindém, ve které se jej, ale i další maráthské vůdce, snažil získat pro alianci proti Britům. Morningtonovi psal arogantní a výhružné dopisy, ve kterých se dožadoval vydání různých území, na které měl mít údajně právo. Mornington tak došel k názoru, že mírové řešení s ním není možné dohodnout a nezbývá tedy jiná možnost než mu vyhlásit válku.²⁷¹

Po porážce Šindého řadových vojáků u Assaí se Hólkar vrátil ke staré osvědčené taktice zaměřené na vysoké mobilitě, kdy měla maráthská jízda, podporovaná 100 lehkými děly, guerilovým způsobem napadat britskou armádu. Na takto rychle vedenou válku neměli Britové s pomalu se pohybujícími pěšáky účinnou odpověď.²⁷²

Lake vyrazil se svou armádou proti Hólkarovi na konci května 1804. Hólkar mezitím vyplnil državy rádži Džajpúru a před postupujícími Brity ustoupil. Lakeovy jednotky během tažení trpěly obrovským horkem, které v severní části Indie v této době právě panovalo a vybíralo si velké oběti v řadách britských jednotek, zvláště evropských vojáků, kteří takové klima jen těžko snášeli. Lake se v tuto chvíli rozhodl pronásledování zanechat, dokud se nezlepší počasí. Zanechal plukovníka Monsona s pěti a půl prapory sipáhíjů a částí domorodé

---

²⁶⁸ BAYLY, s. 102.

²⁶⁹ DUFFY, s. 201.

²⁷⁰ Robert Stewart, vikomt Castlereagh byl předsedou Dozorčího úřadu pro záležitosti Východoindické společnosti v letech 1802–1806 a nahradil v této funkci Henryho Dundase. Dále zastával v letech 1812–1822 post ministra zahraničí.

²⁷¹ MOON, s. 331–332.

²⁷² ROY, s. 674.

jízdy, aby setrval na místě a blokoval přístupy do Hindustánu před Hólkarovým možným návratem do oblasti. Monson však na smluveném místě nezůstal a vydal se hluboko do Hólkarových teritorií. Monsonovi se vydal na pomoc i plukovník Murray, který vyrazil z Gudžarátu se silou šesti praporů pěchoty. Oba byli blízko ke spojení svých armád, ale Murray dostal zprávy, že se jej Hólkar pokusí napadnout a rozhodl se ustoupit. Poté došlo k velkému nedorozumění mezi oběma veliteli. Na Murraye nikdo nezaútočil, a tak se rozhodl znovu vyrazit, ale ve stejnou chvíli si Monson myslel, že se Murray stále stahuje a rovněž zahájil ústup. Nyní však čelil celé Hólkarově armádě v početní nevýhodě. Během prvního dne ústupu na jeho jednotky zaútočila maráthská jízda a následně od jeho jednotek dezertovalo i jezdeckvo poskytnuté Šindém. Plukovník měl kvůli tomu, že postoupil příliš hluboko do nepřátelských teritorií, problém se zásobováním. Když se k tomu přidaly ještě vytrvalé deště, rozvodněné řeky, neustálé útoky Hólkarovy jízdy a neposkytnutá pomoc od ráždžputánských spojenců, musel se stáhnout do Agry. Monson ztratil polovinu svých mužů a celý dělostřelecký trén. Jednalo se tak o nejhorší britskou porážku v Indii za posledních 25 let.²⁷³ Jedním z hlavních důvodů této porážky byla špatná kooperace obou velících důstojníků a špatné plánování. Taktéž Lakeovo rozhodnutí ustoupit v situaci, kdy bylo nezbytné zaútočit na Hólkara všemi silami. Arthur si myslel, že Monsonovy jednotky jsou příliš slabé, než aby mohly maráthské síly významně ohrozit a psal Lakeovi, aby obnovil pronásledování, a tím přinutil Hólkara k rozhodující bitvě. Monsonova role v celé katastrofě je neoddiskutovatelná. Hlavně jeho absence snahy udržet si zásobovací spojení s týlem. Nemaleu roli hrály i geografické faktory a počasí. Celá oblast, kterou Monsonovy jednotky procházely, byla plná řek a řečišť, které byly během monzunového období těžko překonatelné, rozmáčená půda se tu měnila v bažiny.²⁷⁴

James Young²⁷⁵ po plukovníkově návratu popisoval události po této porážce s notnou dávkou ironie vůči plukovníkovi i armádnímu vyšetřování. *„Monson, jak jsme slyšeli, se dožadoval vyšetřovacího soudu – což jeho pověst vyžaduje – neboť ho to se vší pravděpodobností očistí od jakýchkoliv obvinění – a nevezme v potaz jeho nedostatek v hlavě! A tudíž se vina po zásluze přesune z jeho moudré hlavy na hlavy mudrců, kteří ho pověřili*

---

²⁷³ MOON, s. 333–335.

²⁷⁴ KHANNA, s. 32–35.

²⁷⁵ James Young byl ve službách Východoindické společnosti od roku 1801 a sloužil jako dělostřelec v armádě generála Lakea ve válce s Maráthy.

*tímto důležitým úkolem – taková už je armáda!*²⁷⁶ Později se ještě o Monsonovi vyjádřil takto: „*Věřím, že ho stihne trest, který si tak bohatě zaslouží.*“²⁷⁷

Během Monsonova ústupu neudělal rádža z Džajpúru nic, čím by Britům pomohl, podle generála Lakea tím porušil jejich spojeneckou smlouvu z roku 1803. Generál ho navíc obvinil ze skrytých sympatií vůči Hólkarovi.²⁷⁸ Wellesley v době uzavření této smlouvy doufal, že by mohl některé státečky v Rádžputáně využít jako nárazníkové pásmo proti návratu Maráthů a Afghánců do oblasti.²⁷⁹

Dopad Monsonovy porážky byl hlavně psychologický než vojenský. Ztráta jednotek a děl nebyla významná, ale narušila sérii vítězství a přesvědčení o britské neporazitelnosti. Rádža z Bhatrapuru na základě této porážky opustil britský tábor a přidal se k Hólkarovi, i přestože před nedávnem bojoval po jejich boku proti Šindému. Takto posílený Hólkar vyrazil opět do Hindustánu a ohrožoval dokonce i Dillí. Lake musel jednat a proti Hólkarovi opět vytáhnul, avšak maráthský vojevůdce nechtěl riskovat přímý střet s britskou armádou. Stáhl svou pěchotu do pevnosti Díg a s jízdou plenil kraj mezi Gangou a Jamunou.²⁸⁰ Lake rozdělil síly a pokusil se Hólkara rychlými přesuny obklíčit. Plukovník Murray okupoval Indaur a pokoušel se maráthského vojevůdce odříznout. Britští vojáci rychlé přesuny těžce snášeli a podobně na tom byla i jejich zvířata. Young si 13. září poznamenal do deníku: „*Toto ráno byl pochod tím nejdelším, jaký jsme zažili. Čtyři naše koně úplně odpadli a dva z nich jsme museli utratit.*“²⁸¹ Navzdory obrovské snaze o Hólkarovo dostižení, Britům nakonec unikl. Druhá část britské armády mezitím porazila zbytek Hólkarovy armády v pevnosti Díg. Maráthský vůdce se poté musel stáhnout do Bhatrapuru, kde našel azyl u místního rádži. Lake byl mezitím pověřen obsazením všech území rádži a dobytím Bhatrapuru. Myslel si, že pevnost dobude stejně snadno jako předtím Díg a válka bude u konce. To se ale nevyplnilo. Pevnost se mu opakovaně nepodařilo dobýt a ztratil při tom 3000 mužů. Nakonec musel ustoupit a čekat na posily. Rádža s ním mezitím navázal kontakt a uzavřel s Brity dohodu, kde musel zaplatit poměrně značnou sumu jako odškodné, ale směl si ponechat Bhatrapur a prakticky celé své území s výjimkou pevnosti Díg.²⁸²

Bennell vidí příčiny neúspěchu proti Hólkarovi v podcenění soupeře a víře v rychlé vítězství. Domnívá se, že generální guvernér se měl soustředit hlavně na upevňování

---

²⁷⁶ KHANNA, *Diary of James Young*, s. 5,

²⁷⁷ Tamtéž, s. 7.

²⁷⁸ BANERJEE, s. 116.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 164.

²⁸⁰ MOON, s. 335–336.

²⁸¹ KHANNA, *Diary of James Young*, s. 9.

²⁸² MOON, s. 335–338.

subsidiárních aliancí mezi dalšími maráthskými frakcemi a Hólkarovu potenciální hrozbu podceňoval. Mornington také špatně odhadl Šindého, kdy v něm spatřoval spolehlivého spojence.²⁸³ Pokud by Šindé postupoval, jak Britové doufali, měla být válka s Hólkarem rychlou záležitostí, protože v takové situaci neměl prakticky kam ustoupit. Rovněž mohl stěží porazit kombinaci britské pěchoty a dělostřelectva, doplněnou o maráthskou jízdu. Šindého nejednoznačné chování a podpora tento střet více protáhla, protože Britové museli být ostražití, aby se v příhodnou chvíli nepřidal k Hólkarovi. Bennell tvrdí, že pro Maráthy bylo tragédií, když se tyto dva bývalí konkurenti spolu nedokázali spojit.²⁸⁴

Mezi lety 1803 a 1805 byl na Morningtona vyvíjen obrovský veřejný i soukromý tlak, kterým se ale nenechal zlomit. Problémy jako Monsonův ústup a Lakeovo selhání před Bhurtpurem vnímal jednoduše jako nezdary, nikoliv jako porážky. Jeho války byly jistě nákladné a Společnost se kvůli nim velmi zadlužila, ale pro něj to bylo nezbytné zlo, které by v budoucnu přineslo obrovské výhody. Odmítal pochopit, jak může někdo z politiků v Londýně nadále vnímat britské angažmá v Indii čistě jen jako ekonomický podnik a zcela odmítali vnímat změnu, k níž tu za jeho vlády došlo.²⁸⁵ Mornington postavil svou maráthskou politiku na předpokladu, kdy absolutně ignoroval možnost spojení Maráthů za cílem revize podmínek smlouvy z Vasaí. Ještě v červnu 1803 ujišťoval vládu v Londýně, že žádná válka kvůli této smlouvě nehrozí. Mezi politiky sílily kritické názory o takovémto způsobu intervence do maráthských záležitostí a protěžování péšvy, což přinese nevráživost ostatních maráthských vůdců a následný konflikt. Chvíli po těchto ujištěních vydal rozkaz k přípravám na válku se Šindem a Bhónslém, která naplno propukla v srpnu. Těmito kroky si podporu v Londýně nezískal, ale ještě nepřevažovaly hlasy pro jeho odvolání. To se změnilo poté, co do Londýna dorazily zprávy o vypuknutí války s Hólkarem. Ředitelé začali tlačit na Morningtonův odchod z funkce, protože se nimi neradil a dostatečně je neinformoval o svých úmyslech. Pitt se rozhodl, že generální guvernér již nemůže dále setrvávat ve své funkci a musí být nahrazen. Od roku 1802 byl nominován jako budoucí Morningtonův nástupce George Barlow, ale ředitelé si nebyli jistí, zda není až příliš napojen na současného generálního guvernéra, proto pro ně tato volba nepřicházela v úvahu. Další věcí, kterou někteří ředitelé Východoindické společnosti kritizovali, byla velmi nákladná stavební politika v Kalkatě. Výstavba honosného Government House a přilehlého parku stála okolo 20 lakhů rupií, což činilo zhruba 2 miliony rupií. Takové výdaje byly v očích ředitelů zbytečné mrhání

---

²⁸³ BENNELL, A., S., *Factors* s. 580–581.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 554.

²⁸⁵ SEVERN, s. 193.

penězi. Poté, co dorazily zprávy o válečných nezdarech ve válce s Hólkarem, se rozhodli hledat nástupce, který by měl vojenské zkušenosti a takového kandidáta našli v Cornwallisovi. Ten měl navíc rozsáhlé zkušenosti v indických záležitostech ze svého předchozího angažmá.²⁸⁶ Mornington byl odvolán a nahrazen staronovým generálním guvernérem Cornwallisem. Konec generálního guvernéra velmi ocenil James Young, který o něm psal jako o „malém lordovi“ poháněném přílišnými ambicemi a jehož vláda „*stála jeho zaměstnavatele tolik milionů v dluzích a několik tisíc britských životů.*“²⁸⁷

Cornwallisovou prioritou bylo uzavření míru co možná nejdříve, a to i z důvodu, aby ještě více nezabřednul do maráthských záležitostí. Začal také zpochybňovat Morningtonovu předchozí politiku subsidiárních aliancí a uvažoval o tom, že se z nich bude chtít vymanit. Nikdy k tomu však nedošlo, protože v říjnu 1805 Cornwallis zemřel.²⁸⁸ V Londýně se také začala detailně rozebírat celá dosavadní Morningtonova politika v Indii. Přišlo se na to, že dluh Společnosti vzrostl během jeho vlády a v důsledku jeho intervenční politiky o 20 milionů liber.²⁸⁹ Bylo tak nutné obnovit finanční stabilitu Společnosti, které kvůli nákladnému válčení nepomohly ani územní anexe. Morningtonovi nástupci se také museli vypořádat s loupeživými hordami pindariů,²⁹⁰ kteří byli propuštěni ze služeb domorodých panovníků na úkor subsidiárních jednotek. Pacifikace těchto hord v následujících letech vedla k silicím odporu Maráthské konfederace a ke třetí britsko-maráthské válce (někdy také nazývána Pindarijská válka), která ukončila existenci tohoto státního útvaru a završila hlavní fázi britské expanze v Indii.²⁹¹ Po svém návratu do Británie byl Mornington velmi chladně přijat a v parlamentu proti němu byla vznesena obvinění, která se táhla až do roku 1808, kdy nakonec došlo k jejich stažení. Ocenit tak jeho úlohu v indických záležitostech dovedla až následující generace.²⁹²

Mírová smlouva mezi Hólkarem a Společností byla uzavřena 24. prosince 1805. Podmínky nebyly pro Hólkara tolik tvrdé jako například pro Šindého. Britové maráthského vojevůdce uznali jako svrchovaného vládce, vrátili mu všechna okupovaná území a zavázali se nezasahovat do jeho vnitřních záležitostí. Hólkar musel souhlasit, že ve svých službách nebude mít příslušníky jiných evropských národů či nepřátel britské vlády. Zavázal se také do

---

²⁸⁶ PHILLIPS, s. 131–141.

²⁸⁷ KHANNA, *Diary of James Young*, s. 182.

²⁸⁸ DUFF, J., G., *History of the Mahrattas*. Vol. III, Jaipur 1986, s. 216.

²⁸⁹ PHILLIPS, s. 142.

²⁹⁰ „Pindariové“ = příslušníci nepravdělné maráthské jízdy

²⁹¹ BAYLY, s. 80.

²⁹² MOON, s. 344.

budoucná vyvarovat nepřátelských akcí vůči Společnosti a jejím spojencům.²⁹³ Druhá britsko-maráthská válka tak byla dobojována a poslední významní soupeři Britů v Indii byli pokořeni. Politická nadvláda nad Indií byla nezpochybnitelně v rukách Východoindické společnosti.

Co se týče francouzského vojenského vlivu v Indii, tak ten byl významně zredukován, ale ještě úplně nezmizel. Někteří důstojníci z Perronových praporů přesídlili do Pandžábu, kde vstoupili do služeb Randžíta Singha, zakladatele a vládce Sikhské říše. Po svém příchodu tvořili zhruba třetinu evropského důstojnického sboru. Francouzský vliv tu dále rostl a s přílivem veteránů napoleonských válek se stal dominantním až do Singhovy smrti v roce 1839.²⁹⁴ V roce 1815 byly Francii vráceny staré obchodní kolonie, tyto pozůstatky jejich dřívějšího panství a mnoho Francouzů nostalgicky vzpomínalo na dny zašlé slávy. Slovy Druona: „*Nyní patří Indie Angličanům, je nicméně plná vzpomínek na velké Francouze, kteří se tam vyznamenali a kteří ukázali, čeho je náš národ schopen*“.²⁹⁵ Ve francouzské kultuře a politickém diskurzu bylo pohlíženo na „zbytky impéria v Indii“ jako na to, čím se potenciálně mohly stát, než čím ve skutečnosti byly. Neúspěch v Indii byl také využíván při vytváření nového impéria v druhé polovině 19. století a vznik Indočíny brán jako náplast na přechozí selhání.²⁹⁶

Jak v Indii, tak i v okolních regionech těžili Britové z neschopnosti svých oponentů spolupracovat. Metodičnost a disciplinovanost jejich vojenských a administrativních struktur byly pro jejich úspěch stejně důležité, jako schopnosti a prostředky k najmutí vojáků. Britská armáda nebyla na rozdíl od většiny domorodých armád odkázána na shánění potravy po okolí a získávání kořisti drancováním. Jejich logistický systém byl velmi propracovaný a dalo by se říct klíčový pro celkový úspěch. Také se jim povedlo skloubit palebnou sílu s rozumným stupněm mobility. Počet domorodých vojáků ve službách Společnosti vzrostl z 18 200 roku 1763 na 154 000 v roce 1815. V prvním desetiletí 19. století Britové v Indii propojili efektivní sílu jízdy, lehkého dělostřelectva, jež bylo výrazně mobilnější a velkou palebnou sílu řadové pěchoty. Vznikl hybrid mezi britskou a indickou vojenskou praxí. Indie se poté osvědčila jako základna pro expedice do Egypta, na Cejlon a na další místa v Asii.²⁹⁷

Za hlavní příčinu porážky Maráthů je nutné považovat jejich nejednotnost. Již od dob první britsko-maráthské války působila jejich politická reprezentace velmi nejednotným

---

²⁹³ AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. IV: Central India Agency, Bhopal Agency & Southern States of Central & Malwa Agency*, Delhi 1983, s. 26–28.

²⁹⁴ MANSIGH, s. 73–80.

²⁹⁵ DRUON, s. 316.

²⁹⁶ MARSCH, s. 139–141.

²⁹⁷ BLACK, J., *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*, Westport 2006, s. 71–72.

dojem. Politické rozdíly mezi Nána Farnavisem a Mahadží Šindém ještě nevedly k vzájemné válce, ale pozdější konflikt mezi Daulat Ráo Šindém a Jaswant Ráo Hólkarem vedl k útěku péšvy k Britům. Mornington tak akorát využil situace k vměšování do maráthských záležitostí. Nejednotnost se dále projevila nezapojením Hólkara do první etapy konfliktu s Brity, kdy nepomohl Šindému a Ranghodží Bhoslému. V druhé fázi konfliktu čelil Britům již pouze sám Hólkar a přes dosažené úspěchy jako Monsonova porážka nebo neúspěšné obléhání Bhatrapuru, nemohl Britům příliš dlouho vzdorovat.

Další příčinou bylo zkrátka britské vojenské vítězství. Bitvy u Assaí, Argáonu, Dillí a Lasvári byly sice podle britských velitelů Arthura Wellesleye a generála Lakea těžkými vítězstvími, ale Britové dovedli klíčové okamžiky bitev, i díky svým velícím důstojníkům rozhodnout ve svůj prospěch. Maráthská řadová pěchota byla velmi dobře vycvičená a její pokoření dalo soupeři opravdu velkou práci. V kombinaci s dělostřelectvem, které též ušetřovalo britským jednotkám nemalé ztráty, tvořila impozantní sílu. Kdo však zklamal? Rozhodně maráthská jízda. V bitvě u Assaí na rozdíl od britských jezdců naprosto zklamala. Maráthové bojující v této složce armády byli převážně vojáci, kteří se specializovali na plnění, případně na přepadávání zásobovacích tras a neměli takovou morálku jako britští kavaleristé. V jediné fázi války, kdy se osvědčili, bylo Hólkarovo vítězství nad Monsonem. Za další vojenský faktor hovořící ve prospěch Britů můžeme ještě považovat dezerce evropských důstojníků v Šindého armádě, protože jejich náhradníci neměli čas ani prostor na to, aby si na ně mužstvo zvyklo, což působilo zmatky během bitev.

4.4 Shnutí Morningtonovy politiky vůči domorodým státům

Britské impérium se prosadilo a expandovalo převážně skrze začleňování již existujících domorodých struktur. Jediný britský rezident nebo politický zmocněnec kontroloval daný stát přes doporučení, dávané lokálnímu vládcí nebo vůdci, což se stalo normou pro velkou část impéria. Indické domorodé státy byly prvními místy, kde Britové tento systém nepřímé nadvlády úspěšně použili. Posloužily jako šablona pro pozdější imperiální úředníky a politiky, kteří si přáli rozšířit impérium bez ekonomických a politických výdajů na přímou anexi. Podle indického příkladu byla tato taktika hojně využívána v polovině 19. století, například v Malajsii nebo Africe.²⁹⁸

První rezident byl dosazen do Avadhu po bitvě u Baksáru v roce 1764. Zde je počátek rezidenčního systému. Mezi lety 1767–1782 se významně zvýšil počet rezidentů

---

²⁹⁸ FISHER, s. 393–394.

související s rostoucím vlivem Společnosti v Indii. V počátečním období tohoto systému Společnost fungovala jako regionální stát. Mocný, ale jednající na základě rovnosti s mnoha dalšími domorodými mocnostmi. Rezidenti fungovali spíše jako diplomaté než političtí zástupci vykonávající nepřímou vládu. Mnoho indických vládců požadovalo vyslání rezidentů ke svým dvorům, protože jeho prostřednictvím mohli přímo jednat se Společností. Na druhou stranu mnoho vládců drželo své vyslance přímo v britských prezidenciích v Kalkatě, Bombaji a Madrásu.²⁹⁹

V období od roku 1798 rostl počet rezidentů úměrně tomu, jak Společnost dynamicky ovládala stále větší oblasti indického subkontinentu. Domorodý stát byl buď připojen přímo, nebo byl kontrolován nepřímo přes osobu rezidenta s tím, že může být anektován někdy v budoucnu.³⁰⁰

V rané fázi rezidenčního systému posílala každá ze tří prezidencií na dvory indických vládců vlastní rezidenty. Chyběl centrální rezidenční systém a hlavní autorita, která by něco takového regulovala. Guvernéři jednotlivých prezidencií si žárlivě střežili kontrolu a přístup ke svým rezidentům, což často vedlo ke střetu zájmů jednotlivých politických center. Generální guvernér v Kalkatě získal kontrolu nad celým rezidenčním systémem a ostatním prezidenciím přenechal kontrolu pouze nad menšími státy, zatímco ty nejdůležitější spravoval on sám.³⁰¹

Systém jako takový vyžadoval, aby mezi sebou rezidenti komunikovali a koordinovali své úsilí, neboť domorodí vládcí měli zakázanou korespondenci s kýmkoliv kromě zástupců Společnosti. Subsidiární a vojenské jednotky Společnosti byly v daném domorodém státě pod přímou kontrolou rezidentů. Jeho role arbitra při nástupnictví v těchto státech držela soupeřící frakce v závislosti na jeho vůli. Mnoho vládců se snažilo vymyslet způsoby, jak se vyhnout zasahování a kontrole rezidenta nad jeho záležitostmi. Jedním ze způsobů byla jeho izolace od dění na dvoře a státních úředníků. Nic nebylo pro rezidenta více frustrující než zamezení přístupu k panovníkovi a jeho dvoru. Nakonec však mohl být vládce přinucen ke spolupráci, protože jinak riskoval své sesazení.³⁰²

Předně je potřeba zmínit, že systém subsidiárních aliancí fungoval už před Morningtonovým příchodem do Indie. Právě on jej ale dovedl k dokonalosti a jeho politiku lze rozdělit do tří metod. Zaprvé anexe právem dobyvatele, kdy takto získal území sultána Típúa, Daulat Raa Šindého a Raghudží Bhónslého. Zadruhé převzetí veškeré administrativní a

---

²⁹⁹ Tamtéž, s. 401.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 402.

³⁰¹ Tamtéž, s. 417.

³⁰² Tamtéž, s. 421.

vojenské správy státu. Panovníkům zůstaly pouze jeho tituly a byla mu vyplácena renta z daňových výnosů. Tuto metodu využil Mornington případě navába z Karnátaku a rádži z Taňčávúru. Poslední metodou byla subsidiární aliance. Takto indický stát platil britské jednotky pro svou obranu.

Systém subsidiárních aliancí se dal také rozdělit na tři druhy podle umístění subsidiárních jednotek. V prvním případě byli vojáci neustále placeni britským spojencem a nacházeli se mimo jeho državy, ale blízko hranic. To je případ Daulat Ráa Šindého. Ve druhém se jednotky nacházely přímo na území spojeneckého státu. Takto byl řešena smlouva s nizámem v roce 1798. A nakonec třetí možnost, kdy jednotky nebyly umístěny v jeho doménách protože jejich část byla podstoupena Britům, a právě z jejich daňových výnosů byly placeny. Tj. případ Haidarabádu (1800) a Avadhu (1801).³⁰³ Vaish analyzoval výhody subsidiárního systému, jež plynuly britské vládě takto:

- 1) Systém poskytoval Britům možnost udržovat své jednotky neustále připravené pro případ války.
- 2) Snížil jejich vojenské výdaje.
- 3) Umožnil Britům rozmístit své armády na hranicích jejich politického vlivu.
- 4) Přecházel válce přímo na britských državách.
- 5) Přinesl do těchto zemí mír a ukončil neustálé války mezi indickými vládci.
- 6) Uchránil Brity od problémů pramenících z přímé anexe území. Také minimalizoval otevřenou kritiku politiků v Londýně, kteří byli na další územní expanzi citliví a také omezil závist, kterou toto počínání vzbuzovalo v ostatních evropských národech.
- 7) Posílil britskou moc a vytvořil Britské impérium v Indii. Vydláždil cestu britské nadvládě nad indickými státy.³⁰⁴

Dále je potřeba zmínit, že Britové v těchto smlouvách vyžadovali, aby domorodí vládci nezaměstnávali žádné Evropany nebo občany států s nimiž bylo válčeno. Totéž se týkalo i transitu těchto osob. Vše muselo být přehledně pod kontrolou. Vládci se také vzdávali suverénní zahraniční politiky ve prospěch Společnosti. Bez souhlasu jejich zástupců nemohli uzavírat smlouvy nebo navazovat diplomatické styky. Na vše dohlíželi rezidenti Společnosti, kteří měli na dvorech vládců významné slovo a nic se bez jejich souhlasu neobešlo. Britové si také vyhrazovali právo na poradenství ohledně administrativních úkonů, ať už šlo o zlepšení

---

³⁰³ RENICK, s. 5–7.

³⁰⁴ VAISH, s. 287–288.

výnosů z daní, efektivnější fungování administrativy, soudní reformy, zvyšování obchodní výměny či rady ohledně zemědělské a průmyslové výroby.

Závěr

Morningtonovo guvernérské období výrazně změnilo poměry v Indii. Britové prohloubili své dominantní postavení na subkontinentu a po předchozím vytlačení svých evropských rivalů pokořili i všechny významné domorodé státy. Smlouvami, které s indickými vládci uzavřeli si zajistili, aby byl již absolutně nemožný jakýkoliv jiný evropský vliv nežli jejich. Během válek v tomto období definitivně eliminovali hrozbu, kterou pro ně přes čtyřicet let představovali muslimští vládci Maisúru, jejich krucióální a houževnatý nepřítel. Po smrti Típúu jim zmizela v jižní části Indie poslední hrozba a mohli se soustředit na pacifikaci ostatních menších států v této oblasti jako Taňčávúr či území navába z Árkádu. Těmto vládcům po uzavření subsidiárních smluv zůstaly pouze tituly a jejich državy byly připojeny k těm britským. V Maisúru byla ustavena staronová hinduistická vládnoucí dynastie a vytvořen vazalský protektorát stejně jako v případě Travankúru. Vládcové těchto území byli v přímém područí Východoindické společnosti a nemohli vést nezávislou zahraniční politiku. Britové si ještě zajistili, aby jim v rámci uzavřených subsidiárních aliancí tito panovníci platili za udržování určitého počtu jednotek. Stejným způsobem byli zpacifikováni i Nizám z Haidarabádu v centrální části subkontinentu a naváb z Avadhu v severní Indii. Zátěž, kterou představovalo placení subsidií Britům také v některých případech přineslo stále hlubší spirálu zadluženosti a finanční vyčerpanosti, která v některých případech skončila dalšími anexemi území jako v případě Avadhu nebo Karnátaky. Osoba britského rezidenta zastávala funkci dozoru na dvorech těchto domorodých států. Měla kontrolu nad subsidiárními jednotkami, byla v přímém kontaktu s panovníkem a jeho vládou. Mohla předávat svá doporučení a pravidelně podávat zprávy generálnímu guvernérovi o všech důležitých záležitostech. Tento rezidenční systém a forma nepřímé nadvlády, jež měla svůj počátek právě v Indii, byla později Brity hojně využívána i v jiných částech světa. Kdyby domorodé státy přímo anektovali, vzbudili by tím pozornost jiných evropských národů, které by se následně mohly spojit proti Britům z obavy narušení rovnováhy sil. Pro Brity bylo také jednodušší a méně nákladné udržet u moci stávající správní struktury, protože na ně bylo obyvatelstvo zaprvé zvyklé a zadruhé by vytvoření nového administrativního celku vyžadovalo mnohem více financí a lidských zdrojů. Britové také dokázali velmi dovedně využívat řevnivosti a nesvárů, které v Indii panovaly a obrátit je ve svůj prospěch. Jako v případě války s Maisúrem, kterému jiní domorodí panovníci nepřišli na pomoc, a tak Britové díky své převaze jednoznačně zvítězili. Přičemž jim šlo pouze o krátkodobé cíle, jako obohacení se na maisúrské území. Svou roli sehrála i neschopnost oprostít se od starých nepřátelství či křivd a efektivně se proti Britům spojit.

V maráthském případě to zašlo ještě dále. Soupeření o vliv nad vládnoucími pěšvou mezi několika frakcemi způsobila jeho útěk přímo do britské náruče, čehož Mornington náramně využil a uvázal pěšvu ve smlouvě z Vasai. Nicméně rozdílné ambice jednotlivých frakcí a jejich soupeření, jim neumožňovalo se účinně spojit a společně ve válce spolupracovat. To způsobilo, že je Britové v různých fázích konfliktu snadno porazili. Maráthové, jejímž armádám veleli evropští důstojníci, aplikovali západní vojenské inovace a měli armády výborně vycvičené. V klíčových okamžicích se však nemohli na své důstojníky spolehnout a ti domorodí je nebyli schopni adekvátně nahradit, což v důsledku vedlo k některým porážkám. Britové měli na své straně kvalitnější velitele, jako byli Arthur a Lake. V důležitých situacích se britští velitelé mohli opřít o obrovskou disciplinovanost a výkonnost svých jednotek. Maráthům nepomohl v pozdější fázi ani návrat k jejich léty osvědčené guerrillové taktice, i přestože jim přinesla pouze dočasný úspěch v podobě Monsonovy porážky. Britské zdroje a možnosti byly natolik rozsáhlé, že je jedna porážka nemohla žádným způsobem ohrozit. Pod britský vliv se navíc dostal i mughalský císař v Dillí a britská dominance tak byla potvrzena i u této oficiální hlavy indické politiky. Ač už se jednalo jen o titul bez odpovídající moci. Poslední úder Maráthské konfederaci zasadila třetí britsko-maráthská válka v letech 1817–1818, kdy tento stát jako celek definitivně zanikl.

Jaké byly důvody Morningtonovy úspěšné expanzivní politiky? Rozdělil bych je na vnější a vnitřní. Prvním vnějším důvodem je, že Britové neměli na indickém subkontinentu žádného evropského rivala. Generální guvernér dovedně využíval francouzské hrozby k vedení válek proti Maisúru a Maráthům, přestože byla tato hrozba reálně slabá a nepodložená. Navíc podpora pro Maisúr byla velmi malá. Maráthská armáda by nemohla být zneužita hrstkou důstojníků k ovládnutí nějakého rozsáhlého území ve jménu Francie. Za druhý vnější důvod považuji převrat v Afghánistánu v roce 1801, který hrál v Morningtonův prospěch, protože v tomto případě nehrozil afghánský vpád do Indie.

Prvním vnitřním důvodem bylo oslabení Maisúru po třetí britsko-maráthské válce a politická izolace. Druhým vnitřním důvodem byla náhoda, protože v Hajdarábádu zemřel francouzský velitel Raymond a nizám hledal spojence, který by ho ochránil od podobné katastrofy, jakou utrpěl v bitvě u Khardy (1795). Stal se tak ideálním cílem pro Morningtona, který mu zabral další území a podepsáním subsidiární smlouvy se dostal pod kontrolu Východoindické společnosti. Třetí vnitřní důvod souvisí s převratem v Afghánistánu, kdy se mohl Mornington soustředit na rozšíření území v Avadhu, který byl ohrožen afghánskými nájezdy a dostal se tak do sousedství Šindého držav. Oslabený stát mu nemohl klást žádný

odpor. Podobně se vypořádal i s navábem Karnátsky, kdy anektoval většinu jeho území. Čtvrtým vnitřním důvodem bylo zaměstnání Maráthů v jiných oblastech (Šindé vedl expanzi v Rádžputáně) a do vzájemných pútek (Šindé vs Hólkar), které vyústili v útěk pěšvy do náručí Britů a následnému podepsání smlouvy z Vasai.

Na Morningtona se lze dívat různými optikami. Pro mnoho britských historiků se jedná o budovatele, který vytvořil Britské indické impérium. Pro ty indické je zase symbolem imperialismu v jeho nejsyrovější formě a je vnímán jako přehnaně ambiciózní člověk, který se neštítel ničeho.

Pro Arthura Wellesleye znamenalo jeho osmileté indické angažmá získání cenných zkušeností. Jeho vojenské schopnosti, zocelené během velmi náročných bitev, které musel v Indii svést, se mu zúročily v bojích na evropském kontinentu proti Napoleonovi, kde velmi přispěl k jeho konečné porážce. Administrativní a diplomatické dovednosti, získané během doby, kdy byl guvernérem Maisúru, využil ve své budoucí politické kariéře jako britský ministerský předseda.

Ve strategické rovině si Britové začali uvědomovat i důležitost spojenečství s jinými orientálními říšemi, jako je Persie, Afghánistán či Osmanská říše, a to především z důvodu zajištění bezpečnosti své vlády v Indii. Britský vliv v těchto zemích mohly kdykoliv nahradit jiné evropské mocnosti, které by toho využily jako předmostí pro případný útok. Můžeme tu sledovat první hmatatelné počátky budoucí Velké hry, kde hlavním britským soupeřem již pro příště nebude Francie ale Rusko, jehož aktivity na Kavkaze, a hlavně později ve Střední Asii probudily britskou ostražitost. Francouzské angažmá v Egyptě bylo takovým varovným signálem pro britské politiky, aby si uvědomili riziko nebezpečí přicházejícího zvenčí. V budoucnu se u Britů objevuje, v návaznosti na tento případ, až panický strach z ohrožení jejich indického impéria. Britové měli již v této době tendenci budovat nárazníková pásma proti cizím hrozbám na místech, odkud na ně mohlo být efektivně zaútočeno. Příkladem je nárazníkové pásmo v Avadhu proti Afgháncům či během druhé britsko-maráthské války ze státeků v Rádžputáně, jež je mělo chránit před přímým útokem Hólkara. Tato obava ze severního útoku se později projevila i v jejich angažmá během pozdějších britsko-afghánských válek. Prioritně usilovali o zajištění severozápadní hranice, přes kterou do Indie v minulých stoletích pronikali dobyvatelé. Indie zkrátka byla „perlou impéria“ a jak později prorocky pronesl místokrál v Indii lord George Curzon:³⁰⁵ „*Dokud vládeme v Indii, jsme*

---

³⁰⁵ George Nathaniel Curzon, 1. markýz Curzon byl britským místokrálem v Indii během let 1899–1905 a později ministrem zahraničí v letech 1919–1924.

*největší mocností na světě. Když ji ztratíme, propadneme se na úroveň moci třetího řádu“.*³⁰⁶

---

³⁰⁶ JUDD, D., *The Lion and the Tiger: The Rise and Fall of the British Raj, 1600–1947*, Oxford 2004, s. 101.

Seznam použitých pramenů a literatury

PRAMENY

Vydané prameny:

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. II: United Provinces of Agra & Oudh, Bengal, Bihar, Orissa & The Central Provinces*, Delhi 1983.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. IV: Central India Agency, Bhopal Agency & Southern States of Central & Malwa Agency*, Delhi 1983.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. V: Containing The Treaties &c., Relating to Central India (Part II – Bundelkhand and Baghelkhand) and Gwalior*, Delhi 1933.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. VI: Containing The Treaties &c., Relating to the Bombay Presidency: Part I – The Peshwa, Kathiawar Agency, Palanpur Agency, Mahi Katha Agency, and the Rewa Katha Agency*, Calcutta 1909.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements, and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. VII: Containing the Treaties, etc., Relating to the Madras Presidency, Including Ceylon, Hyderabad, Mysore and Coorg, and the Central Provinces*, Calcutta 1892.

AITCHISON, C., U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Ralating to India and Neighbouring Countries: Vol. X: Containing The Treaties &c., Relating to Madras and Ceylon*, Calcutta 1909.

AITCHISON, C. U., *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries: Vol. XII Containing the Treaties, &c., Relating to Persia, the Arab Principalities in the Persian Gulf, and Oman*, Calcutta 1909.

BENNELL, Anthony, S., *The Maratha War Papers of Arthur Wellesley: January to December 1803*, London 1998.

CORMACK, Alexander, Alan, *The Mahratta Wars 1797–1805: Letters from the Front by Three Brothers Nicolas, George and Thomas Carnegie of Charleton, Montrose, Banffshire* 1971.

FURBER, Holden, *The Private Record of an Indian Governor-Generalship: The Correspondence of Sir John Shore, Governor-General, with Henry Dundas, President of Board of Control 1793–1798*, Cambridge 1933.

GURWOOD, Colonel, *Selections from the Dispatches and General Orders of Field Marshal the Duke of Wellington*, London 1842.

GURWOOD, Colonel, *The Dispatches of Field Marshal the Duke of Wellington During his Various Campaigns: India, Denmark, Portugal, Spain, The Low Countries, and France from 1799 to 1818: Volume Second*, London 1837.

INGRAM, Edward, *Two Views of British India: The Private Correspondence of Mr Dundas and Lord Wellesley: 1798–1801*, Bath 1970.

KAUSAR, Kabir, *Secret Correspondence of Tipu Sultan*, New Delhi 1980.

MARTIN, Montgomery, *The Despatches, Minutes, and Correspondence, of the Marquess Wellesley, K. G., During his Administration in India: Vol. II.*, London 1836.

SINH, RAGHHUBIR, *English Records of Maratha History: Poona Residency Correspondence: Volume 10: The Treaty of Bassein and Anglo-Maratha War in the Deccan 1802–1804*, Bombay 1951.

Deníky:

KHANNA, D., D., *The Second Maratha Campaigns 1804–1805: Diary of James Young: Officer, Bengal Horse Artillery and Twice Sheriff of Calcutta*, New Delhi 1990.

Denní tisk:

SETON-KARR, W., S., *Selections from Calcutta Gazettes of Years 1798, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804 and 1805, Showing the Political and Social Condition of the English in India Sixty Years Ago*, Calcutta, 1868.

LITERATURA

Monografie:

ALI, B., Sheik, *Tipu Sultan: A Study in Diplomacy and Confrontation*, Mysore 1982.

ATHALE, Anil, *Struggle for Empire: Anglo-Maratha Wars 1679–1818*, New Delhi 1980.

BANERJEE, Anil, Chandra, *The Rajput States and British Paramountcy*, New Delhi 1980.

BARFIELD, Thomas, J., *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton; Oxford 2010.

- BARNETT, Richard, B., *North India Between Empires: Avadh, the Mughals and the British 1720–1801*, Berkeley; Los Angeles; London 1980.
- BAYLY, Alan, Christopher, *The New Cambridge History of India: Volume II.: Indian Society nad Making of the British Empire*, Cambridge 1988.
- BESSON, Maurice, *Les Adventuriers Francas aux Indies (1775–1820)*, Paris 1932.
- BLACK, Jeremy, *A History of Diplomacy*, London 2010.
- BLACK, Jeremy, *A Military History of Britain: From 1775 to the Present*, Westport 2006.
- BLACK, Jeremy, *Great Powers and the Quest for Hegemony: The World Order since 1500*, London; New York 2008.
- BOWEN, H., V., *Revenue and Reform: The Indian Problem in British Politics 1757–1773*, Cambridge 1991.
- BRADSHAW, John, *Sir Thomas Munro and the British Settlement of the Madras Presidency*, Oxford 1906.
- BRENDON, Piers, *The Decline and Fall of the British Empire*, New York 2008.
- BRYANT, G., J., *The Emergence of British Power in India 1600–1784: A Grand Strategic Interpretation*, Woodbridge 2013.
- BUTLER, Iris, *The Eldest Brother: The Marquess Wellesley, the Duke Wellington's Eldest Brother*, London; Sydney; Auckland; Toronto 1973.
- COOPER, Randolph, G., S., *The Anglo-Maratha Campaigns and the Contest for India: The Struggle for Control of the South Asian Military Economy*, Cambridge 2003.
- DUFF, James, Grant, *History of the Mahrattas: Vol. III*, Jaipur 1986.
- DRUON, H., *Les Français dans l'Inde au XVIIe et au XVIIIe siècles*, Paris 1886.
- ELBL, Pavel, B., *Wellington: Britský buldok s tváří gentlemana*, Praha 2018.
- GORDON, Stewart, *The New Cambridge History of India: The Marrathas 1600–1818*, Cambridge; New York; Victoria 1993.
- GUPTA, Pratul, C., *Baji Rao II. and the East India Company 1796–1818*, London 1923
- HATALKAR, V., G., *Relations between the French and the Marathas: (1668–1815)*, Bombay 1958.
- HAUDRERE, Philippe., *La Compagnie Française des Indes au XVIIIe siècle (1719–1795): Tome 4*, Paris 1989.
- HAUDRERE, Philippe, *Les Compagnie des Indes Orientales: Trois siècles de rencotre entre Orientaux et Occidentaux (1600–1858)*, Paris 2006.

- CHEW, Emrys, *Arming the Periphery: The Arms Trade in the Indian Ocean during the Age of Global Empire*, Basingstoke; New York 2012.
- INGRAM, Edward, *Commitment to Empire: Prophecies of the Great Game in Asia 1797–1800*, Oxford 1981.
- JUDD, Denis, *The Lion and the Tiger: The Rise and Fall of the British Raj, 1600–1947*, Oxford 2004.
- KHANA, D., D., *Monson's Retreat in Anglo-Maratha War (1803–1805)*, Allahabad 1981.
- MANSINGH, Gurbir, *French Military Influence in India*, New Delhi 2006.
- MARSH, Kate, *India in the French Imagination: Peripheral Voices, 1754–1815*, London 2009.
- MILLAR, Simon, *Assaye 1803: Wellington's Bloodiest Victory*, Oxford 2006.
- MOON, Penderel, Sir, *The British Conquest and Dominion of India*, London 1989.
- PHILLIPS, C., H., *The East India Company 1784–1834*, Manchester 1940.
- RAMASHWAMI, N., S., *Political History of Carnatic under Nawabs*, New Delhi 1984.
- RAY, A. (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminar Papers*, Kolkata 2002.
- REGANI, Sarojini, *Nizam-British Relations 1724–1857*, New Delhi 1963.
- RES, Daniel, *Wellington: Vítěz od Waterloo*, Praha 2018.
- RENICK, M., S., *Lord Wellesley and Indian States*, Agra 1987.
- ROBERTS, P., E., *India under Wellesley*, London 1929.
- SEVERN, John, *Architects of Empire: The Duke Wellington and His Brothers*, Norman 2007.
- SRINIVASACHARI, C., S., *Inwardness of British Annexations in India*, Madras 1951.
- STRNAD, Jaroslav – FILIPSKÝ, Jan – HOLMAN, Jaroslav – VAVROUŠKOVÁ, Stanislava, *Dějiny Indie*, Praha 2013.
- SUTHERLAND, Edward, H., *Russian Projects against India: From the Tzar Peter to General Skobelev*, London 1885.
- VAISH, Devi, Charan, Lal, *The Rise of British Power and Fall of Marathas*, Lucknow 1972.
- WANNER, Michal, *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001.
- WANNER, Michal, *Zrození impéria: Východoindická společnost a britský stát (1600–1774)*, Praha 2003.
- WELLER, Jac, *Wellington in India*, London 2013.
- YAPP, M., E., *Strategies of British India: Britain, Iran and Afghanistan 1798–1850*, Oxford 1980.

Odborné studie, články a stati:

ALDER, G., J., *Britain and the Defence of India – Origins of the Problem 1798–1815*, in: *Journal of Asian History*, Vol. 6, No. 1 (1972), s. 14–44.

ALI, B., Sheik., *The French and the Third Mysore War: Testimony of the Mauricius Records*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 93–95.

ALI, B., Sheik., *Tipu Sultan and Sir John Shore*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 96–99.

AMINI, Iradj, *Napoleon and Persia*, in: *Iran*, Vol. 37 (1999), s. 109–122.

BENNELL, A., S., *Factors in the Marquis Wellesley's Failure against Holkar, 1804*, in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 28, No. 3 (1965), s. 553–581.

BENNELL, A., S., *Wellesley Settlement of Mysore, 1799*, in: *The Journal of the Royal Asiatic of Great Britain and Ireland*, No. 3/4 (Oct., 1952), s. 124–132.

COOPER, Randolph, G., S., *Wellington and the Marathas in 1803*, in: *The International History Review*, Vol. 11, No. 1 (Feb. 1989), s. 31–38.

DUFFY, Michael, *World-Wide War and British Expansion 1793–1815*, in: MARSHALL, P., J. (ed.), *The Oxford History of the British Empire: Volume II.: The Eighteenth Century*, Oxford; New York 2006, s. 184–207.

FISHER, Michael, H., *Indirect Rule in the British Empire: The Foundations of the Residency System in India (1764–1858)*, in: *Modern Asian Studies*, Vol. 18, No. 3 (1984), s. 393–428.

GHOSH, Amitabha, in: RAY, Anirudha (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminar Papers*, Kolkata 2002, s. 180–189.

HUSAIN, Mahmud, *Regulations of Tipu Sultan's Navy*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 174–181.

JAIM, H., M. – JAIM, Jasmine, *The Decisive Nature of the Indian War Rocket in the Anglo-Mysore wars of the Eighteenth Century*, in: *AMRS & ARMOUR*, Vol. 8, No. 2, Autumn 2011, s. 131–138.

KASTURI, N., *Tipu Sultan's Projected Confederacy against the British, 1790*, in: HABIB, Irfan (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haider Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 87–92.

KUMAR, Raj, *The Mysore Navy under Haidar Ali and Tipu Sultan*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 171–173.

KUNJU, A., P., Ibrahim, *Relations Between Travancore and Mysore in Eighteenth Century*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 79–86.

LAFONT, Jean-Marie, *French Military Intervention in India Compared to the French Intervention in North America 1776–1785*, in: RAY, Amirudha (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminary Papers*, Kolkata 2002, s. 63–116.

MARSHALL, P., J., *Economic and Political Expansion: The Case of Oudh*, in: *Modern Asian Studies*, vol. 9, no. 4 (1975), s. 465–482.

MUKHERJEE, Rudrangshu, *Trade and Empire in Avadh 1765–1804*, in: *The Past and Present Society*, No. 94 (Feb., 1982), s. 85–102.

NESS, Gayl, D., – STAHL, William, *Western Imperial Armies in Asia*, in: *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 19, No. 1 (Jan., 1977), s. 2–29.

PEARSON, M., N., *Shivaji and the Decline of the Mughal Empire*, in: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 35, No. 2 (Feb., 1976), s. 221–235.

QURESHI, Ishtiaq, Husain, *Tipu Sultan's Embassy to Constantinople, 1787*, in: HABIB, Irfan, (ed.) *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 69–78.

ROBERTS, John, *The Movements of Elites in Western India under Early British Rule*, in: *The Historical Journal*, Vol. 14, No. 2 (Jun., 1971), s. 241–262.

ROY, Kaushik, *Military Synthesis in South Asia: Armies, Warfare, and Indian Society, c. 1740–1849*, in: *The Journal of Military History*, Vol. 69 (July 2005), s. 651–690.

SRINIVASACHARI, C., S., *The Seringapatam Correspondence and the Carnatic Nawabi*, in: HABIB, Irfan (ed.), *Confronting Colonialism: Resistance and Modernisation under Haidar Ali and Tipu Sultan*, London 2002, s. 100–107.

SUBHAN, Abdus, *Tipu Sultan: India's Freedom-Fighter par Excellence*, in: RAY, Anirudha (ed.), *Tipu Sultan and His Age: A Collection of Seminar Papers*, Kolkata 2002, s. 39–45.

VARTAVARIAN, Mesrob, *An Open Military Economy: British Conquest of South India Reconsidered, 1780–1799*, in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, No. 57 (2014), s. 486–510.

WANNER, Michal, *Admirál Satan, Pierre-André de Suffren de Saint-Tropez (1729–1788)*, in: *Historie a vojenství*, č. 1, 2001, s. 176–194.

WANNER, Michal, *Britsko-francouzské vztahy v Indii 1787–1794 v zrcadle pramenů úřadu generálních guvernérů Britské Indie*, in: *Studia historica Brunensia*, roč. 63, č. 2 (2016), s. 5–22.

WANNER, Michal, *Zápas evropských mocností v Indickém oceánu v době války o nezávislost USA 1778–1783*, in: Koucká, I. – Žáčková, Z. (eds.), *Historica Olomucensia*, Olomouc 2015, s. 69–97.

YAPP, M., A., *British Perceptions of the Russian Treat to India*, in: *Modern Asian Studies*, Vol. 21, No. 4 (1987), s. 647–665.

Kvalifikační práce:

KANTAK, M., R., *The First Anglo-Maratha War: A Military Study of Major Battles 1774–1782*, University of Poona, Poona 1977, (disertační práce).

PITRE, K., G., *The Second Anglo-Maratha War 1802–1805: Study in Military History*, University of Poona, Poona 1984, (disertační práce).

ŠANC, Josef, *Britsko-francouzské soupeření v Indii v letech 1756–1763*, Praha 2017, (bakalářská práce).

WANNER, Michal, *Východoindická společnost a britský stát 1757–1773*, Praha 1998, (disertační práce).

WANNER, M., *Východoindická společnost v éře Warrena Hastingsse (1776–84)*, Praha 1992, (diplomová práce).